

**A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola
tudományos folyóirata**

Meghatározó vaiṣṇava tanítók

**A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola
tudományos folyóirata**

Budapest, 2020

A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola tudományos folyóirata

A szerkesztőség címe:

1039 Budapest, Attila u. 8.

Telefon: (1) 321-77-87

E-mail: konyvtar@bhf.hu

Főszerkesztő:

Dr. Banyár Magdolna (Mahārāṇī Devī Dāsī)

Szerkesztőbizottság:

Dr. Banyár Magdolna (Mahārāṇī Devī Dāsī)

Dr. Jenei Rita (Amṛtānanda Devī Dāsī)

Dr. Tasi István (Īśvara Kṛṣṇa Dāsa)

Dr. Tóth-Soma László (Gaura Kṛṣṇa Dāsa)

E szám szerkesztője:

Dr. Tasi István (Īśvara Kṛṣṇa Dāsa)

Munkatársak:

Gaál Anikó (Jayantī Devī Dāsī)

Havasréti Márton

Kuszák Ágnes

Nyomdai előkészítés:

Rátkai Gergő (Gaurasundara Kṛpāmoya Dāsa)

A korábbi számok nyomtatott formában megvásárolhatók a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola könyvtárában (1039 Budapest, Attila u. 8.), és elolvashatók a folyóirat online változatában: www.tattva.hu

Budapest, 2020

ISSN 1418-4060

XXIII. évfolyam 1. szám – 2020. december

Jelen számban használt rövidítések:

Bhg. – *Bhagavad-gītā*

Bhāg. – *Śrīmad-Bhāgavatam*

Cc. – *Caitanya-caritāmṛta*

Bhrs. – *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*

Bhr. – *Bhakti-ratnākara*

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- Markwarthné Lengyel Piroska (Puṣkarinī Devī Dāsī):
 A vṛndāvanai hat gosvāmī szerepe a gaudīya-vaiṣṇava templomi imádat történetében és liturgiájának kialakításában 9
- Ferdinando Sardella:
 Bhaktisiddhānta Sarasvatī és az ISKCON 27
- Magyar Márta (Mañjarī Devī Dāsī)
 A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, a lelki oktatás kiemelkedő képviselője..... 45

PÁRBESZÉD

- Banyár Magdolna (Mahārāṇī Devī Dāsī) – Magyar Márta (Mañjarī Devī Dāsī)
 – Sulok Zoltán:
 Isten kapcsolata a világgal és megjelenése a történelemben.....61

MŰHELY

- Banyár Magdolna (Mahārāṇī Devī Dāsī):
 Varṇāśrama és kasztrendszer 3..... 73

RECENZIÓK

- Mireisz László: *Jógama – A hét világ jógája.*
Avagy a tradicionális jóga a modern korban.
 Képes Andrea (Raṅginī Devī Dāsī)..... 89
- Tim Dowley: *Világvallások atlasza*
 Tasi István (Īśvara Kṛṣṇa Dāsa) 93

TANULMÁNYOK

A vṛndāvanai hat gosvāmī szerepe a gauḍīya-vaiṣṇava templomi imádat történetében és liturgiájának kialakításában

**Markwarthné Lengyel
Piroska
(Puṣkarinī Devī Dāsī)**

Bevezetés

A *gauḍīya-vaiṣṇava* irodalom és történelem elválaszthatatlan a vṛndāvanai hat *gosvāmī* személyétől. Ők voltak a *vaiṣṇavizmus* újkori reformerei, akik a széles közönség számára elérhetővé és könnyebben érthetővé tették az Úr Kṛṣṇa odaadó szolgálatának mély tudományát.

Śrī Caitanya Mahāprabhu a 15–16. század fordulóján élt, és a *gauḍīya-vaiṣṇavák* úgy tekintenek Rá, mint Kṛṣṇa inkarnációjára. Azért jelent meg e korban, hogy (többek között a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra* éneklésének bevezetésével) vallási reformot, sőt a *bhakti* (az Úr iránti szeretetteljes odaadó szolgálat) megújulását hozza el a világ számára. Sok szentírás kijelentése erősíti ezt meg.¹ Caitanya több

¹ A legismertebb talán a *Bhāg.* 11.5.32, idézi: *Cc.* 1.3.52. A *Cc.* 1.3.84 szintén ezt állítja: *bhāgavata, bhārata-śāstra, āgama, purāṇa caitanya-kṛṣṇa-avatāre prakāṣa pramāṇa.* „A *Śrīmad-Bhāgavatam*, a *Mahābhārata*, a *Purāṇák* és a védikus irodalom más művei mind bizonyosságot tesznek

személyt is megbízott életműve, a megkezdett prédikálás folytatásával (például Nityānanda Prabhut, akit Bengáliába küldött),² de emellett minden hívő felelősségévé is tette, hogy tanításait, különösen a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantrát*, mindenkivel osszák meg, akivel találkozhatnak.³ Sok követője volt életében, és bizonyára mindenki hozzájárult valamilyen mértékben a *bhakti*, az odaadó szolgálat tudományának terjesztéséhez. De Caitanya nem akarta üzenetét sem a véletlenre, sem követői egyéni kénye-kedvére bízni: Ő maga választotta ki, és lehetőségei szerint képezte azokat, akiket a legalkalmasabbnak tartott arra, hogy az általa elkezdett vallási reformot folytassák.

Hat fiatalra esett a választása, akik elkötelezett hívei voltak, és akik életük küldetésének tartották Śrī Caitanya utasításainak követését. Ezt a hat embert az utókor egy egységnek tekinti, és úgy ismeri, mint a hat vṛndāvanai *gosvāmī*, vagy röviden hat *gosvāmī*. A *gauḍīya-vaiṣṇavák* számára e hat személy az elmúlt évszázadok legfontosabb *ācāryái*, lelki tanítói közé tartozik. A történeti hagyomány tekintti őket egy csoportnak, valójában azonban hat, azonos időben és egy helyen (Vṛndāvanában) élt, egymással jó kap-

arról, hogy az Úr Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu Kṛṣṇa inkarnációja.”

² *Cc.* 2.5.41–42.

³ *yāre dekha, tāre kaha ,kṛṣṇa'-upadeśa āmāra ājñāya guru hañā tāra' ei deśa.* „Mindenkit taníts arra, hogy kövesse az Úr Śrī Kṛṣṇa utasításait, amelyek a *Bhagavad-gītāban* és a *Śrīmad-Bhāgavatamban* állnak! Légy így lelki tanítómester, s próbálj meg mindenkit felszabadítani ezen a vidéken!” Śrī Caitanya utasítása egyik hívének, Kūrma *brāhmaṇának*. *Cc.* 2.7.128.

csolatot ápoló szerzetesről van szó. Név szerint Sanātana Gosvāmī, Rūpa Gosvāmī, Raghunātha dāsa Gosvāmī, Raghunātha Bhaṭṭa Gosvāmī, Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī és Jīva Gosvāmī tartozik ide.

Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda könyveiben számos helyen kiemeli a hat vṛndāvanai *gosvāmī* jelentőségét. Azt mondja, hogy ők kezdték terjeszteni a *bhakti* vallását, és az ő nyomdokaikat követik az utókor lelki tanítómesterei, beleértve saját magát és tanítványait is.⁴ A *paramparā*, a lelki tanítómesteri láncolat a lelki élet egyik alapvető elve, melyben minden tanító a kornak megfelelő módon, de változtatás nélkül adja tovább azt a tudást, melyet az ő tanítójától kapott. A hiteles tanítványi láncolat nélkül nem juthatunk hiteles tudáshoz, s így nem érhetjük el a kívánt eredményt sem: a valódi lelki megvalósítást.⁵

Śrī Caitanya eltávozása után tanításainak elsődleges őrzője és terjesztője a hat *gosvāmī* volt. Könyveik és tetteik egyaránt ezt a célt tartották szem előtt. Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda azért is helyez olyan nagy hangsúlyt a személyükre, mert ők jelentik a kapcsolatot Śrī Caitanya Mahāprabhu és a későbbi korok között, mind szellemileg, a *śikṣā* (tanítás), mind

formailag, a *dikṣā* (avatás) révén.⁶ Kṛṣṇa csak a *gosvāmīk* által lefektetett elvek követésével érhető meg – olvashatjuk a *Caitanya-caritāmṛtában*.⁷ A *bhakti* legmélyebb rétegei, az Isten iránti mély szeretet érzelmei (melyeket Caitanya Mahāprabhu *Antya-līlāja*⁸, késői kedvtelései során mutatott meg), szintén csak az ő segítségükkel érhetőek el.⁹ Amikor Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī a *Caitanya-caritāmṛta* elején tiszteletteljes hódolatát ajánlja lelki tanítómestereinek, akkor a hat *gosvāmī*t is kiemeli.¹⁰

A hat *gosvāmī* jelentőségét mutatja már az is, hogy követőiket a *gosvāmīk* szellemi vezetőjéről, Rūpa Gosvāmīról külön néven is ismerik:

„A *Brahma-madhva-gauḍīya-vaiṣṇava sampradāya ācāryāit*, akik a vṛndāvanai hat *Gosvāmī*t követően jelentek meg, *rūpānugāknak* nevezik, mivel a Śrīla Rūpa Gosvāmī által lefektetett fi-

⁴ Cc. 1.10.89 magyarázat.

⁵ A *paramparāról* sok helyen olvashatunk, például: *Bhg.* Előszó, 4.2, 4.16 magyarázat, 4.34, *Bhāg.* 2.4.23. E lánc hivatott a tanítás hitelét és tisztaságát megőrizni, melyek nélkül csak zavarodottság lesz az emberen úrrá, lásd: *Bhāg.* 1.3.24 magyarázat. Annak, aki fejlődni szeretne Caitanya vallásában (Kṛṣṇa odaadó szolgálatában), követnie kell a *paramparā* rendszerét: Cc. 2.12.127 magyarázat.

⁶ E témáról részletesen ír: Śivarāma Swami: *A śikṣā-guru. Egy hagyomány életre keltése az ISKCON-ban* című könyvében. (A mi Brahma-Madhva-Gauḍīya tanítványi láncolatunkban a hangsúly tagadhatatlanul a *śikṣā*n, a tanításon van.)

⁷ Cc. 1.4.107 magyarázat.

⁸ Itt jegyzem meg, hogy a *Caitanya-caritāmṛta* három fő részből áll: Ādi-līlā, Madhya-līlā és Antya-līlā, melyeket a hivatkozásokban 1-es, 2-es és 3-as számmal jelölünk.

⁹ Cc. 1.2.17.304 magyarázat.

¹⁰ Cc. 1.1.36–37. Ehhez magyarázatul Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda azt írja: „Azzal, hogy az író oktató lelki tanítómestereinek tekinti a hat *gosvāmī*t, egyértelműen rávilágít, hogy senki nem tekinthető *gauḍīya vaiṣṇavának*, ha nem engedelmeskedik nekik.” Cc. 1.1.37 magyarázat.

lozófiai doktrínákat és gyakorlati útmutatásokat követik.”¹¹

A *gosvāmī* egyik fő jellemvonása az érzékkontroll és a lemondás.¹² Az érzéseket egy fejlett lelki megvalósítással rendelkező ember sohasem a saját egyéni érzékkielégítése érdekében használja, hanem kizárólag Kṛṣṇa, Isten érzékeinek akar örömet szerezni.¹³ Hagyományosan a *gosvāmī* nevet csak *sannyāsik*, a társadalom lemondott rendjében élők viselhették,¹⁴ sőt azon belül is e cím a tisz-

ta *bhakták* monopóliuma – mondja Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda.¹⁵ Kijelenthetjük, hogy a *gosvāmī* olyan személyt takar, aki saját életével és tetteivel példát mutat másoknak.¹⁶

A *gosvāmīk* kiválasztásában kiváló emberi és *vaiṣṇava* tulajdonságaik mellett szerepe lehetett különleges képességeknek: egyszerre voltak járatosak a filozófiában, a nyelvekben, a védikus tudás többféle értelmezésében, ugyanakkor nem csupán elméleti emberek voltak – eligazodtak a mindennapi életben is, jó szervezési és kapcsolatteremtési képességekkel rendelkeztek.¹⁷

¹¹ Keśava 2005: 7.5 fejezet. Ez a kifejezés persze nemcsak az *ācāryákra*, de általában a hívekre is használatos. (Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1997: xiii és Śivarāma Swami 2000: 134.) Azokat, akik ragaszkodnak a hat *gosvāmī* követéséhez és szolgálatához, *rūpānugákként* ismerik. (Cc. 2.8.246 magyarázat, Mahanidhi Swami 1993: 135.) Śivarāma Swami így írja le a szó mélyebb jelentését: „Śrīla Rūpa Gosvāmī követői, a *rūpānugák* Kṛṣṇát mint Śrīmatī Rādhārāṇī kedvesét imádják, s imádatuk elsődleges tárgya Rādhā. A *rūpānugák* tudják, hogy Kṛṣṇát a legjobban azzal szolgálják, hogy Śrīmatī Rādhārāṇīt szolgálják, mert Kṛṣṇát ez teszi a leginkább boldoggá.” (Śivarāma Swami 2004: 637.)

¹² Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1990: 18. Hasonló kijelentéssel több helyen is találkozhatunk. Például: *Bhg.* 6.26 magyarázat, *Bhāg.* 2.9.43 magyarázat. A szanszkrit *gosvāmī* szó egy összetett szó, két részből áll: *go* és *svāmī*. A Monier-Williams szanszkrit-angol szótár meghatározása szerint a *go* szó tehenet jelent, a *gosvāmīn* (ez a *gosvāmī* szótári alakja) pedig a tehenek mesterére vagy tulajdonosára utal, és elsősorban Kṛṣṇát jelenti a régi szövegekben. Emellett jelent még vallásos koldust is, és ilyen értelemben *gosāin* formában is előfordul. Ha név mögött áll, akkor pedig tiszteletreméltó személyre utal. Monier-Williams 2002: 367.

¹³ *Bhg.* 6.26 magyarázat.

¹⁴ Cc. 1.12.27 magyarázat.

¹⁵ Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1990: 61. A titulus jelentése az elmúlt évszázadokban részben változott, és örökletes címmé vált bizonyos papi családokban. Erről lásd többek között: Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1990: 61, 1989: 250. Satsvarūpa 1992: 178–179. Cc. 2.4.104 magyarázat, 2.5.232 magyarázat, 2.8.83 magyarázat, 2.9.289 magyarázat, 2.24.330 magyarázat.

¹⁶ Kétféle *bhakta* (hívő) van: a *bhajanānandī* és a *goṣṭhānandī*. Előbbi a lelki életet a világtól elvonulva, saját lelki felemelkedéséért gyakorolja, utóbbi viszont elsősorban mások felszabadításáért cselekszik. Utazik szerte a világban, prédikál, és arra törekszik, hogy az emberek *bhaktává* váljanak. (*Bhāg.* 4.30.37 magyarázat alapján.) Śrī Caitanya Mahāprabhu és követői (köztük a hat *gosvāmī* is) ez utóbbi csoport nézeteit vallják és követik. (Ilyen értelemben a szó rokonítható az *ācāryával*, aki olyan mester, aki a saját példájával tanít. (*Bhāg.* 6.7.29–30 és Śivarāma Swami 2000: 137 alapján.)

¹⁷ Különösen Rūpa és Sanātana Gosvāmī voltak kiemelkedőek e téren: ők fiatal koruk ellenére a Caitanyával való találkozás idején (1513-ban) már miniszterek voltak Rāmakeliben (Bengáliában). A muszlim uralkodó szolgálatában álltak, és igen jelentős politikai posztokat töltöttek be: Rūpa a *Dabhira Khāsa* (személyes

Śrī Caitanya Mahāprabhu több feladattal bízta meg fő tanítványait. A csoport egyik összetartó tényezője a Caitanyától kapott megegyező vagy hasonló utasítások voltak, melyeket négy nagy csoportra lehet osztani: szent helyek feltárása, Rādhā-Kṛṣṇa-mūrtik beavatása, könyvek írása az odaadó szolgálatról és prédikálás.¹⁸ Nem mindannyian kaptak részletes instrukciókat az Úrtól. (Rūpa és Sanātana Gosvāmī volt az, akiket személyesen képzett az Úr, gyakorlatilag a közvetlen tanítványai voltak Śrī Caitanyának, és a legrészletesebb tudáson túl a legrészletesebb utasításokat is ők kapták.) A következőkben a második missziót, a templomi imádatban végrehajtott reformjaikat fogom görcső alá venni.

Templomok alapítása, Rādhā-Kṛṣṇa-mūrtik beavatása és az imádatuk megszervezése

A *mūrti*-imádatot Śrī Caitanya Mahāprabhu az odaadó szolgálat öt legfontosabb tevékenysége közé sorolta

titkár), Sanātana pedig a *Sākara Mallika* (adóhivatalnok) címet viselte. A *nawab* (az uralkodó) annyira ragaszkodott hozzájuk, hogy amikor elmondták, hogy le szeretnének mondani hivatalukról, Sanātánát egyenesen börtönbe csukatta, hogy ne tudjon megszökni tőle, olyan fontos szerepe volt az ország kormányzásában. Jól értettek tehát a szervezéshez, vezetéshez, és e képességeiket később Vṛndāvana feltárásakor és a templomok építéskor is hasznosan alkalmazni tudták Kṛṣṇa szolgálatában. Sok helyen olvashatunk erről, például: *Cc.* 1.1.184, *Rosen* 2002: 86, *Keśava* 2005: 7.4 fejezet, *Śivarāma Swami* 1998: 540.

¹⁸ Lásd: *Cc.* 3.6.236–237, *Bhrs.* 26–27, *Cc.* 3.13.112–114, 3.120–121, 2.1.243, 3.1.217–219, 2.25.182–183, 2.23.103–104, 3.4.79–80.

(*śrī-mūrtira śraddhāya sevana*).¹⁹ A *Śrīmad-Bhāgavatam* kilenc elemét sorolja fel az odaadó szolgálatnak, melyek mindegyike a tökéletességhez vezet.²⁰ Ezek egyike az *arcanam*, vagyis az Úr *mūrti*-formájának imádata.

A *mūrti* vagy *arcā-vigraha* az Istenség Legfelsőbb Személyiségének az anyagi világban megjelenő és anyagi érzékekkel felfogható formája. A *mūrti* szó jelentése szintén ez: anyagi elemekből álló forma vagy megjelenés, megnyilvánulás.²¹ A Legfelsőbb Úr természete abszolút és transzcendentális, azaz formája, még ha anyagi elemekből áll is, nem különbözik Tőle magától. Ezt maga az Úr is kijelenti a *Śrīmad-Bhāgavatamban*.²² A *mūrti*-forma Isten hiteles képviselője, valójában inkarnációja, aki azért jelenik meg, hogy közvetlenül elfogadja és viszonzza is a *bhakták* szolgálatát.²³

A *mūrti*-imádat legfontosabb aspektusa, hogy a hívő lefoglalja testét, érzékeit az Úr személyes szolgálatában, és így nemcsak megtisztul, de fokozatosan közelebbi kapcsolatba kerül Vele.²⁴ Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda azt mondja, hogy a *mūrti* templomi imádata „az Úr legértékesebb áldása a kezdők számára”,²⁵ ezért nagyon ajánlott részt venni ebben a szolgálatban, különösen a kezdő *bhaktáknak* és a családosoknak.²⁶ Ebben

¹⁹ *Cc.* 2.22.128.

²⁰ *Bhāg.* 7.5.23–24.

²¹ Monier-Williams 2002: 824.

²² *Bhāg.* 6.16.51.

²³ *Bhg.* 12.5 magyarázat.

²⁴ *Bhāg.* 1.5.27 magyarázat.

²⁵ *Bhāg.* 4.30.27 magyarázat.

²⁶ Ezt Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda

a korban a *nāma-saṅkīrtana* a tökéletességhez vezető út, de azzal párhuzamosan a *mūrti*-imádatot is végezni kell, ugyanis e kettő együtt garantálja a biztos sikert a lelki életben. (Ezt javasolja Jīva Gosvāmī, Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura és Bhaktivedanta Swami Prabhupāda is.)²⁷

A templom az Úr *arcā*-formájának otthona, és így transzcendentális, lelki hely. Nārada Muni azt mondja, hogy a templom, ahol az Úr *mūrti*-formája áll, a legszentebb hely a világon.²⁸ Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda ezt a kijelentést azzal egészíti ki, hogy „ahol a *bhakták* és a *mūrti* együtt jelen vannak, az a legtranszcendentálisabb hely”.²⁹

A *Śrīmad-Bhāgavatam*ból megtudhatjuk, hogy a *mūrti*-imádatot a *trētā-yugában* vezették be, majd a *dvāpara-yugában* az önmegvalósítás legfontosabb útja volt.³⁰ A szentírások lapjain több helyen olvashatunk arról, hogy nagy személyiségek az Úr *mūrti*-formáját imádták. Pṛthu Mahārāja pusztán e folyamat végzésével érte el a tökéletességet hajdanán.³¹ A *mūrti*-imádat fontosságát támasztja alá az is, hogy az Úr Kṛṣṇa személyesen beszélt az *arcanam* áldásairól és ajánlott módjairól Uddhavának a *Bhāgavatam* tizenegyedik énekének huszonhetedik fejezetében.

Mathurā területén és a hozzá tartozó Vṛndāvanában Kṛṣṇa eltávozása után dédunokája, Vajranābha örökölte meg a

trónt.³² A terület azonban lakatlan volt, mivel Kṛṣṇa visszavitte magával Goloka Vṛndāvanába örök társait. Nemcsak az emberek tűntek el, az épületek szintén kikerültek a közönséges emberek látóteréből: a *dhāma* (szent hely) lakóival és tárgyaival együtt az *aprakāṭa*, láthatatlan régióba került. Vajranābha csalódottságában, hogy egy kihalt birodalmat kapott, Nanda Mahārāja (Kṛṣṇa apja) családi papjához, Śāṅḍilya Ṛṣihez fordult tanácsért. A bölcs azt az utasítást adta a királynak, hogy építse ki a szent helyeket (azaz Kṛṣṇa kedvteléseinek színhelyeit) Vrajában. Vajra azonosította, és Parīkṣit Mahārāja segítségével újjáépítette, majd benépesítette Vraja-maṅḍalát. A terület rekonstrukciójának része volt az is, hogy templomokat emelt, melyekben Kṛṣṇa *mūrti*-formáit avatta be, és megszervezte az imádatukat.³³ Vajranābha sohasem találkozott Kṛṣṇával, így a faragáskor Parīkṣit Maharāja anyja, Uttarā segítségét kérte, aki személyesen ismerte az Urat, hogy a *mūrtik* biztosan úgy nézzenek ki, mint Kṛṣṇa. Először három, majd végül összesen tizenhat *arca-vigrahát* állított be Vraja területén.³⁴

Az újjáépített Vṛndāvana jórészt megsemmisült az évezredek folyamán. A Vajranābha által beállított *mūrtik* közül

sokszor írja könyveiben, például: *Bhāg.* 2.3.22 magyarázat.

²⁷ *Bhāg.* 6.3.25 és 7.5.23–24 magyarázatai.

²⁸ *Bhāg.* 7.14.27–28.

²⁹ *Bhāg.* 7.14.29 magyarázat.

³⁰ *Bhāg.* 7.14.39 és magyarázata.

³¹ Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1989: 123.

³² *Bhāg.* 1.15.39.

³³ Arról, hogy Vajranābha hogyan építette újjá Vṛndāvanát, a *Skanda-purāṇa* ír. Idézi: Śivarāma Swami 2014: 594–597, valamint e témáról ír a *Śrīmad-Bhāgavata-māhātmya* első és második fejezete is.

³⁴ A Vajra által beállított *mūrtik*ről ír Revatī 2020: 146–148. Ganesh Narasimhan az interneten elérhető cikkében szintén összegyűjtötte őket.

azonban a legtöbb fennmaradt, még ha imádatuk (a muszlim hódítások miatt) meg is szakadt, mert el kellett őket rejteni. Közülük több a *gosvāmīkhoz* került, ők elevenítették fel és szervezték meg imádatukat, templomokat építettek nekik. Az egyetlen templom, mely a 15. század előtti időszakból fennmaradt, és amelyről információt találtam, az Jayadeva Gosvāmī Rādhā-Mādhava temploma, a tizenkettedik század végéről.³⁵

A legelső *mūrti* a Vajranābha által beavatottak közül, Akinek az imádata újból elkezdődött, Gopinātha volt. Őt Mādhavendra Puri találta meg a Govardhana-hegynél.³⁶ Ennek történetét Maga Śrī Caitanya Mahāprabhu mesélte el a *bhaktáknak*, majd Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī lejegyezte azt a *Caitanya-caritāmṛta Madhya-līlájának* negyedik fejezetében. Mādhavendra Puri Gopālát beállította a Govardhana-hegy tetején, templomot építtetett Neki, és megszervezte, hogy a környező falvak lakói hogyan gondoskodjanak Róla. (Személyesen olyan áldozatokra is kész volt Gopālért, mint hogy idős korában messze elgyalogolt, hogy az Úrnak hűsítő hatású szantálát hozzon.)³⁷

³⁵ Howley 1997: 108.

³⁶ A Puṣṭi-mārga *sampradāya* szerint az ő alapítójuk, Vallabhācārya találta meg Gopālát. Ezt a kérdést Śivarāma Swami *Nava-vraja-mahimāya* harmadik kötetének 20. függeléke tisztázza. Lásd: Śivarāma Swami 2015: 583–600.

³⁷ Később, az *ācārya* távollétében, a *mūrtiról* való gondoskodással megbízott két *brāhmaṇa* elhagyta a templomot, és Raghunātha dāsa Gosvāmī segített megszervezni az imádatot. 1670-ben Aurangzeb mogul sah támadásakor Rājasthānba menekítették, ahol a mai napig

Tanítványa, Śrī Caitanya társa, Advaita Ācārya vrajai zarándoklata alkalmával szintén felfedezett egyet Vajranābha ősi *mūrtijai* közül a Yamunā partján. Amikor elhagyta Vṛndāvanát, a *mūrtit* egy Choube nevű *brāhmaṇa* gondjaira bízta, aki úgy bánt az Úrral, mint édes gyermekével.³⁸ Évekkel később Sanātana Gosvāmī házról házra járva koldult, amikor a családhoz bekopogott. Meglepve látta, hogy a *brāhmaṇa* gyermekei hogyan játszanak a *mūrtival*, és megszidta a *brāhmaṇát*. Aznap éjjel mindkettőjük, Sanātana és a családfő álmában is megjelent Madana-mohana. Másnap a *brāhmaṇa* az Úr kérésére a *gosvāmīnak* adta a *mūrtit*. Az Úr a legegyszerűbb imádatot fogadta el a nincstelen Sanātánától azzal, hogy csupán a koldult száraz *capātikat* ette, és egy fában lakott, ami alatt a szent élt. Nagyon bensőséges kapcsolat alakult ki közöttük, melyet jelez az az eset, amikor egy alkalommal Madana-mohana sőt kért a *capātihoz*, és Sanātana megtagadta Tőle, mert az írásra koncentrált. Ez a fajta bizalmas viszony csakis a szeretet legmagasabb szintjén képzelhető el.³⁹

Madana-mohana templomát egy gazdag sókereskedő, Rāmdās Kapoor építtette fel. Azon a napon, amikor Madana-Gopāla (Madana-mohana másik, egyesek szerint eredeti neve) sőt kért Sanātánától, a kereskedő három hajója elakadt egy zá-

gazdagon imádják a *mūrtit*, akit ma Nāthjiként is ismernek. Rājasekhara 2001: 85, 128–129.

³⁸ A *Prema-vilāsa* szerint két *bhakta*, Dāmodara Caube és Śrī Vallabha gondoskodott Madana-Gopāláról. Nityānanda 2005: 255.

³⁹ A történet megtalálható: Rājasekhara 2000: 46–47 és Keśava 2005: 7.4 fejezet.

tonyon a Yamunā folyóban. A szenttől kért segítséget, ám ő azt tanácsolta neki, hogy a *mūrti*hoz forduljon. Miután a kereskedő elmondta imáit, nagy vihar támadt, a folyó vízszintje megemelkedett, a hajók pedig kiszabadultak. A kereskedő Agrában jó haszonnal eladta áruit, majd minden bevételét Sanātana Gosvāmīnak ajánlotta fel, aki arra kérte, hogy emeljen egy méltó lakhelyet szeretett Urának. A kereskedő ezt meg is tette, és még egy szép vöröskő *ghāṭāt* (fürdőhelyet) is létesített a Yamunā partján. Madana-mohana gyönyörű templomát az 1580-as években fejezték be. Ez volt az első jelentős templom Vṛndāvanában (Vajranābha ideje óta, Jayadeva Gosvāmī Rādhā-Mādhava szentélyét nem számítva, mely nem vonzott sok zarándokot, és nem bírt közösségi jelentőséggel a források alapján), és még ma is egyike a fő látványosságainak.⁴⁰ (Az eredeti *mūrtit* 1670-ben Jaipurba menekítették a mohamedán Aurangzeb támadása miatt. A 18. század közepe óta Karoliban, Rājasthānban imádják,⁴¹ Vṛndāvanában a hasonmása, *pratibhū-mūrtija* látható a régi templom mellé épített kisebb templomban.)

Sanātana Gosvāmī nem Vṛndāvanában kezdte el az Úr *mūrti*-formáját imádni: már Rāmakeliben is beavattak *mūrtikat* testvéreivel, Rūpa Gosvāmīval és Anupamával. Négy *mūrtit* imádtak: két pár Rādhā-Kṛṣṇa-*mūrtit*, Nitāi-Gaura-Sītānāthát, Anupama

pedig Śrī Caitanya *mūrtiját*.⁴² Tapasztalattal rendelkeztek tehát az imádat terén, melyet vṛndāvanai életük során kamatoztattak.

Rūpa Gosvāmī találta meg Vajranābha elveszett Govinda-*mūrtiját*. A történet szerint egész Vṛndāvanában hónapokig kutattott utána, sikertelenül. Szomorúságában a Yamunā partjára ment, és ott sírva imádkozott az Úr Caitanyához. Ekkor egy fiatal tehénpásztorfiú (valójában Kṛṣṇa, álcázva magát) szólította meg, aki egy közeli dombocskához vezette őt. Azt mondta, minden nap egy tehén jön ide, hogy a tejével öntözze a földet, ami a dombban élő *mūrtit* táplálja. Rūpa Gosvāmī megbizonyosodott arról, hogy mindaz, amit hallott, igaz. A környékbeli emberek segítségével kiásták a *mūrtit*, a *gosvāmī* pedig elkezdte imádni.⁴³ (John Howley 1535-re teszi az eseményt, Revatī Devī Dāsī szerint 1534 előtt kellett megtörténnie, máshol nem találtam információkat arról, mikor találták meg Govindát.⁴⁴)

Az imádatban a segítségére volt Raghunātha Bhaṭṭa Gosvāmī, és eleinte Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī is (amíg nem alapított ő maga is templomot). Korábban említettem, hogy Raghunātha Bhaṭṭa Gosvāmī hogyan vett részt Govindadeva szolgálatában: fuvolat, cápa alakú fülbevalókat és más ék-

⁴⁰ A történet megtalálható: Rājaśekhara 2000: 47. Keśava Dāsa szerint (Keśava 2005: 7.4 fejezet) a kereskedő neve Kṛṣṇadāsa Kapūr volt. Ezt támasztja alá a *Bhr.* 88 is.

⁴¹ Howley 1997: 70.

⁴² E *mūrtikat* ma is imádják Rāmakeliben. Évente egyszer pedig egyhetes ünnepséget tartanak itt, Rāmkeli-mela néven, melyen Śrī Caitanya és a *gosvāmīk* találkozását ünneplik meg. (A fesztiválról, illetve a *mūrtikról* írnak: <http://www.iskcondesiretree.com/> és <http://zeenews.india.com/irodalomjegyzekben/feltuntetettoldalai>.)

⁴³ Rājaśekhara 2000: 128–132 és Revatī 2020: 148–151.

⁴⁴ Howley 1997: 116, Revatī 2020: 150.

szereket készített Neki, főzött, és minden nap a *Śrīmad-Bhāgavatamot* olvasta hangosan a *mūrtinak*.⁴⁵ Negyven éven át szolgálta Govindát *pūjāriként* (papként) ezeken a módokon.⁴⁶ A templom építésének megszervezésében is ugyancsak aktívan részt vett. Kāśīsvara Paṇḍita szintén hozzájárult Govindajī imádatának megszervezéséhez, az Úr Caitanya kérésére.⁴⁷ Rūpa Gosvāmī Govinda-*mūrtijának* imádata mellett ismét bevezette Yogamāyā, Kṛṣṇa hūga és Vṛndā Devī, Vṛndāvana névadó istennőjének imádatát is, melyek azóta is zavartalanul folytatódnak a *dhāmában*.⁴⁸

1570-ben a híres muszlim uralkodó, Akbar Vṛndāvanába látogatott, és a *gosvāmīk* munkája, valamint Jīva Gosvāmī bölcsessége olyan mély benyomást tett rá, hogy négy templom építésére adott engedélyt a szent helyen.⁴⁹ A korábban említett Madana-mohana, Govinda, valamint Gopinātha és Yugala-Kiśore templomát kezdték ezután felépíteni.⁵⁰ Akbar vörös homokkővet is ajándékozott az építkezésekhez. Raghunātha Bhaṭṭa Gosvāmī ekkor kérte meg tanítványait, hogy építsenek templomot Rādhā-Govindának azon a dombon, ahol megtalálták. Tanítványa volt Jaipur akkori uralkodója, Rāja Man Singh is, aki a pénzügyi fedezetről és a mesterekről gondoskodott. Egymillió-

háromszázezer rúpiát adott Man Singh adományként a templomépítésre, melyen több ezer ember több mint öt éven át dolgozott.⁵¹ Az építkezést Raghunātha Bhaṭṭa Gosvāmī személyesen felügyelte. 1590-re lett kész az épület, mely héteemeletes magasságával Észak-India legmagasabb épülete volt akkoriban. A templomot vörös homokkőből építették, melyet kézzel faragott, bonyolult domborművek díszítettek. Az oltár fehér márványból, aranyból és ezüsből készült.⁵² Úgy tartják, hogy 1670-ben a fanatikus mohamedán uralkodó, Aurangzeb Agrában egy este meglátta azt a lámpást, amelyet a templom tetején gyújtottak meg minden este, és ez vezetett a támadásaihoz. A templom szépségét és nagyságát látva dühében lerombolta annak felső négy szintjét, a domborműveket megcsonkította, és az oltárt megszenteltelenítette. A *mūrtit* Jaipurba menekítették, ahol a mai napig gazdagon imádják. (Csakúgy, mint Madana-mohana esetében, Govindának is beavatták egy hasonló *mūrtiját*, egy kisebb templomban a régi mellett.)⁵³

Govindadeva volt az első *mūrti*, aki mellett elkezdték imádni Śrīmatī Rādhārāṇī *mūrtiját* is. Śrī Caitanya hívének, az orisszai uralkodónak, Pratāparudra Mahārajának a fia, Puruṣottama ajándékozta a *mūrtit* a templom megnyitása előtt. Ez fontos esemény a *gauḍīya-vaiṣṇavizmus* történetében, ugyanis ekkor kezdődött el

⁴⁵ Rājaśekhara 2000: 135 és Rosen 2002: 175.

⁴⁶ Mahanidhi Swami 1993: 125.

⁴⁷ Revatī 2020: 151–152.

⁴⁸ Yogamāyā imádatáról beszámol Rājaśekhara 2000: 132, Vṛndā Devīről pedig Revatī 2020: 152–153.

⁴⁹ Rājaśekhara 2000: 68.

⁵⁰ Rājaśekhara 2000: 104. (A Yugala-Kiśore templom lett kész legutoljára, az 1620-as évekre.)

⁵¹ Howley 1997: 115. Ezzel egy időben Man Singh több *ghāṭát*, fürdőhelyet is építtetett a Yamuná partján.

⁵² Howley 1997: 116.

⁵³ *Bhr.* 86–87, Rājaśekhara 2000: 132, és Keśava 2005: 7.4 fejezet.

A vṛndāvanai hat gosvāmī szerepe a gauḍīya-vaiṣṇava templomi imádat történetében és liturgiájának kialakításában

Śrīmatī Rādhārāṇī nyilvános imádata. A *gosvāmīk* Kṛṣṇa-*mūrtijai* mellett beállították Rādhārāṇī alakjait is, ezzel új hagyományt teremtve.⁵⁴

Govindajīt szolgálta Śrī Caitanya utasítására egy közeli társa, Kāśīsvara Paṇḍita is. Kāśīsvara az Úr Caitanyával élt Puriban, mielőtt a szent helyre küldte őt az Úr. Az elválás fájalmát enyhítendő Mahāprabhu egy kis aranyszínű *mūrtit* adott ajándékba neki, mely Őt ábrázolta. Gaura-Govindának nevezték el, és a templom oltárán imádták. Ez szintén jelentős lépés volt, mert (bár imádták a *bhakták* Caitanya-*mūrtikat* eddig is) tudomásom szerint ez volt az első alkalom, hogy nyilvánosan, egy templom oltárán tették ezt, és nem egy házi oltáron, valaki otthonában.⁵⁵

Rūpa Gosvāmī emellett újból elkezdte Yogamāyā Devī és Vṛndā Devī imádatát is, miután felfedezte e *mūrtikat*. Az Ő *mūrtijaikat* szintén Vajra állította fel öt ezer évvel ezelőtt.⁵⁶

Rūpa Gosvāmī maga is készített *mūrtit*: a hagyomány szerint ő faragta Rādhā-Dāmodarát, akiket tanítványának, Jīva Gosvāmīnak adott, hogy imádjá őket. Mindez 1542-ben történt. Templomot csak később, 1558-ban kezdtek építeni a *mūrtinak*, mert akkor sikerült a szentnek olyan földre szert tennie, ahol építkezni kezdetett. Ez volt az a hely, a Seva-kuñja, ahol a hat *gosvāmī* rendszeresen összegyűlt, és a *Bhāgavatam* üzenetéről, valamint az Úr Caitanyától kapott misz-

ziójuk megvalósulásáról beszélgettek.⁵⁷ (Ezt a területet szintén a vallási türelméről híres Akbar császár ajándékozta a templom építésére.) Jīva Gosvāmī a templom területén egy könyvtárat is létrehozott, amelyben a vṛndāvanai *gosvāmīk* munkáit gyűjtötte össze.⁵⁸ (Ez szintén jelentős momentum, de erre majd tanulmányom egy későbbi fejezetében fogok részletesebben kitérni.) Nagybátyjaihoz hasonlóan a szent sem akkor kezdett *mūrtit* imádni, amikor lelki tanítómesterétől megkapta Dāmodarát: már gyermekként imádtta Kṛṣṇa-Balarāmát. Annyira ragaszkodott Hozzájuk, hogy Velük szokott elaludni is.⁵⁹

A *Caitanya-caritāmṛta* legelején Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī, miután imákkal dicsőítette az Úr Caitanyát és az Úr Nityānandát, Vṛndāvana három fő istenségéhez imádkozik: Rādhā-Madana-mohanához, Rādhā-Govindához és Gopīnāthához.⁶⁰ E három *mūrti* különösen nagy jelentőséggel bír a *gauḍīya-vaiṣṇavák* életében, és a lelki fejlődés különböző szakaszaiban imádják Őket a *bhakták*. Már pusztán a neveik is az egyre bizalmasabb kapcsolatra utalnak az Úrral:

„Madana-mohana elbűvöli Kāmadevát, a szerelem istenét, Govinda örömet szerez az érzékeknek és a tehéneknek, Gopījana-vallabha [azaz Gopīnātha] pedig a *gopīk* transzcendentális kedvese.”⁶¹

⁵⁴ Howley 1997: 116.

⁵⁵ Howley 1997: 117 és Revatī 2020: 151–152.

⁵⁶ *Bhr.* 87, Rājaśekhara 2000: 121 és 132, Howley 1997: 116–117.

⁵⁷ Rājaśekhara 2000: 63.

⁵⁸ Rājaśekhara 2000: 68 és Howley 1997: 84.

⁵⁹ Mahanidhi Swami 1993: 97.

⁶⁰ *Cc.* 1.1.15–17.

⁶¹ *Cc.* 1.1.19 magyarázat.

Imádatuk mély, ezoterikus jelentéssel bír, melyről a következőket írja Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda:

„Madana-mohana imádata az a szint, amelyen visszaállítjuk elfeledett kapcsolatunkat az Istenség Személyiségével. (...) Lelki életünk kezdetén ezért Madana-mohanát kell imádnunk, hogy vonzódni kezdjünk Hozzá, és megsemmisítse ragaszkodásunkat az anyagi érzékkielégítéshez. Ez a kapcsolat Madana-mohanával a kezdő *bhakták* számára elengedhetetlen. Amikor valaki arra vágyik, hogy erős kötődéssel szolgálja az Urat, akkor Govindát imádja a transzcendentális szolgálat szintjén. Govinda minden öröm forrása. Amikor Kṛṣṇa és a *bhakták* kegyéből az ember tökéletességre tesz szert az odaadó szolgálatban, akkor képes lesz arra, hogy Kṛṣṇára mint Gopījanavallabhára, Vraja leányainak Istenségére tekintsen, aki boldoggá teszi őket. Az Úr Śrī Caitanya Mahāprabhu elmagyarázta, hogy az odaadó szolgálat e formájának három szintje van, ezért az egyes *gosvāmīk* ezeket az imálandó *mūrtikat* állították fel Vṛndāvanában.”⁶²

E három *mūrti* imádata kiemelkedően fontos a *vaiṣṇavák* számára, nem véletlen tehát, hogy először éppen ezeket a templomokat alapították meg. Madana-mohana a lelki életet elkezdő *bhakták* számára azért nagyon jelentőségteljes, mert az Ő áldásaival érthetjük meg önmagunkat és Kṛṣṇát. Ha szert tettünk a teoretikus tudásra, hogy az Úr örök szolgálói vagyunk,

automatikusan növekedni fog bennünk a vágy, hogy szolgálatot végezhesünk Neki. A „szolgálatot elfogadó *mūrti*”, Govinda azzal segíti a hívőt, hogy megmutatja, hogyan ajánljunk szolgálatot Neki. Végül Gopīnātha, a *gopīk* Ura és mestere erős vonzódást ébreszt a szívünkben, mely a legnagyobb áldás.⁶³ Így a három istenség a lelki életben betöltött segítő szerepük révén *sambandha-*, *abhidheya-* és *prayojana-mūrtiknak* tekinthetők, mely kifejezésekben a *sambandha* szó a kapcsolatra, annak felépítésére, az *abhidheya* szó a kapcsolatnak megfelelő cselekvésre,⁶⁴ a szolgálatra, a *prayojana* pedig a végcél elérésére utal.⁶⁵ Úgy tartják, hogy a *mūrtik* közül Madana-mohana a lótsz-lábától a köldökéig, Gopīnātha a köldökétől a nyakáig, Govindának pedig az arca hitelesen és pontosan ábrázolja az Urat.⁶⁶

Gopīnātha *mūrtiját* szintén Vajra király avatta be ötezer évvel ezelőtt. Gadādhara Paṇḍita tanítványa, Paramānanda Bhāṭṭācārya találta meg, és imádatát később Śrī Caitanya egy másik *bhaktájára*, Madhu Paṇḍitára bízta. Mindez ugyanabban az időben, a tizenhatodik század első felében történt.⁶⁷ A hat *gosvāmīval* egy időben több másik Vṛndāvanában élő *vaiṣṇava* kezdett *mūrtikat* imádni, és kis templomokat, szentélyeket emelni. E templomok azonban általában kisebb jelentőséggel bírtak, kevesebb látogatót vonzottak. Az Úr Caitanya társai közül a

⁶³ Cc. Bevezetés xvi.

⁶⁴ Cc. 1.7.142 magyarázat.

⁶⁵ Cc. 1.7.73 magyarázat.

⁶⁶ Ganesh Narasimhan interneten található cikke: *Deities Carved by Vajranabha*.

⁶⁷ Howley 1997: 95 és Rājaśekhara 2000: 108–109.

⁶² Cc. 1.1.19 magyarázat.

már említett Lokanātha Gosvāmī, valamint Gopāla Guru Gosvāmī, Gaurīdāsa Paṇḍita és Murāri Gupta említendő meg, akik szintén elkezdtek *mūrtikat* imádni.⁶⁸

Az Úr *śālagrāma-śilā* formáinak imádata nagy hagyományokra tekint vissza. Évezredek óta a *brāhmaṇák* egyik fontos tevékenysége,⁶⁹ mely a *gosvāmīk* koráig (illetve a mai napig) fennmaradt. Raghunātha dāsa Gosvāmī Puriban kapott egy Govardhana-*śilāt* személyesen az Úr Caitanyától, aki az imádat formáját is meghatározta számára.⁷⁰ Egész életében végezte a *śilā* imádatát. Sanātana Gosvāmī időskorában, amikor már meggyengült egészsége miatt nem tudta mindennapos Govardhana-*parikramājāt* végezni, szintén élete utolsó napjáig egy Govardhana-*śilāt* imádot minden nap.⁷¹ Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī tizenkét *śilāt* imádot Govindadeva szolgálata mellett, de egy idő után nagyon erős vágy ébredt a szívében, hogy sokféle gazdag kelléket ajánlhasson fel az Úrnak. Egy napon, 1542-ben, egy kereskedőtől nagyon szép ruhákat, ékszereket és koronákat kapott. A szent azonban elszomorodott az adománytól, mert a *śilāk* imádatában nem tudta használni azokat. Hogy viszontozza a *gosvāmī* vágyát, másnap reggelre Kṛṣṇa az egyik *śilāból* megnyilvánította egy gyönyörű *mūrti* formáját, akit

a *gosvāmīk* Rādhā-ramaṇának (jelentése: Kṛṣṇa, aki örömet szerez Rādhānak) neveztek el.⁷² Mivel a *mūrti* önmagától nyilvánult meg, nem avatták be mellé Rādhārāṇī alakját, hanem a Tőle nem különbözõ neve vagy egy tárgy képviselik Őt a *mūrti* mellett. Rādhā-ramaṇa imádata Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī ideje óta töretlen, híres magas színvonaláról és az eredeti hagyományokhoz való hűségéről. A hagyomány azt tartja, hogy a templom konyhájának tüze, amelyen a felajánlásra szánt ételeket főzik, a *mūrti* megnyilvánulása óta folyamatosan ég.⁷³ Rādhā-ramaṇa egyike azon kevés *mūrtinak*, akit az 1670-es muszlim támadás idején nem vittek el a városból.

A *gosvāmīk* nemcsak beavatták a *mūrtikat*, és elkezdtek templomokat emelni Nekik, de a gondoskodást a jövőre is kiterjesztették, és biztosították, hogy az imádat később is zavartalanul folytatódjon. A kor szokása szerint egy földterület tartozott minden templomhoz, mely a *mūrti* tulajdonában volt, és melynek terményei jelentették a gazdasági alapot a *mūrti* és papjai fenntartásához.⁷⁴ Az imádatot családos tanítványaikra bízták, így megteremtve a papok következő generációját.⁷⁵

⁶⁸ A felsorolás sorrendjében: Rājaśekhara 2000: 95, 114, 115 és 86.

⁶⁹ *Bhāg.* 1.2.26 magyarázat. *Cc.* 1.13.86 és magyarázata, 3.3.101.

⁷⁰ *Cc.* 3.6.287–306.

⁷¹ A történet, hogy hogyan kapta a *śilāt*, nagyon érdekes. Sok helyen megtalálható, például: Śivarāma Swami 2015: 239–240.

⁷² Howley 1997: 97–100 és Rājaśekhara 2000: 91. (A Rādhā-ramaṇa nevet egybe és kötőjellel egyaránt írják. Ahogyan általában Rādhā és Kṛṣṇa nevei is az összetételekben kötőjellel használatosak, az utóbbi, leggyakrabban használt módon fogom írni e *mūrti* nevét is.)

⁷³ Howley 1997: 100.

⁷⁴ *Cc.* 2.9.289.

⁷⁵ Howley 1997: 69, 85 és 101 szolgálhatnak részletekkel Madana-mohana, Rādhā-Dāmodara, illetve Rādhā-ramaṇa következő papjairól.

Vṛndāvanának a *gauḍīya-vaiṣṇava* hagyomány szerint a mai napig hét fő temploma van.⁷⁶ Ezek a már megismert Madana-mohana, Govinda, Gopīnātha, Rādhā-Dāmodara, Rādhā-ramaṇa templomok, Lokanātha Gosvāmī Rādhā-Gokulānanda temploma és a később alapított Śyāmasundara-templom.⁷⁷ A *gosvāmīk* a templomokkal új életet leheltek Vṛndāvanába, újból megnyilvánították Kṛṣṇa *dhāmáját* az emberek tömegei előtt. Ebből a munkából nemcsak ők hatan, de társaik, tanítványaik és követői is kivették részüket. Az érdem oroszlánrésze viszont egyértelműen őket illeti, mert „az ő erőfeszítésüknek köszönhető, hogy Vṛndāvanában megalapították az összes fontos templomot”.⁷⁸ Abban az időben az emberek vallásosak voltak, és a zarándoklatok fontos részét képezték a lelki életnek. Śrī Caitanya Mahāprabhu és társai, valamint követői lelkes prédikálása nyomán a tizenhatodik század folyamán a *gauḍīya-vaiṣṇavizmus* rohamosan terjedt, vagyis nagy igény volt egyrészt *gauḍīya-vaiṣṇava* zarándokhelyekre, de főleg olyan szent helyekre, ahol

lehetett szentekkel társulni, tőlük hallani és tanulni. Mindezeket a körülményeket teremtették meg az Úr Caitanya utasítására a *gosvāmīk*.

Azon túl, hogy munkájukkal biztosították a szent helyek megnyilvánítását, sokféle olyan tevékenységet is végeztek, melyek segítettek a szent *dhāma* megértését és az abba történő valódi, spirituális belépést. Könyveikben feltárták az ott folyó kedvteléseket, és sok más módon is segítettek a lelkeség megtapasztalását. A *mūrti*k beavatásával lehetővé tették az Úrral való kapcsolat fejlesztését, a zarándoklatok mind több ember számára jelentettek lehetőséget arra, hogy fizikai szinten is társuljanak Kṛṣṇa otthonával. Nemcsak filozófiailag támasztották alá munkájukat, hanem saját példájukkal inspiráltak más *bhaktákat* – mind általános értelemben, mind a *mūrti*-imádat terén.

Kiemelkedő hozzájárulás volt részükéről a *mūrti*-imádat tökéletesítéséhez az erről szóló kézikönyvek megalkotása, a *gauḍīya-vaiṣṇava* alapelvek lefektetése az *arcanamban*. Erre azért volt szükség, mert a *gosvāmīk* eltértek az addigi szokásrendtől, melyet a kaszt-*brāhmaṇák* követtek,⁷⁹ és e művekkel megindokolták, valamint a *śāstrákkal* alátámasztották, miért cselekedtek így. Sanātana Gosvāmī és Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī nevéhez fűződik a *Hari-bhakti-vilāsa*, a *Dig-darśinī-tīkā* és a *Sat-kriyā-sāra-dīpikā* megírása, melyek a *mūrti*-imádatokkal kapcsolatos fontos művek.

A *Hari-bhakti-vilāsa* a *gauḍīya bhakták* számára a *vaiṣṇava smṛti*, ami „hiteles vé-

⁷⁶ Cc.1.1.19 és 12.82 magyarázatai. (Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda a *Caitanya-caritāmṛtát* 1973–1974-ben fordította le. 1975-ben nyitotta meg a Kṛṣṇa-Balarāma templomot Vṛndāvanában, mely azóta a legfontosabb templomok egyikévé vált a zarándokhelyen, és emberek ezrei keresik fel naponta.)

⁷⁷ A Śyāmasundara-*mūrti*t Śyāmānanda Paṇḍita kezdte imádni, aki a következő generációhoz tartozott. (Jīva Gosvāmī tanította a *śāstrára*.) Egy kunyhóban imádták sokáig a *mūrti*t, amelyet így a mohamedánok nem vettek észre, és megmenekült Aurangzeb támadása idején. Templomot később építettek Neki. Howley 1997: 87.

⁷⁸ Cc. 1.10.90 magyarázat.

⁷⁹ *Bhāg.* 4.29.56 magyarázat.

dikus útmutatást ad a *vaiṣṇavák* számára mindennapi tetteikre vonatkozóan”.⁸⁰ Belőle megérthetjük a *bhaktáktól* elvárt viselkedést és a *bhakták* kötelességeit.⁸¹ Śrī Caitanya Mahāprabhu személyesen kérte fel Sanātana Gosvāmīt a könyv megírására.⁸² A mű húsz fejezetben (*vilāsában*) alapvető és részletes útmutatással szolgál az etikettre, a *guru*-tanítvány kapcsolatra, a különféle szertartásokra, a *saṁskārakra*, a lelki gyakorlatokra, a *mūrti*-imádatra, az ünnepek megülésére és sok egyéb témára vonatkozóan.⁸³ Maga Sanātana Gosvāmī magyarázatot írt hozzá, Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī pedig összefoglalót készített a műben részletesen kifejtett szabályozó elvekről. A *Sat-kriyā-sāra-dīpikā* (A lelki ceremóniák lényegére rávilágító lámpás) a családos *bhakták* számára előírt vallásos kötelességeket gyűjti egybe, melyet a *Saṁskāra-dīpikā* egészít ki. Mindezek a művek a *Hari-bhakti-vilāsával* és annak magyarázatával, valamint Rūpa Gosvāmī *Kṛṣṇa-janma-tithi-vidhijével* (az Úr Kṛṣṇa születésének megünnepléséről) és Jīva Gosvāmī *Kṛṣṇārca-dīpikájával* együtt komplett, összefüggő és teljes tájékoztatást adnak mind a templomi, mind az otthoni *mūrti*-imádatnál kapcsolatban.

Az, hogy Sanātana, egy Sārasvata⁸⁴ *brāhmaṇa* család leszármazottja, vala-

mint Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī, a rangos Śrī Raṅgam-templom főpapjának fia írtak erről a témáról, hitelességet adott szavaiknak, és megkönnyítette újfajta nézőpontjuk elfogadását.

A legfontosabb újdonság a *gosvāmīk* által bevezetett és gyakorolt templomi imádatban egyrészt az volt, hogy a részvételt nem származáshoz, hanem a megfelelő képességekhez és attitűdhez kötötték. Nemcsak *brāhmaṇa* származású emberek, sőt nemcsak férfiak, hanem bárki avatást kaphat a *gauḍīya-vaiṣṇava* tanítványi láncolatban, akit a *guru* alkalmas jelöltnek ítél. Sanātana Gosvāmī egyértelműen megfogalmazta ezt a *Hari-bhakti-vilāsában*:

*tāntrikeṣu ca mantreṣu
dīkṣāyām yoṣitām api
sādhvīnām adhikāro 'sti
śūdrādīnām ca sad-dhiyām*

„Azok a *śūdrák* és nők, akik tiszták, és őszintén szeretnék megérteni az Abszolút Igazságot, alkalmasak arra, hogy avatást kapjanak a *pāñcarātrika-mantrákkal*.”⁸⁵

Ez a nézet élesen szemben állt az ortodox *smārta-brāhmaṇák* hagyományaival, de nem volt légből kapott. Śrī Caitanya Mahāprabhu maga is így gondolko-

Bharadvāja-gotra tagjai voltak, ami arra utal, hogy Bharadvāja Muni családjának leszármazottai közé vagy tanítványi láncolatához tartoztak. A Kṛṣṇa-tudatos mozgalom tagjaiként mi Sarasvatī Gosvāmī családí, illetve tanítványi láncolatának tagjai vagyunk, s így Sārasvatáknak ismernek bennünket. Éppen ezért a lelki tanítómesternek mint *sārasvata-devának*, a Sārasvata család tagjának ajánljuk hódolatunkat [...]” Cc. 1.10.84 magyarázat.

⁸⁵ 1.194, idézi: Cc. 2.24.331 magyarázat.

⁸⁰ *Bhāg.* 4.8.54 magyarázat.

⁸¹ *Cc.* 3.4.221 magyarázat.

⁸² *vaiṣṇava-ācāra bhakti-smṛti-śāstra kari 'kariha pracāra*, ami szó szerinti fordításban azt jelenti, hogy „a *vaiṣṇavák* viselkedéséről és az odaadó szolgálatról útbaigazító könyvek összeállításával prédikálj!” (*Cc.* 2.23.104.)

⁸³ Bhaktivedanta Swami Prabhupāda részletes leírást ad a mű felépítéséről: *Cc.* 2.1.35.

⁸⁴ „Sanātana Gosvāmī és Rūpa Gosvāmī a

dott – elég, ha csak a *kāyastha* (földbir-tokos) származású⁸⁶ Raghunātha dāsa Gosvāmīra vagy a muszlim családban született Haridāsa Ṭhākūrāra gondolunk, akik mindketten közel álltak Hozzá. A *Nārada-pañcarātra*, a *Śrīmad-Bhāgavatam* és a *Mahābhārata* szintén ezt az elvet vallják, azaz a szentírások is alátámasztják ezt az akkoriban sokak számára újnak ható gondolatot. Ezt a gyakorlatot Śrīla Bhaktivedanta Swami Prabhupāda „*gosvāmī* folyamatnak” nevezi, mivel a szentek vezették be. A mai napig a *gauḍīya-vaiṣṇavizmus* egyik nagyon fontos alapelve.⁸⁷

A másik lényeges újítás, melyet már érintőlegesen említettem, Kṛṣṇa örök társa, Śrīmatī Rādhārāṇī imádatának bevezetése volt. Amikor Vajranābha ötezer évvel ezelőtt beavatta *mūrtijait* Vṛndāvanában, Kṛṣṇa *mūrtijai* magukban álltak, az Úr egyedüli formáját imádták. A későbbi évszázadokban, illetve évezredekben ez a gyakorlat folytatódott: a *sālagrāma-śilākat* vagy a nagy templomok *mūrtijait* mindig egyedül imádták.⁸⁸ Śrī Rādhā imádatának alapja az Ő legfelsőbb helyzete Kṛṣṇa társai között. Ezt az elvet vallotta Śrī Caitanya, és a Hare Kṛṣṇa *mahāmantra* éneklésének propagálásával hirdette is, hiszen a mantrában a Hare szó egyértelműen az Úr gyönyörenergijára,

Rādhārāṇīra vonatkozik. Rādhārāṇī személyisége évezredekken át rejtve volt az emberek előtt, csak a legbensőségesebb tudással rendelkező *bhakták* ismerték. Még a *Śrīmad-Bhāgavatam*ban sem hangzik el a neve, csak egyetlen utalás történik Rá, mint a legkiválóbb *gopīra*.⁸⁹ Ennek oka nem abban keresendő, hogy Rādhārāṇī személyét el szeretne rejteni a beszélő, sokkal inkább a mű elhangzásának körülményei okozták.⁹⁰ Az idők folyamán a bensőséges hangulatú *vraja-bhakti*, különösen a *mādhurya-rasa* (a szerelmi kapcsolat) mindig rejtett, ezoterikus tanítás volt. Az emberek jobban vonzódtak az Úr isteni fenségéhez, és nagy pompával imádták az Urat, de elsősorban nem eredeti Kṛṣṇa, sokkal inkább a teremtő Viṣṇu alakjában, a *vaidhī-bhakti*, a szabályokat követő odaadás útján, mely a szeretet mélyebb rétegeit nélkülözi. Śrī Caitanya missziójának alapeleme volt, hogy a tiszta odaadás legmagasabb fokát, a vṛndāvanai *bhakták* által bemutatott *prema-bhaktit* hirdesse, és elérhetővé tegye mindenki számára. Ez azonban pusztán mechanikus vallási gyakorlatokkal nem érhető el, nélkülözhetetlen hozzá a spontán vonzódás (*rāgānuga*) kifejlesztése Kṛṣṇa iránt. Ez a spontán vonzódás, mely a szeretet virágának bimbója, csakis azoktól kapható meg,

⁸⁶ Cc. 2.16.217.

⁸⁷ Erről részletesebben lásd a Cc. 2.23.105 magyarázatát.

⁸⁸ Gondoljunk például a Dél-indiai templomokra, ahol az Úr Viṣṇu, Rāma vagy Śiva általában egymaga áll az oltáron. Amikor az Úr Caitanya zárándoklaton járt Dél-Indiában, sok templomot felkeresett. A Cc. *Madhya-līlā* 9. fejezetében olvashatunk erről.

⁸⁹ *anayārādhito nūnaṁ / bhagavān harir īsvaraḥ / yan no vihāya govindaḥ / prīto yām anayad rahaḥ. (Bhāg. 10.30.28)*

⁹⁰ Parīkṣit Mahārāja halála előtt hangzik el a mű, és Śukadeva Gosvāmī nem akarja kockáztatni, hogy Śrī Rādhā nevét kimondva lelki eksztázisba essen, és ne tudja befejezni az elbeszélést. Emellett a király udvartartása is jelen volt az eseményen, vagyis nem volt mindenki elég fejlett szinten ahhoz, hogy Kṛṣṇa bensőséges kedvteléseiről halljon.

akik már rendelkeznek vele: Kṛṣṇa társaitól. A *vraja-vāsik* kegyéből lehet hozzájutni, akik közül Śrīmatī Rādhārāṇī a legkiemelkedőbb, a legkedvesebb Kṛṣṇának és a legkegyesebb – ezért imádják Őt a *bhakták*. Nélküle a közönséges emberek nem tudják elégedetté tenni az Urat. Márpedig ez az odaadó szolgálat célja.⁹¹

Az a koncepció, mely szerint Kṛṣṇa nem mint Isten, hanem mint a legszeretettebb személy imádatunk tárgya, először Bilvamaṅgala Ṭhākūránál jelent meg, aki a nyolcadik században Dél-Indiában, majd Vṛndāvanában lakott. Híres műve, a *Kṛṣṇa-karṇāmṛta* Kṛṣṇa és Rādhārāṇī legbizalmasabb kedvteléseit írja le. A tizenkettedik században élt Jayadeva Gosvāmī *Gīta-Govindájában* ugyanez a felfogás tükröződik, ő szintén Rādhā-Kṛṣṇa cselekedeteiről írt költeményében. (Lelki jelentőségüket mutatja, hogy Śrī Caitanya Mahāprabhu nagyon szerette ezeket a műveket hallgatni, és maga is szavalt verseket belőlük.⁹²) Ezek akkoriban titkos tanításoknak számítottak, a nagyközönséghez nem jutottak el. Mādhavendra Puri volt az, aki bevezette a szerelem (*mādhurya-rasa*) felfogását a *Madhva-sampradāyába*,⁹³ bár ő sem propagálta olyan nyíltan, mint a *gosvāmīk* azzal, hogy a templomokban beállították Śrī Rādhā *mūrtijait* Kṛṣṇa mellé, valamint könyvekben leírták Rādhā-Kṛṣṇa kedvteléseit.

A vṛndāvanai hat *gosvāmī* a szent helyek feltárásával és ott Rādhā-Kṛṣṇa-*mūrtik* be-

avatásával a lelki életben kezdő *bhakták* számára nagy segítséget adtak, mely a lelki fejlődést megkönnyíti, és biztosítja a lelki tisztaság fenntartását.⁹⁴

Összegzés

A hat *gosvāmī* tekintélye a *gaudīya-vaiṣṇavizmusban* megkérdőjelezhetetlen. Hatalmas tudásukhoz, hitelességükhöz, zsenialitásukhoz, kreativitásukhoz és odaadásukhoz nem fér kétség. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda azt írja, hogy egy *vaiṣṇavát* egyedül csak azon tettek alapján szabad megítélni, hogyan hajtja végre lelki tanítómestere utasításait.⁹⁵ Anyagi körülményeket, látszólagos sikert vagy bukást, pénzt, a követők számát és egyéb „mérhető” tényezőket nem kell figyelembe venni, azok úgysis a Legfelsőbb Úr kegyén és akaratán múlnak.

A *gosvāmīk* Śrī Caitanya Mahāprabhu utasításait „életüknek és lelküknek” tekintették, és minden mást ennek rendelték alá. Hogy valamit elfogadtak-e, attól tették függővé, hogy mennyiben segítette őket az adott dolog missziójuk teljesítésében. Személyes igényeiket a minimumon tartották, de az Úr szolgálata érdekében elfogadtak pénzt, nagy adományokat.

Amikor Śrī Caitanya Mahāprabhu jelen volt, a már korábban is létező és fejlődő *bhakti*-mozgalom⁹⁶ hatalmas mértékben terjedt. A *Caitanya-caritāmṛtában* olvas-

⁹⁴ *Bhāg.* 6.3.25 magyarázat.

⁹⁵ *Cc.* 1.12.12 magyarázat.

⁹⁶ A 15. században Mādhavendra Puri és Advaita Ācārya már elkezdtek nyilvánosan propagálni az Úr Kṛṣṇa odaadó szolgálatát, mely addig inkább titkos, bizalmas tanítás volt, a tanító adta át tanítványának.

⁹¹ Az odaadó szolgálat folyamatáról részletesen ír Rūpa Gosvāmī *Az odaadás nektárjában*. (Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1997.)

⁹² *Cc.* 2.2.77, 2.15.27, valamint 3.17.51, 3.20.68.

⁹³ Keśava 2005: 7.1 és 2 fejezetek.

hatunk arról, hogy ezek, sőt egész falvak és városok lakossága vált *bhaktává*, és kezdte el énekelni a *Hare Kṛṣṇa mahā-mantrát*.⁹⁷ Mindez a „robbanás” elsősorban Śrī Caitanya személyének és személyes jelenlétének volt köszönhető. Persze ezt maga az Úr is tudta, ezért gondoskodott arról, hogy ez a siker minél szélesebb népcsoportokat érjen el, és maradandó legyen. Ezért először megkérte *bhaktáit* és társait, hogy ők is prédikáljanak. Majd kiválasztotta, képezte és megbízta a *gosvāmikat*, hogy a jövő számára teremtsék meg az odaadó szolgálat gyakorlásának és prédikálásának feltételeit.

Bátran kijelenthetjük, hogy a *gosvāmik* maradéktalanul eleget tettek a Śrī Caitanyától kapott utasításoknak. Vṛndāvanát, a szinte lakatlan zárandokhelyet éléttel töltötték meg, templomokat építettek, *mūrtikat* avattak be, kialakították a *parikramā gauḍīya-vaiṣṇava* rendjét, gondoskodtak a zárandokok fogadásáról.⁹⁸ Bhaktivedanta Swami Prabhupāda azt mondja, hogy ilyesmire, templomok létesítésére csak lelkileg fejlett *vaiṣṇavák* képesek.⁹⁹ A kortársakat bizonyára csodálattal töltötte el ez a hatalmas eredmény. Az épületek létrehozásán túl azonban többről van szó, ezek csak jelzőkövei a nagyobb és mélyrehatóbb munkának.

⁹⁷ Mint például a *Madhya-līlāban* említett Kulīyā-grāma vagy Vārāṇasī. (Amikor az Úr Caitanya első alkalommal Vṛndāvanába szeretett volna látogatni, olyan sokan követték Őt, hogy inkább későbbre halasztotta a szent helyre való zárandoklátást.)

⁹⁸ Ez Sanātana Gosvāmī érdeme volt a Cc. 2.25.183 verse szerint, mert erre Caitanya Mahāprabhu kérte meg.

⁹⁹ *Bhāg.* 7.15.21 magyarázat.

A *gosvāmik* egyik legjelentőségtebb érdeme a *gauḍīya-vaiṣṇava* szokás- és szabályrendszer megalkotása. Ebbe beletartozik az odaadó szolgálat teljes palettája, a *sādhanától* (napi lelki gyakorlatok) a *mūrti*-imádaton, a szertartásokon át a filozófia kidolgozásáig. Utóbbi alatt a *bhakti* leírását a *vaidhī-bhaktitól*, a szabályok követésétől egészen a *premáig*, a legmagasabb, legtisztább szeretet eléréséig értjük. Ennek jelentőségét az adja, hogy minél szélesebb tömegeket ér el a prédikálás, annál több ember kezdi el gyakorolni a *bhaktit*, annál több *bhakta* járja a *vaidhī-bhakti* útját, és annál nagyobb szükség van az alapok, a keretek és a cél meghatározására. A *gosvāmik* ezt alkották meg életművükkel.

Egyértelműen a korban legkevésbé látványos munkájuk, a *bhaktiról* szóló irodalom megalkotása volt a másik legnagyobb hozzájárulásuk Śrī Caitanya mozgalmához. Műveik jelentik a filozófiai-teológiai alapot a *gauḍīya-vaiṣṇavizmus* számára a mai napig.

„Azt mondják, az Úr tiszta *bhaktája* egymagában képes felszabadítani a világon minden bűnös lelket. [...] A kis víztárolókat – amilyen például egy város vízművének tárolója – némi vegyszer segítségével meg lehet tisztítani, de a teljes vízkészlet, például a folyók esetében ennyi erőfeszítés már nem elegendő. Az Úr hatalmas, tiszta *bhaktája* azonban nemcsak magát képes kiszabadítani, de másokat is a környezetében. [...] Az Úr igaz képviselői – például Nārada, Śukadeva Gosvāmī, az Úr Caitanya, a hat Gosvāmī, később

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura, Śrīmad Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura és sokan mások – mindenkit fel tudnak szabadítani odaadó szolgálatukkal, melyre felhatalmazást kaptak.”¹⁰⁰

A hat *gosvāmī* szerepét jól mutatja az, hogy még évszázadokkal haláluk után is az általuk létrehozott alapokon nyugszik a *gaudīya-vaiṣṇavizmus*. Számunkra ők jelentik a tanítványi láncolatban a kapcsolatot Śrī Caitanya Mahāprabhuval. Munkásságuk és erős vágyuk nélkül, hogy minél több ember ismerje meg Śrī Caitanya tanításait és az Úr Kṛṣṇa odaadó szolgálatát, a mai kor emberei nem tudnának rólok. Nélkülük nemcsak nem ismernénk, de főleg nem értenénk mindazt, amiért Śrī Caitanya Mahāprabhu megjelent ötszáz évvel ezelőtt.¹⁰¹ Különleges kegyük számunkra, a *kali*-kor emberei számára, hogy hallhatunk tőlük, és megérthetjük a védikus irodalom korábban legtitkosabb tudását: a Kṛṣṇa és örök társai közötti bensőséges, szereteteli kapcsolatokat. Sőt, a Śrī Caitanya által adott és a *gosvāmīk* által bemutatott utat követve mi magunk is könnyen és hamar megtisztulhatunk, és elérhetjük a tökéletességet: visszatérhetünk örök boldogsággal teli eredeti otthonunkba, a lelki világba.

Felhasznált irodalom

- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *Śrī Caitanya tanítása*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.]1989.
- Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.:** *A tanítások nektárja*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1990.

¹⁰⁰ *Bhāg.* 2.8.5 magyarázat.

¹⁰¹ *Cc.* 1.17.304 magyarázat.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam* (Első Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1992.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam* (Második Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1992.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam* (Negyedik Ének, Vol. 2.). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1994.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam* (Hatodik Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1994.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrīmad-Bhāgavatam* (Hetedik Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1994.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1993.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrī Caitanya-caritāmṛta*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1996.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Az odaadás nektárja: A bhakti-yoga teljes tudománya*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1997.

Howley, John (Jada Bharata dasa): *Vrindavana and Braja Mandala: A Practical Guide*. Spiritual Guides, New Delhi, 1997.

Keśava Dāsa (Nagy Péter): *A vaiṣṇavizmus története és irodalma*. Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2005.

Mahanidhi, Swami: *The Gaudiya Vaisnava Samadhis in Vrindavana*. (Szerzői kiadás) New Delhi, 1993.

- Monier-Williams, Monier:** *A Sanskrit-English Dictionary*. [Searchable Digital Facsimile Edition.] The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 2002.
- Narahari Cakravartī:** *Bhakti-ratnākara: The jewel-filled Ocean of Devotional Service*. Rasbihari Lal & Sons, Vrindaban, 2006.
- Nityānanda dāsa:** *Prema Vilāsa: Pastimes of Love*. Touchstone Media, Mumbai, 2005.
- Rājaśekhara dāsa Brahmačārī:** *The color guide to Vṛndāvana: India's most holy city of over 5000 temples*. Vedanta Vision Publications, Vrindavan, 2000.
- Rājaśekhara dāsa Brahmačārī:** *The color guide to Govardhana Hill: India's most sacred mountain*. Vedanta Vision Publications, Vrindavan, 2001.
- Revatī Devī Dāsī:** *Rūpa Gosvāmī küldetése*. Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2020.
- Rosen, Steven:** *The Six Goswamis of Vrindavan*. Ras Bihari Lal & Sons, Vrindaban, 2002.
- Satsvarūpa Dāsa Goswami:** *Prabhupāda: Egy bölcs egy ember élete és öröksége*. The Bhaktivedanta Book Trust, 1992.
- Śivarāma Swami:** *Veṅu-gūtā*. Lāl Kiadó, Somogyvámos, 1998.
- Śivarāma Swami:** *A śikṣā-guru: Egy hagyomány életre keltése az ISKCON-ban*. Lāl Kiadó, Somogyvámos, 2000.
- Śivarāma Swami:** *Kṛṣṇa-saṅgati: Találkozások Kṛṣṇával*. Lāl Kiadó, Somogyvámos, 2004.
- Śivarāma Swami:** *Nava-vraja-mahimā* (Vol. 1.). Lāl Kiadó, Somogyvámos, 2014.
- Śivarāma Swami:** *Nava-vraja-mahimā* (Vol. 3.). Lāl Kiadó, Somogyvámos, 2015.
- [CD-Rom]** *Lāl Szövegtár*. Lāl Kiadó, Somogyvámos, 2005.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī és az ISKCON

Ferdinando Sardella

1. Bevezetés

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Svāmī *gauḍīya-vaiṣṇava guru* volt,¹ a Kṛṣṇa Caitanyához (1486–1534) köthető szellemi iskola tanítója.² 1874-ben született Jagannātha Puriban, a mai Orisza területén, és születésekor a Bimala Prasāda Datta³ nevet kapta. Élete során sikeresen felépített egy befolyásos vallási intézményt, a Gauḍīya Math és Missziót, amely választ próbált kínálni India kései gyarmati időszakának társadalmi, politikai és vallási kihívásaira. A Bhaktisiddhānta által alapított intézmény fokozatosan teret nyert nemzetközileg is, és központjai

nyíltak pl. Rangunban, Londonban és Berlinben. Később az olyan elágazások révén, mint az ISKCON (népszerű néven a „krisnások”) Bhaktisiddhānta mozgalma eljutott a világ legtöbb részére, és mostanra szilárdan megalapozott része a kibontakozóban lévő modern és globális hinduizmusnak.

Bhaktisiddhānta a művelt bengáli középosztályhoz tartozott, a *bhadralokához*, amely kezdetben közreműködött a brit gyarmati közigazgatásban. A *bhadraloka* tagjai főként hinduk voltak, és bár eleinte kizárólag vagyonos földbirtokosok tartoztak közéjük, idővel különböző társadalmi háttérű, művelt embereket is magába foglalt. E társadalmi osztály tagjait a tiszteletteljes *bābū* címmel illették, ami azoknak járt, akik elsajátították az angol nyelvet. Tekintélyük újonnan szerzett befolyásukon, műveltségükön és érdemeiken alapult. A leginkább haladó szelleműek olyan ősi hindu szokásokat is megkérdőjeleztek, mint a kaszt, a korai házasság vagy a *satī*.⁴

Bhaktisiddhānta legtöbb *bhadraloka* kortársának filozófiai irányultságát elsősorban a monizmus és az *advaita-vedānta* határozta meg. Ezt a filozófiát a hinduizmus felélesztésének és reformjának új ideológiájához olyan kulcsfontosságú személyiségek igazították hozzá, mint Rājā Rāmamahana Rāyā és Swami Vivekānanda. A *bhadraloka* tagjai olyan új vallási és kulturális identitást kerestek, amely bizonyos mértékig nyugati elképzeléseket is magába olvaszt, a hinduizmussal összeegyeztethető módon. A

¹ A továbbiakban Bhaktisiddhānta néven utalunk rá.

² A továbbiakban Caitanya néven utalunk rá. A „*gauḍīya*” olyan *vaiṣṇava*, aki Bengáliából származik.

³ Itt jegyezzük meg a szanszkrit szavak és nevek írásával kapcsolatban, hogy azok írásmódját egységesítettük, azokat nem az eredeti cikkben használt írásmóddal közöljük. (A szerk.)

⁴ A hűséges asszony követi halott férjét a tűzbe. (*Bhāg.* 1.13.58 magyarázat)

Caitanya-*vaiṣṇavizmust* a haladó szellemű bengáliak általában kevésbé tekintették járható útnak, mivel a hagyományokhoz túlságosan ragaszkodónak és a valóságtól elrugaszkodottnak vélték. A *bhakti* e hagyománya a tizenhatodik században jött létre Caitanya élete és tanításai nyomán, és a késő tizenkilencedik századi Bengál lakosságának körülbelül az ötöde vagy harmada tartozott hozzá.⁵

Bhaktisiddhānta egy olyan vallási mozgalom élén állt, amely azt állította magáról, hogy a gyarmatosítás előtti ind gondolkodás mély megértéséhez tért vissza. Elképzelései a korszakban népszerű *vedānta*-alapú perennializmus⁶ köré rendeződtek, de a tizenkilencedik századi bengáli reneszánsz elterjedt monista értelmezéseivel szemben a teista *upanīśadok* és a *Bhāgavata-purāṇa* világnézetét tükrözték. Bhaktisiddhānta az önvalót, az *ātmant* a testtől és az elmétől különbözőnek tekintette, ontológiailag pedig metafizikai személynek; és az öröklétű önvaló, valamint az isteni pár, Rādhā és Kṛṣṇa közötti személyes, szeretetteljes kapcsolatot tartotta a létezés alapjának. Ez a személyközpontú felfogás a *vaiṣṇava* világkép közös része, amely népszerű az észak-indiai

saguna-bhakti gyakorlói között, különösen a Bengálban, Vr̥ndāvanában és Kelet-Indiában található művelt, fősodorbeli, nem-tantrikus *gauḍīya-vaiṣṇavák* körében.

Bhaktisiddhānta felnőttkorától kezdve egész életét a Caitanya-*vaiṣṇavizmus* terjesztésének szentelte. Ezt elsősorban pánindiai vallási intézmények megalapításával, újságok és folyóiratok indiai nyelveken és angolul való kiadásával, klasszikus és középkori szövegek nyomtatásával és terjesztésével, valamint új kommentárok írásával tette. Előadásokat tartva és tanítványokat avatva beutazta egész Indiát, és elnyerte európai és indiai személyiségek megbecsülését egyaránt.⁷

Bhaktisiddhānta hangja fokozatosan kiemelkedő jelentőségűvé vált Indiában, az általa létrehozott intézmények, a Gauḍīya Math és a Gauḍīya Misszió munkáján keresztül. Azonban 1937-ben bekövetkezett halála után mozgalmá hanyatlani kezdett, egy szakadással végződő utódlási válság következtében. Mintegy harminc évvel később aztán az események újabb láncolata irányította a világ figyelmét Bhaktisiddhānta mozgalmára. Caitanya tanításairól vallott szemlélete szerte a világon elterjedt, és követők tízezreire lelt Indiában és azon túl.

2. A korai évek

Bhaktisiddhānta 1874. február 6-án született a Bengáli-öböl déli partjánál fekvő Jagannātha Puriban.⁸ A bengá-

⁵ O'Connell 2013: 151.

⁶ „A perennializmus nem más, mint – bizonyos empirikus megfigyelésekre támaszkodó – hiedelem a nemzetek, legalábbis némelyek, létezésének régiségében, eredjen is az bármilyen okból. Nem tekintik azonban a nemzeteket természetesnek, organikusnak vagy primordiálisnak [ősi, legelső], sőt, akár el is vethetik – ahogy az gyakran elő is fordul – az ahistorikus magyarázóelvetek.” (Smith 2001: 50, idézi Lajtai 2004: 178, 4. lábjegyzet – a szerk.)

⁷ Lásd: Bhakti Vilāsa Tirtha 1989: 315–78.

⁸ Ha nem jelöljük másként, a következő leírás az Ācārya Caritān alapszik, egy életrajzi cikkben, ami a *Gauḍīya* egyik számában jelent meg; 15/23–4. (1937. január 16.), 9–40. A folyóirat a

li Kedāranātha Dattának (1838–1914), aki később Bhaktivinoda Ṭhākura néven vált ismertté, és feleségének, Bhagavatī Devīnek a negyedik gyermeke volt. Bhaktivinoda a Bimala Prasāda nevet adta fiának.⁹ Bhaktisiddhānta apja megbízott előljáró volt a brit közigazgatásban, és kulcsfontosságú vallási befolyást gyakorolt fia életére.

Bhaktivinoda az Ula nevű faluban született, amit ma Birnagarnak neveznek.¹⁰ Szülei, Ānanda Candra Datta és Jagat Mohinī Mītra a befolyásos *kāyastha* kaszthoz tartoztak, amelynek tagjai nemzedékeken keresztül írnokok és írók voltak India királyi udvaraiban, és vagyonos földbirtokosnak számítottak.¹¹ 1852-ben Bhaktivinodának romló anyagi helyzete miatt anyai nagybátyja otthonába, Kalkuttába kellett költöznie, ahol aztán 1858-ig élt.¹² Itt a Kelet-indiai Társaság

teremtette városi környezet felfedezésébe fogott, tanulási és munkalehetőséget keresve, és belépett a *bhadralokák* gyarapodó csoportjába. Itt találkozott a neves oktatóval és tudóssal, Īsvara Candra Vidyāsāgarával (1820–91), akinek útmutatásával India történelmét tanulmányozta.¹³ 1856-ban Kedāranātha Datta a Hindu School tanulója lett, ahol összebarátkozott a neves testvérpárral, Satyendranātha (1842–1923) és Gajendranātha Tagoréval, valamint Keśabacandra Senával (1838–1884), a Brāhma Samāja mozgalom lendítő reformerével.¹⁴ Kedāranātha megmutatta Póroszról, a Nagy Sándor ellen hősiiesen küzdő *paurava* királyról szóló költeményét a jól ismert skót tanárnak, Alexander Duffnak (1806–1878). Duffnak tetszett a költemény, és a szárnyai alá vette a fiút, segítve John Milton (1608–1674) műveinek tanulmányozásában. Kedāranātha emellett Thomas Babington Macaulay (1800–1859), William Hazlit (1778–1830) és Thomas Carlyle (1795–1881) műveit is tanulmányozta.¹⁵ 1866-ban, miután letette a szükséges vizsgákat, munkába állt mint hetedik fokozatú megbízott előljáró és adószedő, ami a súlyos testi és szellemi megterheléssel járó gyarmati szolgálat magasabb rangjaira való emelkedésének kezdetét jelentette.¹⁶ Mire 1894-ben nyugdíjba vonult, huszonötzör helyezték át, és pályáját második fokozatú megbízott előljáróként fejezte be.

Gauḍīya Math hivatalos lapja volt. Ez a szám Bhaktisiddhānta elhunytá után néhány nappal jelent meg. Ennek angol fordítása és a *Gauḍīya* folyóiratban később megjelent életrajzi cikkek megtalálhatóak itt: Bhakti Śrīrūpā Bhāgavata 1974: 1–37.

⁹ A továbbiakban a „Bimala Prasāda” és a „Bhaktisiddhānta” nevek ugyanarra a személyre utalnak, élete különböző szakaszaiban.

¹⁰ A „Bhaktivinoda” megtisztelő cím, amit 1886-ban ruháztak Kedāranātha Dattára műveltségének és tudományos teljesítményének elismeréseként.

¹¹ 1876-ban Kedāranātha Datta írt egy szanszkrit versbe szedett genealógiai művet, a *Dattavaṃśa-mālāt*. (Lásd még: Marvin 1996: 55–8.) Számos hindu újjító és reformer, mint Swami Vivekānanda, valamint olyan nacionalisták, mint Subhāṣa Candra Basu, *kāyasthának* születtek. (Bhaktivinoda *kāyastha* nemzetségének – írásmódjai *Dutt*, ill. Datta – általános történetéhez lásd: Hopkins 1989.)

¹² Bhaktivinoda 1916: 54. Nagybátyjának neve

Kāśīprasāda Gosh volt (1809–1873); a Bidan utcában lakott Kalkuttában.

¹³ Bhaktivinoda 1916: 67.

¹⁴ Uo. 68.

¹⁵ Uo. 71.

¹⁶ Bhatia 2008: 187–8.

Bimala Prasāda egy angol iskolában kezdte meg a tanulmányait Raṇaghātában, majd 1881-ben átiratkozott a kalkuttai Oriental Seminaryba. 1881-ben, fiatal diákként Bimala egy imaláncot (*japa-mālā*) kapott Bhaktivinodától, amely a Jagannātha Puriból származó szent *tulasī* növényből készült. Ebben az évben alapította meg Bhaktivinoda Kalkuttában a Viśva Vaiṣṇava Sabhāt (Vaiṣṇava Világ-szervezet).¹⁷ Śiśir Kumāra Gosh – az ismert angol napilap, az *Amrita Bazar Patrika*¹⁸ szerkesztője – és Bipina Bihāri Goswami, a Nadia körzetbeli Bhagnaparából származó *brāhmaṇa guru* Bhaktivinoda aktív támogatóivá váltak, és gyakran részt vettek a szervezet ülésein.¹⁹ Ezeket a fiatal Bimala is látogatta, és így apján keresztül megismerkedett Bengál sok vezető *vaiṣṇavájával*, valamint jelentős személyiségekkel a *bhadralokák* közül.

1885-ben Bhaktivinoda megalapította a Vaishnava Depository kutatóintézetet, a hozzá tartozó könyvtárral és archívummal együtt, melynek célja a Caitanya-tradíció tanulmányozásához szükséges kéziratok és egyéb források megőrzése volt. A központhoz nyomda is tartozott, amelyet a Viśva Vaiṣṇava Sabhā vallási nézeteinek megjelentetésére és terjesztésére használtak. Az új nyomda egyik kiadványa a *Sajjana-toṣaṇī* volt. A folyóiratban helyet kaptak a Bhaktivinoda misszionári-

us tevékenységéről tudósító hírek, odaadó költészete, valamint a *vaiṣṇavizmus* történelméről és teológiájáról szóló írások. Bár még fiatal fiú volt, Bimala Prasādát bízták meg a folyóirat korrektúrázásával.

Bimala Prasāda sikeresen szerepelt a Sanskrit College szigorú felvételi vizsgáján, és a szanszkrit mellett matematikát, indiai filozófiát és ókori történelmet is tanult. Bhaktivinoda a közigazgatásban szerzett vezetői készségeit alkalmazva egy új intézmény megalapítására vállalkozott, így 1893 októberében létrejött a Navadvīpadhāma Pracāriṇī Sabhā (Társaság Navadvīpa Szent Helyének Népszerűsítéséért). A szervezet Māyāpurában egy új helyet népszerűsített Caitanya születési helyeként – Bhaktivinoda számításai és történeti kutatásai alapján – a helyi *brāhmaṇák* által hagyományosan tisztelt helyszín helyett, amely Navadvīpában, a Gangesz másik partján feküdt.²⁰ 1891-ben, tizenhét évesen Bimala Prasāda, akit ekkor már Siddhānta Sarasvatīnak neveztek (a címet 1889-ben ruházták rá asztronómia-tanárai) – maga is elkezdte a csillagászat oktatását.²¹ 1897-ben, miután elvégezte a Sanskrit College-ot, családjának otthonában megalapította a Sārasvatā Catuṣpāthī, egy csillagászati iskolát, amely a Sanskrit College vizsgáira készítette fel diákjait.

Eközben 1895-ben a tripurai *mahārāja* királyi udvarában tisztséget vállalt mint történész és tanító.²² 1900-ban, huszonhat évesen Bhaktisiddhānta megjelentette a

¹⁷ Marvin 1999: 97.

¹⁸ A lapot eredetileg *Amṛta Bājār Patrikā* címmel bengáli nyelven – és írással – adták ki, amikor 1871-ben áttértek a kétnyelvű (bengáli és angol) kiadásra, onnantól *Amṛita Bazar Patrika*-ként írták át a lap címét – latin betűvel. (A szerk.)

¹⁹ Sardella 2014: 195.

²⁰ *Sajjana-toṣaṇī* 5. 11. 1893, 201–7.

²¹ Bhakti Vikāsa 2009: 13.

²² Bhaktisiddhānta egy fiútestvére később a *mahārāja* titkáráként szolgált.

Baṅge Sāmājikatāt (Társadalmi struktúra Bengálban).²³ Ez a mű volt az első elemzése a vallás és a társadalom viszonyáról, amely nemcsak a tudás belső (nem-nyugati) kategóriáin alapuló történeti beszámoló volt, hanem a nyugati indológia és historiográfia részleges kritikája is.

A századforduló környékének időszaka új korszakot jelentett Bhaktisiddhānta vallásos fejlődésében. Gaura Kiśorától, a Navadvīpában jól ismert *vaiṣṇava* aszkétától (*bābājī*) részesült avatásban, és megismerkedett a *gauḍīya* hagyomány ezoterikusabb gyakorlataival.²⁴ Nem sokkal később Bhaktisiddhānta feladta a kiváltságos *bhadralokák* életét, és cölilátusban élő szerzetes (*brahmacārī*) lett. Egyszerű fehér vagy zöld ruhákba öltözött. Ez utóbbi a *rāgānugā-bhakti* bensőséges gyakorlatának a szimbóluma, melynek részeként a hívő Rādhāt és Kṛṣṇát az elkülönülés hangulatában (*vipralambha*) imádja.

Bimala Prasāda, új nevén Bhaktisiddhānta („a *bhakti* végső célja” – apjától kapta e címet) a társadalmi kötelezettségektől frissen mentesülve, valamint munkaadója, a tripurai *mahārāja* bátorítására élt a lehetőséggel, hogy zarándokútra induljon fontos hindu szent helyekre. Jagannātha Puriban Bhaktisiddhānta filozófiáról és vallásról értekezett a különféle tanítványi láncolatokhoz (*sampradāyákhoz*) tartozó *sādhukkal* és *paṇḍitákkal*. Külön figyelemre tarthatnak számot az *advaita-vedānta* területén folytatott tanulmányai, amelyeket a hagyomány szerint a maga Śaṅkara által alapított *mathban* végzett. A

math igazgatója, Madhusūdhana Tīrtha vezette őt tanulmányaiban.²⁵ Útja során Bhaktisiddhānta sokat fáradozott azon, hogy anyagot gyűjtsön egy *vaiṣṇava* enciklopédiához. Ezt létfontosságú feladatnak tekintette a *vaiṣṇava* terminológia, örökség és teológia feltárásához.²⁶ Az enciklopédia végül négy kötettel indult *Vaiṣṇava mañjuṣā samāhṛti* (*A vaiṣṇavizmus összegyűjtött meghatározásainak kosara*) címen, de sohasem vált teljessé.²⁷

India vallásait tanulmányozva és forrásait gyűjtve Dél-Indiába utazott, ahol megismerte az ottani *vaiṣṇava* tanítványi láncolatok (*sampradāyák*) szokásait és tanításait, különösen Madhvát Karnatakában és Rāmānuját Tamil Naduban.

Ebben az időszakban Bhaktisiddhānta csak alkalmanként látogatott Kalkuttába, amit politikai zűrzavarba taszított a *svadeśī* (függetlenségi) mozgalom és a brit gyarmati fennhatóság összecepapása.²⁸ Vidéken pedig Bhaktisiddhānta az örökletes *brāhmaṇák* rituális jogait csak ritkán megkérdőjelező társadalmi struktúrával találta szembe magát. 1911 augusztusában a Midnapura körzetbeli Balighai Uddhavapurában nagyszabású találkozót rendeztek két ügy megvitatására: először is, hogy az olyan nem leszármazás szerinti *brāhmaṇák*, mint Bhaktisiddhānta, imádhadják-e Viṣṇut a *śālagrāma-śilā* néven ismert szent kő for-

²³ Elérhető a kalkuttai Caitanya Research Centre-nél.

²⁴ Vidyāvinoda 1934: 154.

²⁵ Bhakti Vikāsa 2009: 35.

²⁶ Vidyāvinoda 1934: 81–2.

²⁷ Az első négy kötetet a kasim bazari *mahārāja* finanszírozta.

²⁸ Lásd: Sarkar 1973.

májában; másodszer pedig, megengedhető-e, hogy *guruként* lépjenek fel, és avatást adjanak a magasabb kasztok tagjainak. Bhaktivinoda megkérte Bhaktisiddhāntát, hogy képviselje a találkozón, és tartson beszédet. Az eseményen előadott érve szerint a *vaiṣṇava* szövegek egyforma tisztelettel kezelik a leszármazás szerinti *brāhmaṇákat*, valamint azokat, akik rituális előjogaikat az elismert *vaiṣṇava* iskolákba való beavatással és azok tisztító gyakorlataival nyerték el.²⁹ Ez fontos alapvetése volt mozgalmának, amely megpróbált túlnyúlni a *vaiṣṇava* társadalom határain, és megnyitni sorait a nem-hinduk, valamint a bármilyen osztályból és kasztból származó hinduk felé. Emellett fontos tézis volt saját *vaiṣṇava* tanítói helyzetének legitimálásához is, tekintve, hogy mivel a Datta családhoz tartozó *kāyastha* volt, a legtöbb bengáli *brāhmaṇa* csak (egy tiszta) *śudrának* tekintette, akinek elvben nincsenek rituális jogai.³⁰

Bhaktivinoda 1914. június 23-án hunyt el, Gaura Kiśora pedig 1915. november 16-án. Az események okozta fájdalom közepette Bhaktisiddhānta visszavonult Navadvīpába, míg úgy nem döntött, hogy a *sannyāsa*-rendbe lép önmaga felavatásával. Saját maga felavatása nem számított ortodox megoldásnak, de szükséges lépésnek tekintette, mivel a *sannyāsa*-rend nem volt elterjedt a *gauḍīya-vaiṣṇavák* körében. Majd nekikezdett, hogy életét az apja világméretű *vaiṣṇavizmus*-látomásának szentelje, amelyet Bhaktivinoda több alkalommal is megfogalmazott.³¹

²⁹ Bhaktisiddhānta Sarasvatī 1934: 72.

³⁰ Sardella 2013: 85.

³¹ Lásd: Ghosh 2014.

3. A Gauḍīya Math és Misszió

Nem sokkal az első világháború vége után Bhaktisiddhānta központot nyitott Kalkuttában, a Bhaktivinoda Āsanát, melyet a *bhakti* gyakorlásának és terjesztésének szentelt. A tanításokat racionális és érthető módon mutatták be, és a városi közönséghez igazították. A megnyitóról az *Amrita Bazar Patrika*³² angol napilap számolt be 1918. december 17-én.

1919. február 5-én Bhaktisiddhānta újabb fontos lépést tett azzal, hogy felélesztette Bhaktivinoda egy igen kedves projektjét, a Vaiṣṇava Világszervezetet, hozzáadva a névhez a *rāja* szót („királyi”), amivel Caitanyának, a *gauḍīyák* mesterének vallási vezető szerepére utalt. A hagyományos értelmiségi szervezetek (*sabhā*) felépítését követve a *Viśva Vaiṣṇava Rāja Sabhā* a *vaiṣṇava* irodalmi művek tanulmányozásának, kiadásának és terjesztésének a fóruma volt. A szervezet neve viszatükrözte a vṛndāvanai hat *gosvāmīnak*, Caitanya közeli társainak korai, világléptékű látomását.³³ A vallási határokat meghaladó, globális *sabhā* – azaz közösség – látomása jól illett Kalkutta kozmopolita világába, ahol a bengáliak, valamint a britek, svédok,³⁴ dánok, skótok, hollandok,

³² Lásd: 18. lábjegyzet.

³³ A *viśva* szó általában véve fordítható „mindenség”-nek, „teljesség”-nek, vagy „egész”-nek, de gyakran „univerzum”-nak, vagy „világ”-nak fordítják olyan összetett szavakban, mint a *viśvātman* („az univerzum lelke”); lásd Sharada Sugirtharajah 2003: 992–4.

³⁴ Johann Zachariah Kiernander (1710–1799), a svéd lutheránus misszionárius például Lord Clive meghívására jött 1758-ban Kalkuttába, ahol 1770-ben felépítette a város első protestáns templomát, a Mission Church-öt.

franciák és kínaiak egymás közvetlen közelében éltek. Az unitáriánusok és az evangelizáló misszionáriusok már Indiában és Angliában is népszerűsítették az egyetemes keresztény vallás eszméjét, amelyet pluralista, nemzetközi testvériségként képzeltek el. A nyugati ezoterika, okkultizmus és a Teozófiai Társulat az egyenlőség, a becsület és az emberiség egésze iránti tisztelet eszméit terjesztették. Rājā Rāmamohana Rāyā és később a Brāhma Samāja a vallási univerzalizmust az igazságért, a női emancipációért és az elnyomottak jogaiért vívott küzdelemként értelmezte.³⁵ Vivekānanda kulcsfontosságúnak tartotta vallási gyakorlatában az emberiség szolgálatát. Bhaktivinoda találkozott az univerzalizmus ezen erőteljes formáival, de ihletet elsősorban a Caitanya-tradícióból merített, amelyben már jelen volt az egalitarianizmus, az emberiség szolgálatát és az egyetemes szeretet saját értelmezése. Bhaktisiddhānta apjának mozgalma már szerzett némi figyelmet a részekre szakadás előtti Bengáliában, ahol a Caitanya-*vaiṣṇavizmus* állandó támogatottsággal bírt az alsóbb kasztok körében, különösen vidéken.³⁶ Korábban azonban a Caitanya-*vaiṣṇavizmus* tanításai és gya-

korlata alig volt ismert az iskola hagyományos fellegvárain – Bengálián, Oriszán és Vṛndāvanán – kívül, és fennállásának több mint négyszáz éve után is csak olyan keleti régiókba jutott el, mint Assam, Manipura és Tripura. A *Viśva Vaiṣṇava Rāja Sabhā* felélesztésével Bhaktisiddhānta szándéka az volt, hogy újra megalapozza apja „univerzális egyházát”.³⁷ 1920-ban publikált egy cikket a *Sajjana-toṣaṇī*-ben, és újfent bemutatta a szervezet céljait, valamint rávilágított a közvetlen kapcsolatra az eredeti szervezettel, amelyet kevéssel azután hoztak létre, hogy Caitanya 1534-ben elhagyta ezt a világot.³⁸

1920. szeptember 6-án Rādhā-Govinda istenszobrokat avattak fel, és a Bhaktivinoda Āsanaként ismert központot hivatalosan „Śrī Gauḍīya Math”-nak nevezték át. Bhaktisiddhānta szerzetesi központjai végül együttesen „Gauḍīya Math” néven váltak ismertté, míg a *Viśva Vaiṣṇava Rāja Sabhā* misszionárius intézmény lett a „Gauḍīya Misszió”.³⁹

1923-ban Bhaktisiddhānta kiadta a *Bhāgavata-purāṇāt*, amely India-szerte a *vaiṣṇavák* és a fősodorbeli bengáli *gauḍīyák* legfontosabb szanszkrit szövege. Bengáli írással szedve jelentette meg, Madhva, Viśvanātha Cakravarti Ṭhākura és saját maga által írt kommentárokkal kiegészítve. Ezután megszerkesztett és 1924-ben Dakkában kiadott egy kommentárt a *Caitanya-bhāgavatához*, Caitanya életraj-

³⁵ Crawford 1987.

³⁶ Az 1931-es indiai népszámlálás alapján például a teljes Bengália területén a *vaiṣṇavák* százalékos aránya az összes hindu között a dakkai körzetben 33% volt, a Navadvīpa közeli Bardhamāna körzetben 7%, de csak 0,36% Kalkuttában. E statisztikák bizonyos tekintetben félrevezetőek lehetnek a használt metódus miatt, de jelzésértékűek lehetnek azzal kapcsolatban, hogy a tizenkilencedik és korai huszadik században a Caitanya-*vaiṣṇavizmus* népszerűsége nagyobb volt Kalkuttán kívül; lásd Porter 1932: 220–1.

³⁷ *Sajjana-toṣaṇī* 21. 8–9. 1920, 259–62.

³⁸ Caitanya születésének és eltávozásának időpontja vita tárgya, és nincsen általános megegyezés. Általában születésének évét 1485-re vagy 1486-ra teszik, távozását pedig 1533-ra vagy 1534-re.

³⁹ Sambidananda 1935: 13, 60.

zához, melyet Vṛndāvana dāsa Ṭhākura írt meg bengáli nyelven. 1924. december 16-án a Benáresi Hindu Egyetemen előadást tartott „A vaiṣṇavizmus helye a világ vallásai között” címmel. Ebben az időszakban mozgalmát egyre inkább az észak- és dél-indiai vaiṣṇavákat is felölelő nagyobb vaiṣṇava közösség részeként kezdte látni. Ezzel összhangban más vaiṣṇava irányzatok szövegeinek kiadásába is belefogott, valamint az alapító guruk megismerésére buzdított – azaz az elismert vaiṣṇava-sampradāya alapítók, Madhva, Rāmānuja, Nimbārka és Viṣṇusvāmī megismerésére. Ezzel megalapozta mozgalmát a hagyományos hindu spiritualitásban, miközben gondosan megőrizte a befolyásos intézmények, nyomdák és szellemi élet jellemezte Kalkutta modern városi környezetében szerzett támogatottságát.

Bhaktisiddhānta tehát egy világméretű missziós mozgalom mellett köteleződött el, aminek talán a legkorábbi történelmi bizonyítéka abban a beszámolóban található, ami az 1922-ben történt találkozását örökíti meg Abhay Caraṇāravinda Devel (1896–1977), aki ez idő tájt igazgató volt egy bizonyos Dr. Bose kémiai gyárában. Abhay Caraṇāravinda De erősen rokonszenvezett Gandhival, és politikailag is aktív volt, a Kongresszus Pártot támogatta. Egyik barátja, Narendranāth Mallika meggyőzte őt, hogy látogasson el Bhaktisiddhānta egy előadására Kalkuttában. Beszámolója szerint Bhaktisiddhānta arra kérte két látogatóját, hogy terjesszék Caitanya üzenetét Nyugaton. Abhay Caraṇāravinda De ezt vitatta, mondván, amíg India alávetett, függő helyzetben van, csak kevesen hallgat-

ják meg üzenetét, ám úgy találta, hogy ezt az érvét Bhaktisiddhānta alaposan megcáfolta. E találkozás után De láthatóan felhagyott nacionalista törekvéseivel, és 1933-ban avatást fogadott el Bhaktisiddhāntától, aki hivatalosan a *guruja* lett.⁴⁰ 1966-ban sikerült teljesítenie tanítója régi kérését – melyről Bhaktisiddhānta gyakorta beszélt közeli tanítványainak –, amikor az Egyesült Államokba utazott, és New Yorkban megalapította a Krisna-tudatú Hívők Nemzetközi Közösségét. Ekkor már azt a nevet használta, amelyet 1959-ben kapott a szerzetesi *sannyāsa* rend elfogadásakor: Abhay Caraṇāravinda Bhaktivedanta Swami.⁴¹

4. London és Berlin

1933 áprilisában Bhaktisiddhānta három tanítványa, Bhakti Pradīpa Tīrtha Svāmī – egy idős *sannyāsi* –, Bhakti Hṛdaya Bon Svāmī és Sambidānanda Dāsa a tengerentúlra, Európába utazott. Utóbbi felvételt nyert a Londoni Egyetem doktori programjába, hogy disszertációt írjon a *vaiṣṇavizmus* történetéről. 1934 áprilisában a Gaudiya Mission Societyt bejegyezték Londonban.⁴² Az idők során az igazgatóság tagjaként szolgált többek között Lord Zetland (aki akkoriban a brit kormány Indiáért felelős államtitkára volt, és a társulat elnöke lett), Lord Lamington, Sir Edward Denison Ross (a London School of Oriental Languages igazgatója, ő volt az alelnök), valamint Tripura, Darbhanga

⁴⁰ Lásd: Valpey 2006.

⁴¹ Bhaktivedanta Swami: lecke Gorakpurában 1971. február 15-én. [*Bhaktivedanta Vedabase* 2016.]

⁴² A szervezet irodájának címe 3 Gloucester House, Cornwall Gardens, London, SW7 volt.

és Vardhamāna *mahārājái*. Az igazgatósági tanácsnak két jelentős női tagja is volt: Lady Stanley Jackson és Lady Carmichael of Skirling. Miss Kathlee Shaw a misszió rendelkezésére bocsátotta sussexi házáat rendezvények és vítaestek tartásához; idővel ez a londoni központ alágazata lett. A Gaudiya Mission Society brit szabályok szerint működött, a politikai és kulturális élet elismert köreiből származó briteket és indiaiakat egyaránt bevonva, tagjai közt pedig mindkét nem képviseltette magát. Sok tekintetben megtestesítette Bhaktisiddhānta látomását a Nyugat és Kelet közötti együttműködésről.

1933 decemberében Bon Svāmī Londontól Németországba utazott, hogy egy előre megszervezett előadássorozatot tartson Adolf Hitler propagandaminiszterének – Paul Joseph Goebbelsnek (1897–1945) – a jóváhagyásával. Németországi látogatása alatt létrehozott egy központot Berlinben, ahol megtörtént sorsszerű találkozója egy bizonyos Ernst Georg Schulzéval, a Lipcsei Egyetemen összehasonlító vallástudományt tanuló Ph.D-hallgatóval. Ő lett végül a *bhakti* egyetlen elkötelezett nyugati tanonca, akit Bon Svāmī elvihetett magával Indiába.

Bon Svāmī megjegyzi naplójában, hogy a fogadtatás, amelyben Németországban részesítették, vetekedett a Londonban tapasztalttal.⁴³ Első alkalommal találkozott a *vaiṣṇavizmus* egy képviselője Európával, és úgy tűnt, meglehetősen sikerrel. Bon Svāmī európai tartózkodása megmutatta, hogy ha mást nem is, el lehet érni a politikai, vallási és kulturális élet legfel-

ső szintjének tagjait, valamint hogy a brit és német elit tanúsított némi érdeklődést az ind vallások iránt. Azonban miközben a britanniai misszió meglehetősen stabil maradt, a németországi helyzet, számos támogató és barát őszinte jóakarata ellenére, gyorsan romlott.

Berlinben 1936. január 8-án a náci párt hivatalos újságja, a *Völkischer Beobachter* (*Népi Figyelő*) könyvismertető részében kritikus hangú cikk jelent meg a német tudós, Theodor Steche tollából. A cikk, amely az „Ázsiai kultúrákból” („Aus Asiatischen Kulturen”) címet viselte, érdekes példája a Bon Svāmī missziós törekvésére adott náci reakciónak. A cikk állítása szerint a faji nézőpont hiánya a Gauḍīya Math írásában, és az univerzalizmus, amely minden lényt egyenrangúnak tekint Kṛṣṇa lelki részeként, nem kaphat helyet a náci Németországban.

5. Szakadás

Bhaktisiddhānta 1937. január 1-jén hunyt el Kalkuttában. Az eltávozását követő események egyházszakadáshoz vezettek, és sorsdöntő szerepük lett a Gauḍīya Math jövőjében. A szakadás egyik oka az volt, hogy Bhaktisiddhānta nem jogalanyként jegyezte be a Gauḍīya Math és Missziót, ami így kizárólag az ő nevéhez és személyes irányításához kötődött. A szervezet ezért nélkülözötte egy hivatalos struktúra előnyeit, ami alapján megtörténhetett volna az örökösödés a posztkarizmatikus időszakban. E mulasztás alapvető oka az lehetett, hogy Bhaktisiddhāntának személyes fenntartásai voltak a *bhakti* intézményessé tételével és a modern, szervezett

⁴³ Bhakti Hr̥daya Bon 1935: 11.

vallás kihívásaival kapcsolatban. A jogi csatározás évei 1942-ben értek véget, amikor Kalkutta bírósága kinevezte a Gauḍīya Math három tagját Bhaktisiddhānta ingatlanjainak kezelőjévé. Ezt megelőzően, 1940-ben az egyik peres fél, Ananta Vāsudeva a Gauḍīya Math-ot nonprofit szervezetként jegyeztette be Gauḍīya Mission néven, annak megakadályozása érdekében, hogy magánszemélyek az intézmény bármely részét magántulajdonként birtokolhassák. Az ingatlanokat végül két szervezet között osztották fel: az Ananta Vāsudeva vezette Gauḍīya Misszió és a Kuṅjabihārī Vidyābhūṣaṇa vezette Śrī Caitanya Math között. Az ingatlanvagyon magában foglalt több mint hatvan Gauḍīya Math-intézményt Indiában, egyet Londonban, valamint különféle ingatlanokat Bengálban és Jagannātha Puriban. A Gauḍīya Math végső felosztása 1947-ben történt meg. Mindeközben azonban a Bhaktisiddhānta által az 1920-as és 1930-as években elért lendület megtört, és a Gauḍīya Math jó híre Indiában erősen megszűnt a történeteket.

A szakadás azonban kedvező körülményeket teremtett számos új intézményi fejlesztés számára, mivel Bhaktisiddhānta legtöbb idősebb tanítványa elhagyta az anyaintézményt, hogy új templomokat és *āśramákat* hozzanak létre Bhaktisiddhānta eredeti Gauḍīya Math és Missziójának mintájára. Az így létrejött intézményi pluralizmus új megközelítéseknek adott helyet a misszionárius munkában, melyek közül néhány sikeresen alapozta meg Bhaktisiddhānta mozgalmát Indián kívül.

6. Az ISKCON

Az 1937 utáni évek során Bhaktisiddhānta több jelentős tanítványa is avatott fel új intézményeket, például a Bhakti Vilāsa Tirtha Svāmī alapította māyāpurai Śrī Caitanya Math, az Ananta Vāsudeva bejegyezte Gauḍīya Misszió a kalkuttai baghbazari központban, a B. P. Puri Svāmī alapította Śrī Gopīnātha Gauḍīya Math, valamint a B. R. Śrīdhara Svāmī alapította Śrī Caitanya Sārasvatā Math.⁴⁴ 1965. augusztus 13-án A. C. Bhaktivedanta Swami gőzhajón Bombayból New Yorkba indult. Bhaktivedanta világi üzletember volt az 1920-as és 1930-as években, így a Gauḍīya Math fejlődésében csak marginális szerepet játszott. Amikor megérkezett New Yorkba, Bhaktivedanta többekévébe magára maradt, nem támogatták Bengáliából. Hatvankilenc éves volt, és csak néhány közvetett ismerőssel rendelkezett Amerikában. Az első, kézzelfogható eredmények nélkül eltelt év után egy kis lakásba költözött a New York-i Lower East Side-on, ahol 1966-ban megalapította az ISKCON-t. Szorosan követte a mintát, melyet Bhaktisiddhānta indiai Gauḍīya Mathjának férfiuralmú szerzetesi struktúrája állított, azzal a kivétellel, hogy a férfiak mellett ő már a nők aktív részvételét is üdvözölte. Tanításai fokozatosan felkeltették a fiatal amerikaiak érdeklődését – sokan közülük zsidók vagy katolikusok voltak, ellenkulturális gyökerekkel –, és ők lettek az első tanítványai. Amikor mintegy tizenkét évvel később, 1977. november 14-én Bhaktivedanta nyolcvanegy éves korá-

⁴⁴ Egy rövid áttekintéshez lásd Bhakti Prajnan Yati 1998: 410–30.

ban elhunyt az indiai Vṛndāvanában, a világ minden sarkából származó tanítványai vették körül. A megérkezése és a halála közötti években az ISKCON-t több ezer nemzetközi tagot számláló intézménnyé építette ki, *vaiṣṇava* templomot alapított a világ sok nagyvárosában, és a hagyományos *vaiṣṇava* szövegek számos kötetét adta ki huszonnyolc nyelven, melyeket világszerte több tízmillió példányban terjesztettek, sok helyütt közismertté téve Rādhā és Kṛṣṇa nevét a Hare Kṛṣṇa-mantra révén. Bhaktivedanta a nemzetközi ráhatás olyan szintjét érte el Indián és az indiai diaszpórán kívül, melyről Bhaktisiddhānta és apja, Bhaktivinoda csak álmodtak, és amely jóval túl volt szinte minden indiai hagyományos *vaiṣṇava* közösség befolyási körén.

Bhaktivedanta eltávozása után az általa alapított világméretű mozgalom tovább nőtt – a posztkarizmatikus időszakban történt számos komoly fennakadás ellenére, és Bhaktisiddhānta tanítványai, valamint unokatanítványai közül többeket is megihletett. Ma az ISKCON csak egy a számos nemzetközi Caitanya-*vaiṣṇava* intézmény közül, amelyek Bhaktisiddhānta nézőpontjához, tanítási módszeréhez és alakjához mint *guruhoz* nyúlnak vissza – bár az ISKCON a legnagyobb és a legismertebb.⁴⁵ Nemrégiben a Gauḍīya Math-ból eredő testvérszervezetek megkíséreltek szorosabb nemzetközi együttműködést kialakítani, ami a World Vaishnava Association (Vaisnava Világszervezet) megalapításához vezetett, a hasonló gondolkodású egyének intézményi határokat átlépő szövetségéhez, azzal a céllal, hogy

⁴⁵ Ezen intézmények áttekintéséhez lásd Paramadvaiti 1999.

együttes fellépésnek adjon helyet a közös érdekek ügyében, Indiában és azon túl is.

Bhaktisiddhānta vonakodott attól, hogy aktívan szembeforduljon a gyarmati uralommal, és közvetlenül elítélje a brit kultúrát és politikát. Ez, úgy tűnik, részben a Kelet és Nyugat közötti együttműködésre való erős vágyából fakadt. Ez a vágy, amely apja nemzedékére volt jellemző, kevésbé volt összhangban Bhaktisiddhānta korának társadalompolitikai ízlésével, amely a függetlenségért való küzdelemre helyezte a hangsúlyt. A Gauḍīya Math fokozatosan megtalálta helyét a bengáli középosztályban, az indiai és burmai iskolázott bengáliak között, és elnyerte az indiai, valamint a brit kulturális és értelmiségi elit tagjainak támogatását is.

Ezzel szemben Bhaktivedanta – aki fiatalkorában Gandhi követője volt – éles kritikával illette a Nyugat növekvő materializmusát és istentelenségét, bár tanárától megörökölte az India és a Nyugat közötti lelki testvériség látomását.⁴⁶ Mindezzel együtt a nyugatiaknak a Caitanya-*vaiṣṇavizmus* olyan formáját mutatta be, amely kulturálisan – a külső megjelenés, a szokások és az öltözködés tekintetében – inkább bengáli volt. Ez részben annak tudható be, hogy Bhaktivedanta generációja tanúja volt a gyarmati uralomtól való függetlenség megszerzésének, és friss szemmel kezdett India kulturális, vallási és fi-

⁴⁶ A részletekért lásd Satsvarūpa dāsa Goswami *Śrīla Prabhupāda-līlāmṛta* c. hatkötetes életrajzi beszámolóját [*Bhaktivedānta Vedabase* 2016.] Az első kötet dolgozza fel Bhaktivedanta fiatalkorát és Indiában töltött éveit 1965-ig, míg a következő öt kötet alapos áttekintése a Nyugaton és a világ többi részén végzett missziójának. Lásd még Valpey 2006: 81–114.

lozófiai örökségére tekinteni. Továbbá Bhaktivedantát korai amerikai és európai tanítványai arra bátorították, hogy mozgalmát azokban a városi és vidéki közösségekben alapozza meg, amelyek akkoriban a fiatalok körében népszerűek voltak. Ez, és a mód, ahogy Bhaktivedanta az üzenetét az ellenkultúra számára ismerős kifejezésekkel fogalmazta meg, élesebb szembenállást eredményezett a többségi társadalommal, mint Bhaktisiddhānta mozgalmának esetében.

Az ISKCON 1966 óta több irányban is továbbfejlődött, olyan rendkívül sokszínű és dinamikus intézménnyé válva, melynek gyökerei és identitása határozottan Bhaktivinoda, Bhaktisiddhānta és Bhaktivedanta írásaiban található meg. Jelenleg az indiai és a diaszpórabeli hinduk laikusainak támogatása is hozzájárul a mozgalom erejéhez, valamint térnyeréséhez olyan országokban, mint Oroszország, Ukrajna, az Egyesült Királyság és Ausztrália. Középosztálybeli hinduk ezrei csatlakoztak az ISKCON és kapcsolódó intézményei sorához Indiában és külföldön egyaránt.⁴⁷ Ma már hatalmas ISKCON-templomegyüttesek találhatóak olyan városokban, mint Mumbai, Újdelhi, Bangalore, Csennai (Madras) és Kalkutta. Az ISKCON nemzetközi központja India keleti részén, Māyāpurában található, Caitanya születési helyének közelében, és zarándokok milliói keresik fel minden évben. Bár kezdetben nyugati jelenségnek számí-

⁴⁷ A Gauḍīya Math és Misszió mintájára az ISKCON-nak is vannak olyan oldalágai, mint a VRINDA (Vrindavan Institute for Vaiṣṇava Culture and Studies), amely szintén misszionárius tevékenységet végez világszerte.

tott, mostanra az ISKCON a hindu társadalom minden szintjén elismerésre talált. A huszonegyedik század hajnalán az egyik legfontosabb fejlemény az ISKCON-ban az indiai és a diaszpórabeli hinduk óriási támogatása.

7. A szakirodalom áttekintése

Bhaktisiddhāntáról elszórtan találhatóak említések a történelmi és szociológiai témájú tanulmányokban, többnyire az ISKCON történetével és az új vallási mozgalmak eredetével kapcsolatos kutatásokban.⁴⁸ Brian D. Marvin,⁴⁹ Jason Fuller,⁵⁰ Vāruṇī Bhatia,⁵¹ Abhiṣeka Gosh,⁵² és Lucian Wong,⁵³ foglalkoztak Bhaktisiddhānta apjának, Bhaktivinodának az életével és eszméivel, bemutatva az alapot, amelyre Bhaktisiddhānta elképzelései és munkássága épültek.⁵⁴

A legelső tanulmány, amely Bhaktisiddhānta életét és munkásságát járja körül, egy, a Londoni Egyetemen 1935-ben megírt doktori disszertáció, melynek címe *The History and Literature of the Gauḍīya Vaiṣnavas and their Relation*

⁴⁸ Bhaktisiddhānta kiadványaiból található egy válogatás a kalkuttai National Libraryben, és a *Baṅgīya Sāhitya Pariśadában* (lásd: Banerjee–Chatterjee–Singh 1951: 75, 159; Kesavan–Kulkarni 1962: 60). Bhaktisiddhānta összes műve és a fennállásának első húsz évében megjelent Gauḍīya Math-kiadványok megtalálhatóak a Bhaktivedanta Research Centre oldalán (<http://brcindia.com>).

⁴⁹ Marvin 1996.

⁵⁰ Fuller 2004.

⁵¹ Bhatia 2008.

⁵² Gosh 2014.

⁵³ Wong 2014.

⁵⁴ A művelt *bhadralokák* hatásának és jelentőségének témájában lásd még Chatterjee 1993: 35–6.

to Other Medieval Vaisnava Schools.⁵⁵ Ezt Bhaktisiddhānta saját kérésére egyik tanítványa, Sambidānanda⁵⁶ írta. Bár a tanulmány nem igazán tárgyalja a szélesebb társadalomtörténeti összefüggéseket, tartalmazza Bhaktisiddhānta részletes életrajzát, valamint a Gauḍīya Math és Misszió rövid történetét. Bhaktisiddhānta életéről és munkásságáról átfogó monográfia jelent meg ezen írás szerzőjétől.⁵⁷

Az 1960-as évektől kezdve az ISKCON alapítója, A. C. Bhaktivedanta Swami saját művein keresztül Indiában és külföldön is ismertté tette tanítóját, Bhaktisiddhāntát.⁵⁸ Számos tanulmány vizsgálta találkozásaik különböző aspektusait és Bhaktivinodához fűződő kapcsolatukat. Aravinda Śarma (1979) szerint Bhaktisiddhānta azzal lelkesítette Bhaktivedantát a könyvnyomtatásra, hogy a nyomdát óriási dobhoz hasonlította, melynek hangja messzire elér. Diana Eck⁵⁹ azt a kulcsfontosságú utasítást hangsúlyozta, melyet Bhaktisiddhānta Bhaktivedantának adott – azaz, hogy „vigye el a Kṛṣṇa-bhakti üzenetét az angolul beszélő világnak”. Az indiai ISKCON-ról

szóló tanulmányában Charles R. Brooks⁶⁰ azt feltételezte, hogy Bhaktisiddhānta magáévá tette apjának, Bhaktivinodának kasztellenes hozzáállását, és „az abban való legfőbb hitet tanította, hogy a kiválóság nem a születésen múlik, hanem a Kṛṣṇa iránti odaadás minőségén”. Thomas J. Hopkins Bhaktivinoda, Bhaktisiddhānta és Bhaktivedanta kasztját, társadalmi osztályának gyökereit és családi hátterét vizsgálta meg. Következtetése szerint a Kṛṣṇa-tudatú mozgalom eredeti alapítójának akár Bhaktivinoda is tekinthető.⁶¹ Guy Beck amellel érvelt, hogy Bhaktisiddhānta, apja példáját követve, fontosnak tekintette a hang-meditációt, a halk mantrázást (*japa*) és a hangos közös éneklést (*saṅkīrtana*) egyaránt.⁶² Richard Young Bhaktisiddhānta etikai kritikáját idézi⁶³ a bűn teológiájáról a kereszténységben. Tony Stewart és Edward Dimock hangsúlyozták Bhaktisiddhānta erőfeszítéseit azzal kapcsolatban, hogy újra kiadja Caitanya legerjedtebb életrajzát, a *Caitanya-caritāmṛtát*.⁶⁴ Finn Madsen az ISKCON társadalmi struktúráját elemezte és a szerepet, amelyet Bhaktisiddhānta játszott a négy *varṇa* és négy *āśrama* fogalmának kezdeti megismertetésében.⁶⁵

⁵⁵ Dās 1935.

⁵⁶ A disszertáció a *vaiṣṇavizmus* történetét a középkortól a modern korig veszi végig. A 13. fejezet (*The Modern Movement*) kritikai elemzést ad Bhaktivinoda és Bhaktisiddhānta életéről és munkásságáról, és röviden foglalkozik a Gauḍīya Math történetével. A tartalomjegyzéket lekötölte a *Harmonist*, 31. 21. 1935, 496–8.

⁵⁷ Sardella 2013.

⁵⁸ Például Acyutānandának írt levelében (1971. augusztus 14.) Bhaktivedanta Swami ezt írja Bhaktisiddhāntáról: „Bármilyen sikert is értünk el az Úr Caitanya missziójának terjesztésében világszerte, az csakis az ő kegyéből lehetséges.” [*Bhaktivedanta Vedabase* 2016.].

⁵⁹ Eck 1979.

⁶⁰ Brooks 1989.

⁶¹ Hopkins 1989: 36.

⁶² Beck 1993.

⁶³ Young 1981: 116.

⁶⁴ Stewart–Dimock 2000: 66–8.

⁶⁵ Madsen (1996) különösen részletesen foglalkozik a *varṇāśrama* és a Gauḍīya Math kapcsolatának témájával. Szintén Madsen (2001: 164–78) tárgyalja Bhaktisiddhānta újításait abban, hogy tagadta a *varṇa* örökletességét, és szerinte a *guru* megállapíthatja a tanítvány *varṇáját*.

Számos szerző foglalkozott az ISKCON történetével, például Fizzotti és Squarcini,⁶⁶ valamint az ISKCON intézményi válságaival és posztkarizmatikus kihívásaival, például Bryant és Ekstrand,⁶⁷ Dwyer és Cole,⁶⁸ valamint Rochford.⁶⁹ A *Social Compass* nevű tudományos folyóirat külön számot szentelt az ISKCON társadalmi fejlődésének.⁷⁰ Kimmo Ketola⁷¹ azt kutatta, hogyan tekintenek az ISKCON tagjai alapítójukra, Bhaktivedantára, akit tanítványai szeretetteljesen a „Śrīla Prabhupāda” megtisztelő címmel illetnek. Kutatás tárgyául szolgáló további fontos terület volt a hinduizálódás és a kivizsgálások folyamata az ISKCON-ban, a gyermekbántalmazás az 1980-as és 1990-es években, a nők helyzete és a nőekkel való bánásmód, a vezetőséggel kapcsolatos elmentmondások,⁷² valamint a nyugat-bengáli Māyāpurában található nemzetközi ISKCON-központ gyors növekedésével kapcsolatban fellépő etikai kihívások.⁷³

Fordította: Havasréti Márton

Irodalomjegyzék

Amrita Bazar Patrika [napilap] Calcutta, 1918–1991.

Banerjee, D. L. – Chatterjee, Tāra-keśvara – Singh, R. D.: *Catalogue of Sanskrit, Pali and Prakrit Books*. National Library of India, Calcutta, 1951.

⁶⁶ Fizzotti–Squarcini 2004.

⁶⁷ Bryant–Ekstrand 2004.

⁶⁸ Dwyer–Cole 2007.

⁶⁹ Rochford 2007.

⁷⁰ Nesti 2000.

⁷¹ Ketola 2008.

⁷² Lásd: Dwyer–Cole 2013.

⁷³ Fahy 2015.

Beck, Guy L.: *Sonic Theology: Hinduism and Sacred Sound*. University of South Carolina Press, Columbia, 1993.

Bhakti Hr̥daya Bon Swami: *Second Year of the Gaudiya Mission in Europe*. Gaudiya Mission, Berlin, 1935.

Bhakti Prajnan Yati Swami: *Lord Sri Chaitanya and his Mission* (Vol. 2.). Sri Chaitanya Math, Mayapur, 1998.

Bhakti Sr̥rūpā Bhāgavata Swami (ed.): *Advent Centenary Souvenir of Shri Shri Prabhupad 1874–1974*. Gaudiya Mission, Calcutta, 1974.

Bhakti Vikāsa Swami: *Śrī Bhaktisiddhānta Vaibhava: The Grandeur and Glory of Śrīla Bhaktisiddhānta Sarasvatī Thākura* (Vol. 1). Bhakti Vikas Trust, Surat, 2009.

Bhakti Vilāsa Tirtha Swami (ed.): *Bhaktisiddhānta Sarasvatī: Shri Chaitanya's Teachings* (Vols. 1 & 2.). Shree Gaudiya Math, Madras, 1989.

Bhaktisiddhānta (ed.): *The Harmonist, Sree Sajjana-toshani* [havi és kétheti folyóirat]. Calcutta, 1927–1936.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī: *Brāhmaṇa o Vaiṣṇava: tāratamaya-ṛiṣayaka siddhānta*. Śrī Caitanya Math, Mayapur, 1934.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī: *Shri Chaitanya's Teachings* (Vols. 1 & 2.) Shree Gaudiya Math, Madras, 1989.

Bhaktivedanta Vedabase 2016. Bhaktivedanta Archives, Sandy Ridge, 2016.

Bhaktivinoda, Kedarnath Datta: *Svalikhita-jīvanī*. Lalita Prasad Datta, Calcutta, 1916.

Bhatia, Varuni: *Devotional Traditions and National Culture: Recovering Ga-*

- udiya Vaishnavism in Colonial Bengal* [PhD disszertáció]. Columbia University, New York, 2008.
- Brooks, Charles R.:** *The Hare Krishnas in India*. Princeton University Press, Princeton, 1989.
- Bryant, Edwin F. – Ekstrand, Maria L.:** *The Hare Krishna Movement: The Post-charismatic Fate of a Religious Transplant*. Columbia University Press, New York, 2004.
- Chatterjee, Partha:** *The Nation and its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*. Princeton University Press, Princeton, 1993.
- Crawford, S. Cromwell:** *Ram Mohan Roy: Social, Political, and Religious Reform in 19th Century India*. Paragon House, New York, 1987.
- Dās, Sambidānanda:** *The History and Literature of the Gaudiya Vaiṣṇavas and their Relation to Other Medieval Vaiṣṇava Schools* [PhD disszertáció]. University of London, London, 1935.
- Dwyer, Graham – Cole, Richard J.:** *Hare Krishna in the Modern World*. Arktos, London, 2013.
- Dwyer, Graham – Cole, Richard J.:** *The Hare Krishna Movement: Forty Years of Chant and Change*. I. B. Tauris & Co, London, 2007.
- Eck, Diana:** Kṛṣṇa Consciousness in Historical Perspective. *Back to Godhead*. 1979.10.14. [*Bhaktivedanta Vedabase* 2016.]
- Fahy, John:** *Becoming Vaishnava in an Ideal Vedic City* [PhD disszertáció]. University of Cambridge, Cambridge, 2015.
- Fizzotti, Eugenio – Federico Squarcini:** *Hare Krishna*. Salt Lake City Signature Books in cooperation with CESNUR, [s.l.], 2004.
- Fuller, Jason:** *Religion, Class and Power: Bhaktivinoda Thakur and the Transformation of Religious Authority among the Gauḍīya Vaiṣṇavas in Nineteenth-Century Bengal* [PhD disszertáció]. University of Pennsylvania, Philadelphia, 2004.
- Gauḍīya* [hetilap]. Calcutta, 1922–1937.
- Ghosh, Abhishek:** *Vaiṣṇavism and the West: A Study of Kedarnath Datta Bhaktivinod's Encounter and Response, 1869–1909* [PhD. disszertáció]. University of Chicago, Chicago, 2014.
- Hopkins, Thomas J.:** The Social and Religious Background for Transmission of Gaudiya Vaisnavism to the West. In: Bromley, David G. – Shinn, Larry D. (eds.): *Krishna Consciousness in the West*. Bucknell University Press, London, 1989, 34–54.
- Kesavan, B. S. – Kulkarni, Vinayak Yashvant:** *The National Bibliography of Indian Literature, 1901–1953*. Sahitya Akademi, New Delhi, 1962.
- Ketola, Kimmo:** *The Founder of the Hare Krishnas as Seen by Devotees: A Cognitive Study of Religious Charisma*. Brill, Leiden, 2008.
- Lajtai L. László:** Nacionalizmus nélküli nemzetektől a „nemzetek nélküli nacionalizmusig”? Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*. [recenzió] *Korall* 18. 2004, 177–181.

- Madsen, Finn:** *Social udvikling i Hare Krishnabevægelsen* [PhD disszertáció]. University of Copenhagen, Copenhagen, 2001.
- Madsen, Finn:** *Tradition og fornyelse i Gaudiya Math* [MA diplomamunka]. University of Copenhagen, Copenhagen, 1996.
- Marvin, Brian D. (Shukavak Dasa):** *Hindu Encounter with Modernity: Kedarnath Datta Bhaktivinoda, Vaishnava Theologian*. Sanskrit Religions Institute, Riverside, 1999.
- Marvin, Brian D.:** *The Life and Thought of Kedarnath Datta Bhaktivinode: A Hindu Encounter with Modernity* [PhD disszertáció]. University of Toronto, Toronto, 1996.
- Nesti, Arnaldo (ed.):** *Social Compass*. 47. 2. 2000.
- O’Connell, Joseph:** Demographics of Caitanya Vaishnavas in Pre-Colonial and Colonial Bengal: Estimates of Gender, Caste, Geography. In: Sardella, Ferdinando – Sain, Ruby (eds.): *The Sociology of Religion in India: Past, Present and Future*. Abhijeet Publications, New Delhi, 2013.
- Paramadvaiti Swami, B. A.:** *Our Family the Gaudiya Math: A Study of the Expansion of Gaudiya Vaisnavism and the Many Branches Developing around the Gaudiya Math*. Vrindavan Institute for Vaisnava Culture and Studies, Vrindavan, 1999.
- Porter, A. E.:** *Census of India 1931: Bengal and Sikkim, Imperial and Provincial Tables* (Vol. 5. Pt 2.). Central Publications Branch, Calcutta, 1932.
- Rochford, E. Burke:** *Hare Krishna Transformed*. New York University Press, New York, 2007.
- Sajjana-toṣaṇī* [havilap], 1879–1914. [1914-től: *The Harmonist*].
- Sardella, Ferdinando:** Colonial Bengal and Bhaktivinoda through the Lens of Bhaktisiddhanta. *Journal of Vaishnava Studies*. 23. 1. 2014, 189–204.
- Sardella, Ferdinando:** *Modern Hindu Personalism: The History, Life, and Thought of Bhaktisiddhānta Sarasvatī*. Oxford University Press, New York – Oxford, 2013.
- Sarkar, Sumit:** *The Swadeshi Movement in Bengal, 1903–1908*. People’s Publishing House, New Delhi, 1973.
- Sharma, Arvind:** *Thresholds in Hindu-Buddhist Studies*. Minerva, Calcutta, 1979.
- Smith, Anthony D.:** *Nationalism. Theory, Ideology, History*. Polity Press, Cambridge, 2001, 50.
- Stewart, Tony Kevin – Dimock, Edward C. (eds.):** *Caitanya Caritāmṛta of Kṛṣṇa-dāsa Kavirāja*. Department of Sanskrit and Indian Studies, Harvard University, Cambridge, 2000.
- Sugirtharajah, Sharada:** *Imagining Hinduism: A Postcolonial Perspective*. Routledge, London, 2003.
- Valpey, Kenneth Russell:** *Attending Krishna’s Image: Chaitanya Vaishnava Murti-Seva as Devotional Truth*. Routledge, New York, 2006.
- Vidyāvinoda, Sundarānanda (ed.):** *Sarasvatī Jayaśrī: Vaibhava Parva*. Śrī Gaudiya Math, Calcutta, 1934.

Völkischer Beobachter [napilap]. Berlin, 1936–1945.

Wong, Lucian: Negotiating History in Colonial Bengal: Bhaktivinod's Kṛṣṇa-saṁhitā. *Journal of Hindu Studies*. 7. 3. 2014, 341–70.

Young, Richard Fox: *Resistant Hinduism: Sanskrit Sources on Anti-Christian Apologetics*. De Nobili Research Library, Vienna, 1981.

**A. C. Bhaktivedanta Swami
Prabhupāda, a lelki oktatás kie-
melkedő képviselője**

**Magyar Márta
(Mañjarī Devī Dāsī)**

E tanulmány célja rámutatni arra, hogy A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, a Krisna-tudatú Hívők Nemzetközi Közösségének (ISKCON) alapító *ācāryāja* milyen nagy hangsúlyt fektetett a *gauḍīya-vaiṣṇava* szentírások szisztematikus tanulmányozására, és ennek kapcsán bemutatni, hogy az intézményes oktatás tervének nyoma hol lelhető fel először nála, hogyan jelenik meg az oktatás feladatként az ISKCON hét célja között, illetve milyen szentírásokhoz kapcsolódó vizsgarendszert vezetett be Śrīla Prabhupāda a követői számára, és milyen címeket rendelt e vizsgákhoz. Ez utóbbi téma vizsgálata során visszatekintek a Śrīla Prabhupāda lelki tanítómestere, Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura által bevezetett vizsgarendszer követelményeire és az általa megnevezett címekre, valamint megvizsgálom a két rendszer közötti különbség okait. Nem céлом teljes körű történelmi és földrajzi áttekintést adni az ISKCON oktatási törekvéseiről és eredményeiről.

A *paramparānak*, vagyis a tanítványi láncolatnak, illetve minden *guru*-tanítvány kapcsolatnak a lényege a transzcendentalis tudás átadása, egy tradíció tanítása-inak, hangulatának és a mindennapi életben való gyakorlatának átörökítése. Az a tudás, amivel az egyén rendelkezik, meghatározza a céljait, az értékrendjét és az életmódját. Ha egy közösség tagjai megfelelő képzésben részesülnek, akkor be tudnak illeszkedni a közösségbe, és ők maguk is képesek továbbörökíteni azt a kultúrát, amelyet az adott társadalmi csoport követ. A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda Caitanya Mahāprabhu hagyatékának nyugati terjesztésével új fejezetet nyitott a Brahma-Madhva-Gauḍīya-*sampradāya* történetében, és évszázadokra meghatározta tanítványi láncolatának irányát, célkitűzéseit és misszióját. Megalapította a Krisna-tudatú Hívők Nemzetközi Közösségét (ISKCON), s intézménye definiálásának legfőbb eszköze a szentírásfordítás és -kommentálás volt. Ha egy intézmény alapítója azonos az intézmény szent szövegeinek elsődleges interpretálójával, a szentírások és az intézmény teljesen összeszővődnek.¹ Śrīla Prabhupāda írásait nem csak az ISKCON-tagoknak szánta. 1975 júliusában azt mondta, hogy könyvei az ISKCON vázát képezik, s a következő tízezer évre törvénykönyvek, az emberiség lelki oktatásának kézikönyvei lesznek.²

**A Śrī Rūpānuga-parā-vidyā-pīṭha
terve**

Śrīla Prabhupāda – elődeinek nyomdo-

¹ Tamal Krishna 2012: 115.

² ISKCON Communications Journal 5.1. Bevezetés.

kait követve – arra vágyott, hogy minél többen megszerezett, *vaiṣṇava* szentírá-sokon alapuló lelki oktatásban részesüljenek. A legkorábbi nyoma annak, hogy Prabhupāda intézményes keretek között szeretné elkezdni a *gauḍīya-vaiṣṇava* tanítások rendszerbe foglalt oktatását, 1962-ben lelhető fel, három évvel az előtt, hogy elindult volna Nyugatra, és négy évvel korábban az ISKCON hivatalos bejegyzésénél. Ebben az évben a vṛndāvanai Rādhā-Dāmodara templomban lakott, Śrīla Rūpa Gosvāmī³ *samādhijának* közelében, és e templom két vagyongeze-lőjének, Gauracandra Goswaminak és Nṛpendra Nātha Banerjinek kifejezte a vágyát, hogy megalapítsa a Śrī Rūpānuga-parā-vidyā-pīṭha nevű védikus főiskolát. A Śrī Rūpānuga-parā-vidyā-pīṭha elnevezésben a *rūpānuga* szó Śrīla Rūpa Gosvāmī követőire utal, s azt jelzi, hogy az oktatási intézmény a Śrīla Rūpa Gosvāmī által tanított *bhakti* tudományának közvetítésére hivatott. A *vidyā-pīṭha* szó azt jelenti, hogy a tudás székhelye, az előtte álló *parā* szó pedig azt mutatja, hogy ez az iskola kifejezetten transzcendentális témák oktatását fogja végezni. A Śrī Rūpānuga-parā-vidyā-pīṭhával tehát Śrīla Prabhupāda egy olyan oktatási intézményt akart alapítani, ahol Śrīla Rūpa Gosvāmī és követői tanításaival összhangban adják át a transzcendentális tudást, s ahol majd a nyugati *bhakták* elsajátíthatják a szanszkrit nyelvet és a *vaiṣṇava* szentíráásokat.

³ A *gauḍīya-vaiṣṇavizmus* kiemelkedő alakja, Caitanya Mahāprabhu missziójának legfőbb megalapozója. A *gauḍīya-vaiṣṇavák* saját magukat *rūpānugáknak*, Śrīla Rūpa Gosvāmī követőinek tekintik.

Az első felvetés nyomát tehát 1962-ben látjuk, s négy évvel később – már Amerikából Śrīla Prabhupāda két leve-lében is utal korábbi tervére. 1966 októ-berében Gauracandra Goswami fiának, Panchunak így írt:

„[...] Emellett megkérdezhetnéd édes-
apádat, hogy továbbra is érdekli-e a
Rupanuga Para Vidya Pitha felépíté-
se az általa javasolt földterületen, amit
bérelnék tőle. Talán emlékszel erre
a javaslatra. Amikor először jöttem a
templomotokba, te magad mérted ki a
földet. Ha édesapád egyetért, elkezdőd-
het az építkezés, és az amerikai tanítvá-
nyaim készek kifizetni a Sri Rupanuga
Para Vidya Pitha tervezett épületét. Ha
az édesapád úgy dönt, hogy egy másik
földterületet ad nekem a Sri Sri Radha
Damodara Ji Templom területén az épü-
let számára, az is elfogadható.”⁴

1966 decemberében pedi Nṛpendra Nātha Banerjit emlékeztette szándékára:

„Most pedig szeretném felhívni a fi-
gyelmét egy dologra, ami a Rupanuga-
para-vidyapitha, amit el akartam kezde-
ni Vrindavanában a Radha-Damodara
Mandir közelében. Lehetne üres föld-
területet szerezni az épület megépí-
téséhez. Az amerikai tanítványaim
tudnának erre pénzt áldozni, és azt
gondolom, hogy ha tudnánk bérelni
Öntől a földet, akkor azonnal el tud-
nánk kezdeni az építkezést. Talán em-
lékszik, hogy amikor először jöttem a
templomukba, ez volt a javaslatom, és

⁴ Levél Panchunak, New York, 1966.10.11.

Őn és Gauracandra Goswami is beleegyeztek.”⁵

Prabhupāda vágya a Rādhā-Dāmodara templommal együttműködve végül nem valósult meg, de 1969 januárjában Kīrtanānandának is írt arról, hogy elegendő oktatási intézmény tanít technológiai és más világi tudást, de sehol sem képeznek *brāhmaṇákat* és *vaiṣṇavákat*, s ezért szeretné megalapítani a Rūpānuga-parāvidyā-pīṭhát ezzel a céllal.⁶

AZ ISKCON mint oktatási intézmény

Amellett, hogy Prabhupāda több levelében is említi szándékát kifejezetten oktatási intézmények létesítésére,⁷ azt is hangsúlyozta, hogy az ISKCON összes templomának oktatási központként kell szolgálnia.⁸ Az ISKCON bejegyzésekor Śrīla Prabhupāda meghatározta az intézmény hét célját, melyek közül négy az oktatás fontosságát és módszerét emeli ki:

- Hogy módszeresen terjessze a lelki tudást a társadalomban, s az embereket a lelki életre nevelje azzal a szándékkal, hogy az élet értékeinek egyensúlyát visszaállítsák, s így a világra igazi egység és béke köszöntson. (1.)
- Hogy a Kṛṣṇa-tudatot úgy terjesszék, ahogyan azt a *Bhagavad-gītā* és a *Śrīmad-Bhāgavatam* kinyilvánítja. (2.)

⁵ Levél Nṛpen Bābū Bannerjinek, New York, 1966.12.15.

⁶ Levél Kīrtanānandának, Los Angeles, 1969.01.12.

⁷ Lásd: levél Tamāla Kṛṣṇának és Gurudāsának, London, 1971.08.23.; levél Pradyumnának, Ahmedabad, 1975.09.28.

⁸ Levél Hṛdayānandának, New York, 1972.07.09.

- Hogy tanítsa mindenkinek a *saṅkīrtana* mozgalmat, hogy bátorítson a *saṅkīrtana* mozgalomra, Isten szent nevének közös éneklésére, ahogy azt az Úr Śrī Caitanya Mahāprabhu kinyilvánította tanításában. (4.)
- Hogy a fent említett célokat szem előtt tartva rendszeresen kiadványokat, folyóiratokat, könyveket és különféle írásokat adjon ki, és terjesszen. (7.)

Ezek alapján egyértelmű, hogy az ISKCON maga egy oktatási intézmény, amely szisztematikusan tanít és nevel.

Prabhupāda az ISKCON tagjai számára előírta a *sādhana* módját, azaz mindennapos gyakorlatokat, melyek része reggel és este a szentírásokból tartott előadások hallgatása és a szent szövegek egyéni vagy csoportos napi tanulmányozása is. Bevezette, hogy az ISKCON-templomokban minden reggel *Śrīmad-Bhāgavatam*, esténként pedig *Bhagavad-gītā* vagy *Az odaadás nektárja* alapján előadások legyenek.⁹ Az előadások során ő maga – vagy távollétében tanult *vaiṣṇavák* – e művek egy-egy versét és az általa írt magyarázatát felolvasták, majd részletesen kifejtették, „minden szemszögből” megvitatják.¹⁰ Ezt a rend-

⁹ Előadás, *Brahma-samhitā* 5.1, 1972.10.05., Los Angeles; Levél Śivānandának, Hawaii, 1969.03.09.; Levél Bali-mardanának és Puṣṭa Kṛṣṇának, Los Angeles, 1972.09.18.

¹⁰ Levél Rāyarāmának, Seattle, 1968.10.17.; levél Śivānandának, Hawaii, 1969.03.09.; levél Madhudviśának, Los Angeles, 1972.06.16.; levél Tribhūvanāthának, Los Angeles, 1972.06.16.; levél Bobaknak, Los Angeles, 1972.06.16.; előadás, *Bhāg.* 1.10.2, Māyāpura, 1973.06.17. A reggeli *Bhagavad-gītā* és *Bhāgavatam* leckén való részvétel már a *League of Devotees* megalapításakor is előírás volt a tagok

szert a ISKCON-templomok a mai napig követik. Śrīla Prabhupāda többször szóvá tette, hogy az ISKCON és a tagok sikerének kerékkötője, hogy a követői nem tanulmányozzák eleget a könyveit.¹¹ Összes könyvét, leckéjét, levelét és beszélgetését feltérképezve a Vanipedia szerkesztői a gyakoriságot, a hangulatot és a módszert illetően 60 módját találták annak, ahogy Śrīla Prabhupāda a szentírások tanulmányozását kérte, s a következő oldalon lévő táblázat szemlélteti, hogy erre mely kifejezéseket használta.¹²

Prabhupāda azt akarta, hogy követői ne csak passzív hallgatói legyenek a templomi leckéknek, és ne csak szórakozásképpen olvassák könyveit, hanem tegyenek komoly erőfeszítést a filozófia és a gyakorlat mély megértésére, éljék is e tanításokat, és tudják ezeket tanítani másoknak is. A védikus oktatás a tudáselsajátítás három, illetve négy szintjét említi:¹³

1. *śravaṇa* – a tanártól vagy a szentírásból valló hallás;
2. *manana* – a hallottakon való elgondolkodás általi intellektuális megértés;
3. *nidhidhyāsana* – megvalósítás, a tanulatak alkalmazása a mindennapi életben;

számára. Lásd a „testvéreknek” címzett levelet, 1955.01.01-én.

¹¹ Lásd például lecke a *Bhāg.* 2.9.14 verséből, Melbourne, 1972.04.13.; lecke a *Bhāg.* 1.16.24 verséből, Hawaii, 1974.01.20.; lecke a *Bhāg.* 5.5.1. verséből, Vṛndāvana, 1976.10.23.

¹² A http://www.vanipedia.org/wiki/How_to_Read_Srila_Prabhupada's_Books oldalon megtalálhatóak a konkrét idézetekhez vezető linkek és az egyértelmű a kontextus, melyben a kijelentések elhangzottak.

¹³ Lásd *Bṛhad-āraṇyaka-upaniṣad* 2.4.5 és *Naiṣadā* 1.4, idézi a *The Concept of Vedic Education At a Glance* 7. oldal.

illetve

1. *adhīti* – a téma alapos tanulmányozása;
2. *bodha* – a téma mély megértése, megvilágosodás;
3. *ācarāṇa* – a tudás céljának megértése és alkalmazása a mindennapi életben;
4. *pracāraṇa* – a tudás továbbadása.

A *guru*-tanítvány kapcsolat céljának beteljesüléséhez tehát nyilvánvalóan mindkét fél erőfeszítésére szükség van.

Lényeges, hogy míg Prabhupāda az összes, a *gauḍīyāk* számára jelentős szöveget meg akarta jelentetni angol nyelven, többet ő maga fordított és kommentált, valamint sorrendet állított fel közöttük a tanulmányozás szempontjából. Ezt jól szemlélteti az általa bevezetett vizsgák és elérhető fokozatok rendszere. Az a hagyomány, hogy a szentírások tanulmányozóit vizsgáztatni kell, visszanyúlik a lelki tanítómesteréig, Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākuraig, s érdemes az általa felállított követelményeket megvizsgálni az ISKCON *śāstra*-vizsgái történetének és jelentőségének áttekintése előtt. Az alábbiakban bemutatom, hogy Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura mely cím elnyeréséhez mely szentírások alapos ismeretét várta el, de e tanulmány csupán felsorolja a szövegek címeit, s nem tér ki azok szerzőjére, keletkezésének idejére vagy tartalmára. Śrīla Prabhupāda rendszeresen idéz e szövegekből, így az ő könyveinek tanulmányozói számára a címek java része jól ismert lesz. Fő célom a tudásanyag mennyiségének szemléltetése, amit Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura meghatározott, s a vizsgafokozatokhoz rendelt.

Gyakoriság	Hangulat	Módszer
újra és újra	mivel Kṛṣṇa beszélt el	minden szemszögből
mindig	ügyesen	különböző irányokból
amennyit csak lehet	figyelmesen	minden nézőpontból
amint akad idő	gondosan	különféle szemszögekből
legalább napi egy órát	vizsgálódva	megfigyelve a témát minden megközelítési szögből, és megízelve az új megértést
legalább napi egy-két órát	mélyen	hogy megértsd a témát különféle látószögekből
legalább napi három órát	odaadón	a bhaktákkal megvitatva
állandóan	szorgalmasan	bhakták társaságában
folyamatosan	szakértelemmel	istentestvéreiddel együttműködve
naponta	hittel	más bhakták segítségével
részletekben	feszült figyelemmel	idősebb istentestvéreid segítségével
egyre többet	szépen	részletesen
egyszer-kétszer-háromszor	áthatóan	tudományosan
egyiket a másik után	kitartóan	elemzően
megint és megint	filozofikusan	lépésről lépésre, figyelmesen
24 órát olvasva	mélyrehatóan	alaposan
rendszeresen	hosszasan	
ismételten	komolyan	
ismételten az egész életen át	őszintén	
a nap folyamán amikor csak lehet	alázatosan	
amikor csak akad idő	megfontoltan	
	elfogadóan	
	megfelelő gonddal	

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura vizsgarendszere

Śrīla Prabhupāda vágyát a szentírások szisztematikus oktatására lelki tanítómesterétől és *param-param-gurujától* örökölte. Bhaktivinoda Ṭhākura, Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura édesapja és egyik legfőbb *guruja* egy levélben így írt fiának:

„Különlegesen vágytam arra, hogy olyan könyvek jelentőségét prédikáljam, mint a *Śrīmad-Bhāgavatam*, a *Ṣaṭ-sandarbhā*, a *Vedānta-darśana*. El kell vállalnod ennek a felelősségét. Śrī Māyāpur fel fog virágozni, ha létesítesz ott egy oktatási intézményt.”¹⁴

Bhakti Vikāsa Swami¹⁵ a *Bhaktisiddhānta Vaibhava* című művében egy, a *Harmonist* folyóiratban megjelent, „A tanulás újjáélesztése Ó-Navadvīpában – Parāvidyā-pīṭha Śrī Māyāpurban” című cikket idéz, amely utal rá, hogy Bhaktivinoda Ṭhākura fenti kérését Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura hogyan valósította meg:

„Az elmélyült tanulmányokra alkalmas fiatal férfiakat, akik a Gauḍīya Māthához csatlakoztak, prédikáló tevékenységeik megkezdése előtt tanulás céljával a Parā-vidyā-pīṭhába küldték.

A kurzusok a *vaiṣṇava* tudományterületek fogalomról fogalomra haladó, de széleskörű elemzését biztosították a *gauḍīya siddhānta* hangsúlyozásával. A vizsgákat a Parā-vidyā-pīṭha írta ki, s a tudományos fokozatokat a Navadvīpa-dhāma-pracāriṇī-sabhā állította ki Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura útmutatásai szerint.”¹⁶

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura 1919 márciusában, egy évvel a *sannyāsa* rendbe lépése és első központja, a kalkuttai Bhaktivinoda Asana megalapítása után vezette be a Bhakti-śāstrī vizsgát és diplomát mint oktatási kezdeményezést, majd később kibővítette azt.¹⁷ Azt szerette volna, hogy értelmiségi tanítványai alaposan ismerjék a szent szövegeket, ahogy ő maga is egy kiemelkedő tudós volt. De a kevésbé intellektuális beállítottságú követőitől is elvárta egészen a lelki életük kezdetétől, hogy ismerjék az Úr Caitanya filozófiájának Bhaktivinoda Ṭhākura által megnevezett tíz alapvető elemét, a *daśa-mūlāt*.¹⁸ E tíz elem közül az első a *pramāṇa-tattva*, vagyis hogy a tudás hiteles forrása (*pramāṇa*) a szentírás. A következő kilenc elem a *prameya-tattva*, vagyis a szentírások által kifejtett legfőbb tételek.¹⁹ Maga a kilenc *prameya*

¹⁴ Bhaktivinoda Ṭhākura levele Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākurának 1910-ből, idézi a Bhaktivedānta Vidyāpīṭha Information Brochure 4. oldala. (<http://www.vidyapitha.in/wp-content/uploads/2015/10/Bhaktivedanta-Vidyapitha-Information-brochure.pdf>)

¹⁵ Bhaktivedānta Swami Prabhupāda angol származású tanítványa. 1975-ben csatlakozott az ISKCON-hoz, azóta prédikátor, elsősorban Indiában. 1989-ben lépett a *sannyāsa* rendbe. Több mint húsz kötet szerzője.

¹⁶ Bhakti Vikāsa 2018a: 400.

¹⁷ Bhakti Vikāsa 2018a: 77.

¹⁸ Bhakti Vikāsa 2018a: 259–260.

¹⁹ A kilenc *prameya*: 1. Kṛṣṇa a Legfelsőbb Abszolút Igazság; 2. Ő minden energia forrása; 3. Ő minden kapcsolat forrása; 4. Az élőlények az ő elkülönült szerves részei; 5. Az anyagi energia az élőlényeket a hatalma alatt tudja tartani; 6. Az élőlények felszabadult állapotukban mentesek az anyagi energia hatásától; 7. Minden egyidejűleg

Baladeva Vidyābhūṣaṇától származik, aki a *Prameya-ratnāvalī* című művében fogalmazta meg azokat Śrī Madhvācārya tanításai alapján. Bhaktivinoda Ṭhākura a különféle szentírások kijelentéseit használva részletesen kifejtette a tíz elemet, és azok számos könyvének szolgálnak alapjául.²⁰

Ahogy apja, Bhaktivinoda Ṭhākura, úgy Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura is úgy látta, hogy az istenközpontú oktatást felváltó szekuláris képzés előtérbe kerülésével az emberek egyre inkább megfelelnek az élet valódi értelméről, s ennek visszafordítása érdekében több oktatási projektbe is belekezdett. Bhaktivinoda Ṭhākura kérésének eleget téve 1927-ben megalapította Māyāpurában a Parā-vidyā-pīṭha (a transzcendentális tudás székhelye) nevű oktatási intézményt.²¹

Bhakti Vikāsa Swami a *Bhaktisiddhānta Vaibhava* 1. kötetében a bengáli *Gauḍīya* folyóirat alapján áttekinti, hogy a tanulmányok milyen szintjeit és területeit határozta meg Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura.²² Bhakti Vikāsa Swami kutatásai szerint Bhaktisiddhānta Sarasvatī nyolc, az általam fellelt *Sajjana-toṣaṇī* 1927. évi 8. száma szerint pedig tíz tudományterületet nevezett meg.²³

azonos Kṛṣṇával, és különbözik tőle; 8. Az élőlény által követendő gyakorlat a tiszta odaadó szolgálat; 9. A Kṛṣṇa iránti tiszta szeretet az élőlény végső célja.

²⁰ *Daśa-mūla-tattva, Caitanya-śikṣāmṛta, Jaivadharmā, Vaiṣṇava-siddhānta-mālā, Śrīmanmahāprabhura-śikṣā, Harināma-cintāmani.*

²¹ Bhakti Vikāsa 2018a: 403–406.

²² *Gauḍīya* 9.747, idézi Bhakti Vikāsa 2018a: 401.

²³ E lista 4. és 7. eleme nem szerepel a Bhakti Vikāsa Swami által közzétett listában.

1. *Śruti* (a négy *veda*)
2. *Vedānta* (a *Vedānta-sūtra* és a *Bhagavad-gītā*)
3. *Bhāgavatam*
4. *Ekayāna-pañcarātra*
5. *Sāhitya* (irodalom, költészet, nyelvtan, főleg a *vaiṣṇava ācāryák* írásai)
6. *Aitihya* (védikus történelem)
7. *Sampradāya-vaibhava* (a *sampradāya* dicsősége)
8. *Bhakti-śāstra* (olyan *śāstrák*, amelyek kifejezetten a *bhakti* témájával foglalkoznak)
9. *Tattva* (a filozófiai igazságok)
10. *Rasa* (az Istennel való kapcsolatok).

A *bhakti-śāstrákat* feldolgozó kurzusok hallgatói az e tudományterülethez tartozó szövegekből tett vizsga után kapták meg a *bhakti-śāstrī* címet. Lehetőség volt egyéni tanulmányokat folytatónak is vizsgáznuk. Az egész napot igénylő vizsgára mindig Caitanya Mahāprabhu megjelenési napján került sor, amivel Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura azt akarta hangsúlyozni, hogy a vizsgázás egyenértékű az Úr Caitanya imádatával.²⁴

A *bhakti-śāstrák* elsajátítása után elnyert *bhakti-śāstrī* kinevezéssel lehetett elkezdeni a *sampradāya-vaibhava* kurzust, ami a különféle *vaiṣṇava-* és nem *vaiṣṇava-sampradāyák* történelmével és tanításaival foglalkozott. Az ezen tananyagból vizsgázók a *sampradāya-vaibhava-ācārya* címet kapták. A Bhakti Vikāsa Swami által említett harmadik kurzus a *pañcarātra*, amely során a hallgatók a *gauḍīya-vaiṣṇava mūrti*-imádatot és rituálékat sajátították el, s a sikeresen vizsgázók a *pañcarātrācārya*

²⁴ Bhakti Vikāsa 2018a: 405.

címet kapták, és ennek birtokában végezhettek családosok számára házasságköttést, illetve *śrāddha* és más szertartásokat. A negyedik és legmagasabb fokozatot, a *śrī-sārvabhaumát* mind a tíz fenti területhez tartozó összes szövegben való alapos jártasságról tett tanúbizonysággal lehetett elnyerni.

A *Bhaktisiddhānta Vaibhava* 3. kötetének hatodik függelékében megtalálható a *bhakti-śāstrī* és a *sampradāya-vaibhāvācārya* címekhez tartozó kötelező olvasmányok listája:²⁵

Bhakti-śāstrī:

Śrī Caitanya-caritāmṛta, *Śrī Caitanya-bhāgavata*, *Bhakti-ratnākara*, *Jaiva-dharma*, *Caitanya-sīkṣāmṛta*, *Sat-kriyā-sāra-dīpikā*, *Gauḍīya-kaṅṭhahāra*.

Sampradāya-vaibhāvācārya:

Elsődleges szövegek: *Śrī Caitanya-caritāmṛta* az *Amṛta-pravāha-bhāṣya* és *Anubhāṣya* magyarázatokkal, *Śrī Caitanya-bhāgavata* a *Gauḍīya-bhāṣya* magyarázattal, *Śrī Bhakti-ratnākara*, *Śrī Hari-bhakti-vilāsa*, valamint a *Śrī Sajjana-toṣaṇī*, a *Gauḍīya* és a *Nadia Prakash* folyóiratok olyan cikkei, amelyek a négy *vaiṣṇava-sampradāyáról* szólnak.

Másodlagos szövegek: *Prapannāmṛta*, *Madhva-vijaya* (Madhvācārya életrajza), *Bhaktamāla*, *Vaiṣṇava-mañjuṣā-samāhṛti*, *Gauḍīya-kaṅṭhahāra*, *Brāhmaṇo o Vaiṣṇavera Tāratamya-viṣayaka Siddhānta*, *Ācarya o Ācarya*, *Gauḍa-maṇḍala-parikramā-darpaṇa*, *Citre Navadvīpa*, *Vaiṣṇavism*, *Saivism and Minor Religious Systems*.

²⁵ Bhakti Vikāsa 2018b: 249.

A *pañcarātrācārya* címhez tartozó szövegeket Bhakti Vikāsa Swami nem említi. A *Sajjana-toṣaṇī* 1927. júliusi száma alapján Bhaktisiddhānta Sarasvatī a különböző címekhez az alábbi szövegekből rendelt vizsgát:²⁶

Bhakti-śāstrī

Elsődleges: *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, *Śrī Caitanya-caritāmṛta*, *Stava-mālā*, *Stavāmṛta-laharī*, *Brahma-samhitā* (ötödik fejezet), *Kṛṣṇa-karṇāmṛta*, *Padyāvalī*, *Bhajanāmṛta*, *Jaiva-dharma*

Másodlagos: *Mukunda-mālā-stotra*, *Śrotra-ratna*, *Hari-bhakti-kalpa-latikā*, *Nimbārka-daśa-ślokī*, *Prārthanā*, *Kalyāṇa-kalpataru*, *Śoḍaśa-granthā*, *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi-kirana*, *Śrī Bhaktirasāmṛta-sindhu-bindu*, *Śrī Bhāgavatāmṛta-kaṇā*, *Mādhurya-kādambinī*, *Rāga-vartma-candrikā*.

Sampradāya-vaibhāvācārya:

Elsődleges: *Caitanya-caritāmṛta* (*Amṛta-pravāha-bhāṣya* magyarázattal), *Caitanya-bhāgavata*, *Bhakti-ratnākara*, a *Sajjana-toṣaṇī* és a *Gauḍīya* folyóirat cikkei a négy *sampradāyáról*, *Hari-bhakti-vilāsa*.

Másodlagos: *Prapannāmṛta*, *Bhaktamālā*, *Anyānya-bhaktā-caritram*, *Mañjuṣā-samāhṛti*, *Gauḍīya-kaṅṭhahāra*, *Brāhmaṇa-vaiṣṇava-tāratamya-siddhānta*, *Ācārācāryakam*.

Pañcarātrācārya:

Elsődleges: *Nārada-pañcarātra*, *Hari-bhakti-vilāsa*, *Sat-kriyā-sāra-dīpikā*, *Harita-samhitā*, *Chāndogya-upaniṣad*.

Másodlagos: *Nṛsimha-paricaryā*, a 20 *dharma-śāstra*, *Sātvata-purāṇa-ṣaṭ-karma*,

²⁶ Bhaktisiddhānta 1927: 63–64.

Sātvaka-tantra-samūha, Rāmārcana-candrikā, Jyotiṣa-śāstra-pañcāṅga-kālau, Sadācāra-smṛti, Kṛṣṇāmṛta-mahārṇava, Smṛty-artha-sāgara, Smṛti-muktāvalī, Āgama-prāmānyam.

Śrī-sārvabhauma

Ennek a címnek az elnyerése követelte meg a legalaposabb és legszélesebb körű sásztrikus ismereteket. A szövegeket Bhaktisiddhānta Sarasvatī a már fent említett tíz csoportra osztotta, és azokon belül meghatározott elsődleges és másodlagos fontosságúakat. Egyes szövegek több tudományterületnél is szerepelnek.

a. Śruti

Daśopaniṣad, Śvetāśvatara-upaniṣad, Kṛṣṇa-upaniṣad, Caitanya-upaniṣad, Kali-santarāṇa-upaniṣad, Gopāla-tāpanī-upaniṣad.

b. Vedānta

Elsődleges: *Govinda-bhāṣya, Pūrṇaprajñā-darśana, Śrī-bhāṣya, Parijāta-bhāṣya, Anubhāṣya, Vedānta-tattva-sāra, Vedānta-syamantaka, Siddhānta-ratnam, Bhagavad-gītā Madhva, Rāmānuja és Baladeva magyarázataival.*

Másodlagos: *Āmnāya-sūtra, Vedānta-sāra, Sarva-darśana-saṁgraha, Śārīraka-bhāṣya, Daśopaniṣad-bhāṣya, Pañcadaśyāparokṣānubhūti, Vedārtha-saṁgraha, Tattva-viveka, Tattva-sūtra, Yukti-mallikā.*

c. Bhāgavatam

Elsődleges: *Śrīmad-Bhāgavatam Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, Madhvācārya és Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura magyarázataival, Bhagavat-sandarbha, Brhad-bhāgavatāmṛta, Laghu-bhāgavatāmṛta, Sarva-samvādinī*

Másodlagos: *Bhāgavata-tātparyam, Mantara-bhāgavatam, Daśopaniṣad, Brahma-sūtra, Siddhānta-darpaṇa*

d. Ekayāna-pañcarātra

Elsődleges: *Nārada-pañcarātra, Hari-bhakti-vilāsa, Sat-kriyā-sāra-dīpikā, Harita-saṁhitā, Chāndogya-upaniṣad*

Másodlagos: *Nṛsiṁha-paricaryā, 20 dharma-śāstra, Sātvata-purāṇa-ṣaṭ-kam, Sātvaka-tantra-samūha, Rāmārcana-candrikā, Jyotiṣa-śāstra-pañcāṅga-kālau, Sadācāra-smṛti, Kṛṣṇāmṛta-mahārṇava, Smṛty-artha-sāgara, Smṛti-muktāvalī, Āgama-prāmānyam*

e. Sāhitya

Elsődleges: *Govinda-līlāmṛta, Caitanya-caritāmṛta, Kṛṣṇa-bhāgavatāmṛta, Kṛṣṇa-bhavanāmṛta, Caitanya-candrāmṛta, Gopāla-campū, Ānanda-vṛndāvana-campū, Alaṅkāra-kaustubha, Nātaka-candrikā, Candraloka, Caitanya-candrodaya, Lalita-mādhava, Vidagdha-mādhava, Harināmāmṛta-vyākaraṇa, Chando-mañjarī, Jayadeva Gosvāmī dalai, Jagannātha-vallabha-nāṭaka, Pāda-kalpataru, Bhakti-ratnākara, Mṛdaṅga-naipunyam.*

Másodlagos: *Stava-māla, Nṛsiṁha-campū, Śrīmad-Bhāgavatam 10. Ének, Sāhitya-darpaṇa, Stavāvalī, Madhva-vijaya.*

f. Aitihya

Elsődleges: *Mahābhārata, Rāmāyaṇa, Harivaṁśa, a 18 purāṇa*

Másodlagos: *Pṛthivī-dharma-samuheti-hāsa, Bhū-golakam, Kha-gola, Kāla-tattvam, Lalita-vistara, Śaṅkara-vijaya.*

g. Sampradāya-vaibhava

Elsődleges: *Caitanya-caritāmṛta, Caitan-*

ya-bhāgavata, Bhakti-ratnākara, Sajjana-toṣaṇī és Gauḍīya folyóirat (cikkek a négy *sampradāya* történetéből), *Hari-bhakti-vilāsa*.

Másodlagos: *Prapannāmṛta, Bhaktamālā, Anyānya-bhakta-caritram, Mañjuṣā-samāhṛti, Gauḍīya-kaṅṭhahāra, Brāhmaṇa-va-iṣṇava-tāratamya-siddhānta, Ācārācār-yakam*.

h. Bhakti-śāstra

Elsődleges: *Bhakti-rasāmṛta-sindhu, Śrī Caitanya-caritāmṛta, Stava-mālā, Stavāmṛta-laharī, Brahma-saṁhitā, Kṛṣṇa-karnāmṛta, Padyāvalī, Bhajanāmṛta, Jai-va-dharma*.

Másodlagos: *Mukunda-mālā-stotra, Śrotra-ratna, Hari-bhakti-kalpa-latikā, Nimbārka-daśa-ślokī, Prārthanā, Kalyāṇa-kalpataru, Śoḍaśa-granthā, Śrī Ujjvala-nīlamanī-kiraṇa, Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu, Śrī Bhāgavatāmṛta-kaṇā, Mādhurya-kādambinī, Rāga-vartma-candrikā*.

i. Tattva

Elsődleges: *Śrīmad-Bhāgavatam, Bhāgavata-sandarbha, Bhakti-rasāmṛta-sindhu, Siddhānta-ratna, Prameya-ratnāvalī, Śrī Caitanya-caritāmṛta, Jai-va-dharma*

Másodlagos: *Sarva-darśana-saṅgraha, Tattva-viveka, Artha-pañcakam, Māyāvāda-śata-dūṣaṇī, Vedārtha-saṅgraha, Yukti-bhallikā, Kṛṣṇa-saṁhitā, Brahma-saṁhitā, Mahāprabhu-śikṣā, Bṛhad-bhāgavatāmṛta, Laghu-bhāgavatāmṛta*.

j. Rasa

Elsődleges: *Bhakti-rasāmṛta-sindhu, Stavāvalī, Stava-mālā, Prīti-sandarbha, Saṅ-*

kalpa-kalpadrūma, Govinda-līlāmṛta, Gopī-gītā, Bhramara-gītā, Mahajana-pādāvalī, Caitanya-caritāmṛta, Jayadeva költeményei, Candidāsa költeményei, Vidyāpati költeményei, Jagannātha-val-labha-nāṭaka, Kṛṣṇa-karnāmṛta, Rādhā-rasa-sudhā-nidhi.

Másodlagos: *Stotra-ratna, Mukunda-mālā, Dvādaśa-stotra, Bhāvanāmṛta*.

A Śrīla Prabhupāda által meghatározott vizsgarendszer

Nincs történelmi nyoma annak, hogy Prabhupāda a fent említett vizsgák bármelyikét letette volna, de a lelki tanító-mesteréhez hasonlóan fontosnak tartotta különböző szintekhez kötni a szentírások alapos ismeretét.

Prabhupāda már 1968-ban elkezdett arról beszélni, hogy miután a követői mélyen és szisztematikusan tanulmányozták a könyveit, tegyenek különböző szintű vizsgákat a szentírásokból,²⁷ a sikeres vizsgázókat pedig három címmel akarta jutalmazni: *bhakti-śāstrī, bhakti-vaibhava* és *bhaktivedānta*. Később ezt kiegészítette a *bhakti-sārvabhauma* címmel.²⁸ E címeket a felvételi vizsgához és a BA, MA és PhD fokozatokhoz hasonlította a *bhakti* tudományok területén.²⁹ A szanszkrit elnevezések a szövegekben való jártasság egyre emelkedettebb szintjét jelöl-

²⁷ Lecke, *Bhagavad-gītā* 2.8, Los Angeles, 1968.11.27.

²⁸ Levél a GBC-nek, Nellore, 1976.01.06.

²⁹ Levél Tamālának és Gurudāsának, London, 1971.08.23.; levél Tuṣṭa Kṛṣṇa Swaminak, Bombay, 1975.11.09.; levél Svarūpa Dāmodarának, Bombay, 1976.01.10.

lik, és Prabhupáda a négy közül kettőt, a *bhakti-śāstrī* és a *bhakti-sārvabhauma* címet közvetlenül Bhaktisiddhānta Sarasvatī Thākurától vette át. A *bhakti* szó a Śrīla Prabhupáda által elnevezett minden címben szerepel, s Caitanya iskolájára és fő tanítására, az odaadás jógájára utal. Prabhupáda ezzel hangsúlyozta a *bhakti-śāstrák* jelentőségét, melyek minden más védikus tanulmány alapját és egyben betetőzését is képezik. A *śāstrī* szó azt jelenti, hogy aki a *śāstrában*, a szentírásban jártas, tanult.³⁰ Egy levelében Prabhupáda úgy értelmezi a *bhakti-śāstrī* címet, hogy azt jelöli, aki ismeri az odaadó szolgálat elveit.³¹

A *vaibhava* szó erőt, hatalmat, nagyszerűséget, dicsőséget jelent,³² s a Bhaktisiddhānta Sarasvatī által bevezetett Sampradāya-vaibhavācārya címben is szerepel. *Sannyāsik* neveiben is előfordul.³³ A *vedānta* szó szerint azt jelenti, hogy a *veda* vége, vagyis teljes tudás a *vedákról*.³⁴

A *bhaktivedānta* címet Prabhupáda 1947-ben kapta az istentestvéreitől a szentírásokban való nagy jártasságára tekintettel,³⁵ és annak hangsúlyozására, hogy a *vedānta* a *bhaktit* jelenti, vagyis a *vedák* végkövetkeztetése a Kṛṣṇa iránti odaadás. Egy 1969-es levelében kifejezte azt a vá-

gyát, hogy ezt a címet a követőinek jövőd generációi is „örököljék”.³⁶

A *sārvabhauma* szó arra utal, aki az egész földön uralkodik, vagy aki az egész világon ismert.³⁷ A *Śrī Caitanya-caritāmṛta* olvasói számára jól ismert Sārvabhauma Bhaṭṭācārya személye, aki a kor tanult tudósainak volt a vezetője, és bár családos volt, még *sannyāsikat* is tanított.³⁸ A *sārvabhauma* címet kapta Jagannātha Dāsa Bābājī Mahārāja Bhaktivinoda Thākurától, arra utalva, hogy Jagannātha Dāsa Bābājī volt a legkiválóbb, legfőbb a kor *vaiṣṇavái* között.³⁹

A *bhakti-śāstrī* címről már egy 1955-ös levelében is ír Prabhupáda, amikor a Bhakták Ligája prédikátor tagjait akarta erre jogosulttá tenni, és a cím elnyerésének feltétele a *Bhagavad-gītā* rendszeres tanulmányozása volt.⁴⁰ Az ISKCON alapítása után a *bhakti-śāstrī* vizsgáról 1968 végén kezdett el beszélni, 1969-ben be is vezette, és ekkor is a *Bhagavad-gītā* alapos ismeretére volt hozzá szükség.⁴¹ 1969 februárjában és márciusában egy-egy levelében a *bhakti-śāstrī*, *bhakti-vaibhava* és *bhakti-vedānta* címekhez vezető tanulmányokat hétéves

³⁰ Levél Hamsadūtának, Los Angeles, 1969.01.3.

³¹ Monier-Williams 2011: 1210.

³² *Śrī Caitanya-caritāmṛta* 2. 6. fejezet.

³³ Jagannātha Dāsa Bābājī Mahārāja a Brahma-Madhva-Gauḍīya-sampradāyāban Pabhupādát megelőző negyedik *ācārya* volt.

³⁴ A levél megtalálható a Bhaktivedanta Vedabase-ben: *Letter to Brother – Unknown Place September 1955*.

³⁵ Üzenet minden templomnak, New York, 1968.11.24.; előadás, Los Angeles, 1968.11.27. és 12.06.

³⁰ Monier-Williams 2011: 1069.

³¹ Levél Kanupriyának, Los Angeles, 1969.01.15.

³² Monier-Williams 2011: 1023.

³³ Prabhupáda egyik istentestvérét Bhaktivaibhava Puri Gosvāmīnak hívták.

³⁴ Monier-Williams 2011: 1017.

³⁵ Satsvarūpa 1980: 103. és beszélgetés, Bombay, 1976.12.26.

programnak tervezte.⁴² 1969 februárjában egy levélben már a *Bhagavad-gītā*, a *Könnyű utazás más bolygókra* és *Az odaadás nektárja* tanulmányozását írta elő a *bhakti-śāstrī* címhez.⁴³ Az első vizsgára 1969-ben Janmāṣṭamī napján került sor,⁴⁴ melynek kérdéssorát Prabhupāda személyesen állította össze, s a válaszokban a *Bhagavad-gītā*ból, a *Brahma-saṁhitā*ból és a *Śrī Isopaniṣadból* kért hivatkozásokat.⁴⁵ A vizsgadolgozatokat személyesen ellenőrizte.⁴⁶

A második és harmadik fokozathoz tervezett szövegek többféleképpen is megjelennek a leveleiben. Az utolsó, Prabhupāda által meghatározott lista két levelében is így jelenik meg:⁴⁷

Bhakti-śāstrī: *Bhagavad-gītā*, *Az odaadás nektárja*, *A tanítások nektárja*, *Īsopaniṣad*, *Könnyű utazás más bolygókra* és minden más kis könyv, valamint az *Arcana-paddhati*.⁴⁸

⁴² Levél Aniruddhának, Los Angeles, 1969. 02.04.; levél minden templomnak, Hawaii, 1969.03.14.

⁴³ Levél Mahāpuruṣának, Los Angeles, 1969.02.07.

⁴⁴ Janmāṣṭamī Kṛṣṇa evilági megjelenésének ünnepnapja. Jelentősegteljes, hogy Bhakti-siddhānta Sarasvatī Ṭhākurához hasonlóan egy fontos vaiṣṇava ünnepnapot választott a vizsgáztatás napjául. Levelekből tudjuk, hogy 1970-ben és 1977-ben is Gaura Pūrṇimā napján, Caitanya megjelenésének ünnepén volt az ISKCON hivatalos Bhakti-śāstrī vizsgája (Levél Hamsadūtának, Los Angeles, 1969.01.03. és levél Satsvarūpa Dāsa Gosvāmīnak, 1976.02.03.)

⁴⁵ Levél, Bhakti Sastri Examination, Los Angeles, 1969.09.04.

⁴⁶ Levél Tamāla Kṛṣṇának, Tittenhurst, 1969.09.14.

⁴⁷ Levél a GBC-nek, Nellore, 1976.01.06.; levél Svarūpa Dāmodarának, Bombay, 1976.01.10.

⁴⁸ Az *Arcana-paddhati*, a *mūrti*-imádat szabályairól szóló könyv ekkor még nem készült el.

Bhakti-vaibhava: a fentiek és a *Śrīmad-Bhāgavatam* első hat éneke.

Bhakti-vedānta: a fentiek és a *Śrīmad-Bhāgavatam* második hat éneke (7–12).

Bhakti-sārvabhauma: a fentiek és az egész *Śrī Caitanya-caritāmṛta*.

1969-ben egy levélben azt írta Prabhupāda, hogy a *bhakti-vedānta* címmel rendelkezők avathatnak majd tanítványokat.⁴⁹ 1976-ban egy reggeli séta során azt mondta, hogy második avatást csak azok kaphassanak, akik letették a *bhakti-śāstrī* vizsgát,⁵⁰ néhány nappal később egy levelében pedig azt írta, hogy a *sannyāsa* elfogadásának előfeltétele lesz a sikeres *bhakti-vaibhava* vizsga.⁵¹ 1976-ban három újabb kurzus bevezetését is kérte Prabhupāda, melyek további címekhez vezetnek, de ezek elnevezését a GBC-re bízta: 1. A négy vaiṣṇava sampradāya filozófiája; 2. Zene a *Sāma-veda* alapján; 3. Politikatudomány Pṛthu Mahārāja élete alapján.⁵² Ez is jelzi, hogy Prabhupāda milyen tanulmányokat hangsúlyozott. Jelenleg hivatalosan az ISKCON oktatási minisztériumának vizsgabizottsága ír ki és felügyel rendszeresen *bhakti-śāstrī* és *bhakti-vaibhava* vizsgákat.⁵³

Nagyon szembetűnő, hogy Śrīla Prab-

Prabhupāda jelezte a levelében, hogy az egyik tanítványára, Nitāi Dāsára bízta a megszerkesztését, a *Hari-bhakti-vilāsa* alapján.

⁴⁹ Levél Hamsadūtának, Los Angeles, 1969.01.03.

⁵⁰ Reggeli séta, Nellore, 1976.01.06.

⁵¹ Levél Tuṣṭa Kṛṣṇának, Bombay, 1976.01.09. és Tamāla Kṛṣṇa Gosvāmī levele a GBC-képviselőknél, 1976.01.06.

⁵² Levél Svarūpa Dāmodarának, Māyāpura, 1976.01.29.

⁵³ <https://iskconeducation.org/board-of-examinations/>

hupāda a különböző címekhez, főleg a *bhakti-sārvabhauma* címhez sokkal kevesebb szentírás ismeretét várta el, mint lelki tanítómestere. Míg Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura tanítványai Indiában éltek, és általában jól ismerték a *vaiṣṇava* szentírások nyelvét, fogalmait és a védikus kultúrát, Prabhupāda nyugati követői számára mindez teljesen új volt. A *vaiṣṇavák* vizsgáztatásának rendszerét Śrīla Prabhupāda lelki tanítómestertől vette át, de a saját követőire szabta. A vizsgákhoz rendelt könyvek kommentárjait úgy írta meg, hogy azokban a lelki tökéletességre törekvő *sādhakák* megtalálhassanak mindent, ami céljuk eléréséhez szükséges. Életének missziója volt, hogy eltérés nélkül és teljességében adja át a *gauḍīya-vaiṣṇava* megértés három szintjét: a *sambandha-jñānāt*, ami az egyén és Isten, Kṛṣṇa helyzetét és kapcsolatát definiálja; az *abhidheya-jñānāt*, ami a *bhakti-yoga* gyakorlatának tudománya; valamint a *prajojana-jñānāt*, ami a *bhakti-yoga* gyakorlásának eredményét fejt ki. Habár Prabhupāda a négy szöveg, a *Bhagavad-gītā*, a *Śrīmad-Bhāgavatam*, a *Śrī Caitanya-caritāmṛta* és *Az odaadás nektárja* tanulmányozását elegendőnek tartotta a *prema-bhakti* eléréséhez, bátorította a követőit a *gauḍīya-vaiṣṇava ācāryák* minden könyvének tanulmányozására.

Śrīla Prabhupāda tehát nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a tanítványai alaposan elmélyüljenek a szentírásokban. A szentírások mélyreható elemzésével az olvasó nemcsak információhoz juthat, hanem a szent tanítás transzformálja is a tudatát, mivel az emelkedett szerzők,

ācāryák gondolataihoz kapcsolódhat. A megemésztett tanítások továbbadása pedig még jobban elmélyíti a megértést, és vonzza az Úr kegyét. Prabhupāda víziója az volt, hogy akkreditált, Kṛṣṇa-tudatban elnyert fokozatokkal a követői világszerte iskolákban, egyetemeken és templomokban fognak tanítani.⁵⁴

Felhasznált irodalom:

Bhakti Vikāsa Swami: *Bhaktisiddhānta Vaibhava* (Vol.1.). Bhakti Vikāsa Books, Vidyānāgara, 2018.

Bhakti Vikāsa Swami: *Bhaktisiddhānta Vaibhava* (Vol.3.). Bhakti Vikāsa Books, Vidyānāgara, 2018.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura (ed.): *Sajjana-toṣaṇī* 8. 1927.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Śrī Caitanya-caritāmṛta*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1996.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Conversations*. The Bhaktivedanta VedaBase. Bhaktivedanta Archives, [s.l.], 2019.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Lectures*. The Bhaktivedanta VedaBase. Bhaktivedanta Archives, [s.l.], 2019.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *Letters*. The Bhaktivedanta VedaBase. Bhaktivedanta Archives, [s.l.], 2019.

Monier Monier-Williams: *A Sanskrit-English Dictionary*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 2011.

⁵⁴ Satsvarūpa Dāsa 1982: 172.

Satsvarūpa Dāsa Goswami: *Śrīla Prabhupāda-līlāmṛta* (Vol.1.). The Bhaktivedanta Book Trust, Los Angeles, 1980.

Satsvarūpa Dāsa Goswami: *Śrīla Prabhupāda-līlāmṛta* (Vol.4.). The Bhaktivedanta Book Trust, Los Angeles, 1982.

Tamal Krishna Goswami: *A Living Theology of Krishna Bhakti: Essential Teachings of A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada*. Oxford University Press, New York, 2012.

PÁRBESZÉD

Isten kapcsolata a világgal és megjelenése a történelemben

A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola 2014 szeptemberében egy vallásközi beszélgetéssorozatot indított, melynek az volt a célja, hogy a legjelentősebb vallások teológiai alaptémáit – Isten, lélek, teremtés, élet célja – a vallások jeles tudósai négy beszélgetés keretében összevessék, megkeresve a hasonlóságokat és a különbségeket. Az első sorozatban a vaišnavizmus a kereszténységgel került összehasonlításra a 2014/2015-ös tanév őszi félévében, a második sorozatban, a tavaszi félévben pedig – az előzővel megegyező témák és módszer szerint – a judaizmussal.¹ A sorozat a 2017-es évben folytatódott tovább a vaišnavizmus és az iszlám összehasonlításával – a már megszokott témák és módszer segítségével. Jelen írás ezen sorozat első beszélgetésének szerkesztett változata, amelyet Sulok Zoltán² és Mañjarī Devī

Dāsī (Magyar Márta)³ folytatott az istentan témájában. A beszélgetés moderátora Mahārāṇī Devī Dāsī (Banyár Magdolna)⁴ volt.

közgazdász diplomát. 1991-től a Gazdaságkutató Intézet, majd a GKI Gazdaságkutató Zrt. munkatársa, 1995-től kutatásvezetője. 1993 óta foglalkozik az iszlám vallással, 1995 óta muszlim. Az iszlám világ különböző országaiban neves vallástudósoktól (teológusoktól) tanult, 2014-ben iszlám vallásjogi diplomát szerzett (Islamic Online University). A vallási párbeszéd elkötelezett híve. A 2000 szeptemberében létrehozott Magyarországi Muszlimok Egyháza alapító tagja. 2001-től a Magyarországi Muszlimok Egyházának elnöke és hitoktatója. A 2010-ben létrehozott European Muslims Rights Council (EMRIC) alapító tagja. Jelenlegi kutatási területe az iszlám közgazdaságtan. Az iszlám gazdasági rendszerét, illetve az iszlámnak a mai kor problémáira adott megoldásait bemutató cikkek és tanulmányok szerzője, iszlám vallási könyvek lektora, valamint az iszlámmal foglalkozó diplomamunkák konzulense és bírálója. Hazai és nemzetközi fórumokon rendszeresen képviseli az iszlámot, illetve a magyarországi muszlimokat.

³ Mañjarī Devī Dāsī (Magyar Márta) vaisnava teológusi diplomáját a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskolán szerezte, majd a Zsigmond Király Főiskola vallástudomány mesterképzését végezte el. Doktori tanulmányait 2010-ben kezdte meg az ELTE Atelier Európai Historiográfia és Társadalomtudomány Doktori Program keretében. A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola adjunktusa, a vaisnava teológia, illetve a vaisnava jogamester szakokon tanít szanszkrit nyelvet, szentíráselemzést, *vaišnava* istentant, valamint a *vaišnava* szentek életével foglalkozó tárgyakat.

⁴ Mahārāṇī Devī Dāsī (Banyár Magdolna) közgazdász, szociológus, főiskolai tanár, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola rektora. PhD-fokozatát az ELTE-n szerezte a Kṛṣṇa-tudat társadalomtörténetéről írt disszertációjával. Fő kutatási területei: a hindu társadalomszemlélet, a *vaišnava* vallásgyakorlat teológiája és liturgiája.

¹ A beszélgetések és a teljes program megtekinthető a vallaskozi.bhf.hu honlapon.

² Sulok Zoltán 1995-ben a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Közgazdasági Karán, gazdaságelmélet szakirányon szerzett

Moderátor: Hogyan tart kapcsolatot Isten a világunkkal a *vaišņava* teológia szerint?

Mañjarī Devī Dāsī: Mind az iszlám, mind a *vaišņava* hagyomány monoteista. Vagyis a védikus irodalom is egy Istenről beszél, még akkor is, ha azt írja, hogy ez az egy Isten meg tud jelenni különböző formákban. A *gauḍīya-vaišņavizmus* nem korlátozza Istent oly módon, hogy csak egyetlen formája lehet. A szentírásaink szerint attól függően, hogy Isten milyen hangulatban van, különböző formákban nyilvánul meg. Ez valamilyen mértékben az emberekre is jellemző: másképpen öltözünk és másféle a hangulatunk otthon, a munkahelyünkön, illetve egyéb élethelyzetekben. Ehhez hasonlóan Istennek is meg tud változni a hangulata és a külső megjelenése, csak sokkal nagyobb mértékben, mint a mi esetünkben. Sőt, az Ő különböző formái egymással párhuzamosan léteznek. Azonban a változó formák ellenére még mindig ugyanarról az egyetlen Istenről van szó.

Az anyagi világ Isten teremtése. Amellett, hogy Isten örökké létezik a lelki birodalomban örök, transzcendentális formájában, ebben az anyagi világban is meg tud nyilvánulni. Ez nem jelenti azt, hogy Ő ennek a világnak a részévé válna, vagy hogy az anyagi energia hatással lenne rá. Ellenkezőleg. Amikor Ő itt megjelenik, akkor is transzcendentális testében jelenik meg. Ő nem születik, és nem hal meg, nincsen rá hatással az anyagi világ.

A *gauḍīya-vaišņava* hagyományban nagyon hangsúlyos, hogy szükség van köz-

vetítőkre az egyén és Isten között. Istent mi nem közvetlenül közelítjük meg, hanem a *gurukon*, vagyis a lelki tanítómesztereken keresztül, akik Isten képviselői. Az önmegvalósításban való fejlődéshez szükség van olyan mesterekre, akik segítenek nekünk, hogy felvegyük a kapcsolatot Istennel. Mi, akik itt élünk az anyagi világban, elfordultunk Istentől. Amikor szeretnénk feléleszteni Hozzá fűződő kapcsolatunkat, akkor a megfelelő folyamatot kell követnünk. A lelki tanítómesterekhez kell fordulnunk, akik Istent képviselik, és a saját tanítómestereiken keresztül kapcsolatban állnak Istennel. Ők az útmutatásaikkal segítenek nekünk, hogy sikerrel járjunk a törekvésünkben.

A *vaišņava* hagyomány szerint ezért nemcsak Istenhez, hanem másokhoz is lehet imádkozni. Ima alatt azt értjük, amikor valakit megszólítunk annak érdekében, hogy dicsőítsük, kérjünk tőle, vagy feltárjuk neki a saját gondolatainkat, érzéseinket. A *gauḍīya-vaišņava* hagyomány sok lehetőséget kínál, hogy kihez fordulhatunk imádsággal. Nemcsak Istent szólíthatjuk meg, hanem a szenteket, a szentírást, a szent hegyet, a szent folyót, a szent nevet is. A tradíciónk szerint mindazok, akik rendelkeznek lelki potenciával, segíteni tudják az Istennel való szeretetteli kapcsolatunk kifejlődését. Ezért őket is megközelítjük imáinkkal, hogy segítsenek minket az utunkon.

Moderátor: Mi a státusza Mohamednek, illetve a prófétáknak? Milyen szerepet töltenek be ők a hívek és Isten között?

Sulok Zoltán: A Próféta közvetítő abban az értelemben, hogy Isten üzenetét elhozza az emberiségnek. Isten nem szól bárki-

E témákban rendszeresen publikál. A Vallástudományi Társaság tagja, a *TATTVA* folyóirat főszerkesztője.

hez, hanem kiválaszt valakit, aki hordozza az Ő üzenetét, a törvényt. De abban az értelemben nem közvetítő a Próféta, hogy az emberek kéréseit (például gazdagság, boldogulás, gyerekek, jó feleség stb.) nem továbbítja Istennek. Ez már társítás lenne, ami az iszlámban azt jelenti, hogy Isten helyett vagy mellett valaki máshoz fordul az ember, és ez nagyon nagy bűn.

Tehát a Próféta által mutatott úton közvetlenül Istenhez kell fordulni. Isten mindent tud, mindent hall, mindent lát. Nincs szükség arra, hogy valakit megkérjünk, hiszen mindenki más is csak teremtmény, és mint teremtmény nem rendelkezik igazi hatalommal. Az igazi hatalom forrása Isten maga. A többieknek csak származtatott hatalmuk van, meg olyan képességeik, amelyek végső forrása szintén Isten. Tehát egyik teremtmény sem tud a másiknak segítséget nyújtani, sem kárt okozni, csak Isten által.

Az iszlámban hangsúlyosan elkülönül egymástól a fohász és az ima. Az ima valójárogilag a *takbír* és a *teszlim* (vagyis az imát lezáró köszönés) közötti leborulásokból, meghajlásokból, fohászokból, a Korán recitálásából álló cselekedetsor. A *takbír* az, amikor a hívő „*Allahuakbar*”-t („Isten a leghatalmasabb”) mond, és elkezd az imát. A *teszlim* az, amikor „*szálemalejkum*”-ot („béke legyen veletek”) mond, és befejezi az imát. Tehát ez egy nagyon kötött protokoll. Meg van határozva, hogy mikor, merrefele fordulva, milyen tisztasági állapotban hány imaegységet kell imádkozni, és így tovább.

A fohász ezzel szemben kötetlen. Az ember bármilyen testhelyzetben, bármerre fordulva kérhet akármit Istentől, de ennek

is van azért protokollja. Előtte ajánlatos jó cselekedetet végezni, dicsőíteni, magasztalni Istent. Azzal, hogy az ember kéréssel fordul Istenhez, elismeri, hogy ő maga gyenge, az Isten pedig erős. Ő szegény, az Isten gazdag és hatalmas. A fohászoklás egy istenszolgálati forma, és erről található is kinyilatkoztatás a Koránban:

„És azt mondta Uratok: »Fohászoklásokat Hozzám! Én válaszolok nektek. Akik méltóságon alulinak tartják az Én szolgálatomat, azok megalázottan fognak a Pokolba menni.«”⁵

Tehát az ima és a fohász szignifikánsan elkülönül. A fohászra mindig van lehetőség. Az ima egy adott protokoll, amit megfelelő feltételekkel kell gyakorolni, és kötelezettség is, mert ha az ember elhagyja, akkor azzal Isten és az ember közötti kapcsolatot vágja el. Az ima a jó úton rögzíti az embert, mert „meg kell jelenni” az Isten előtt naponta ötször, és ha az ember ezt elhagyja, akkor letér erről az útról.

Mañjarī Devī Dāsī: Azt hiszem, hogy az imádság és a kérés témájában nem áll távol egymástól a két vallás megközelítése. Kṛṣṇa a *Bhagavad-gītāban* beszél arról, hogy van, amikor valaki az Ő felhatalmazott képviselőitől, a félistenektől kér valamit. Az ilyen embert ostobának nevezi, hiszen közvetlenül Hozzá is lehet fordulni, mert Ő mindennek a forrása, Ő az, aki képes minden vágyat teljesíteni, és Ő az, aki képes bármit megadni a számmunkra. Tehát a látszólagos különbség ellenére mi is tudjuk, hogy minden Istentől származik. Ugyanakkor a mindennapjainkban is kérünk. Ha valamire szükségem

⁵ Korán 40:60.

van, kérhetek különböző személyektől. Azt tudja adni valaki, ami a birtokában van. Hogyha valaki a lelki tudás birtokában van, akkor hozzá fordulok mint tanítóhoz. A lelki tudás Istentől származik, Ő a forrása. Ő maga a tudás, de valaki rendelkezhet ezzel a tudással, és én fordulhatok hozzá, hogy tanuljak tőle. Tehát kéressel máshoz is fordulhatunk.

A *vaişņava* hagyományban létezik az a megközelítés is, hogy nem szükséges Istentől kérni, mert Ő tudja, hogy mire van szükségünk, és ennek megfelelően mindenkiről gondoskodik. Ezért valójában a lelki fejlődésben való előrehaladás jele, ha az ember egyre kevesebbet foglalkozik azzal, hogy kérjen, legalábbis anyagi dolgokat. Amit pedig kér, az a lelki fejlődés, és hogy szeretettel tudja szolgálni Istent. A szent ima, a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra*, amit a *gauḍīya-vaişņavák* rendszeresen recitálnak, arról szól, hogy Istenhez folyamodunk szolgálatért.

Moderátor: Mit lehet tudni Isten személyes alászállásairól, amit a *vaişņava* fel fogás hirdet?

Mañjari Devī Dāsī: Létezik egy örök, transzcendens birodalom, ahol Isten örökké jelen van, örök társaival együtt. Isten ott minden potenciáját és tulajdonságát a maga teljességében megnyilvánítja. Azonban a lelki világon kívül az anyagi világ is létezik, amelyet azok számára hozott létre, akik a szabad akaratukat arra használják, hogy Tőle elfordulva, Tőle függetlenül éljenek. Az anyagi teremtés egy ciklikusan újra és újra létrejövő hely, ahol az élőlények különböző anyagi testeket fogadnak el, miközben a tetteik és

a vágyaik szerint különböző helyzetekbe kerülnek.

Kṛṣṇa nem vesz részt közvetlenül az anyagi világ teremtésében, hanem kiterjeszti magát Vişņu formájába, aki megteremti és működteti ezt a mulandó anyagi világot azon örök törvények szerint, melyeket *dharmának* nevezünk. Tehát Kṛṣṇa Vişņu kiterjedésén keresztül állandóan kapcsolatban áll a teremtésével, miközben az eredeti lakhelyén tartózkodik eredeti, örök formájában. Időről időre különböző formákban személyes kedvteléseivel céljából is alászáll az anyagi világba. Ezek a megjelenési formái az *avatārák*.

A Felsőlélek aspektusában is jelen van Isten ebben a világban, ott lakik minden élőlény szívében. Brahman aspektusában pedig mindent áthat. Mindenben benne van az anyagi szem számára láthatatlanul, de tapasztalhatóan.

Amikor Isten alászáll ebbe a világba, azt különböző okokból teszi. Az egyik említett oka ennek az anyagi világ működtetése. Azzal a céllal is megjelenik itt, hogy a különböző korszakok vallásgyakorlatait bevezesse. Kṛṣṇa ezt mondja a *Bhagavad-gītā*-ban:

„Ó, Bharata leszármazottja! Bárhol legyen a vallás gyakorlása hanyatlóban, s kerüljön fölényes túlsúlyba a vallástalanság, alászállok Én Magam.”⁶

Majd hozzát teszi:

„A jámborok felszabadítása, a gonoszok megsemmisítése, valamint a válás elveinek visszaállítása végett korszakról korszakra megjelenek Én.”⁷

⁶ *Bhg.* 4.7.

⁷ *Bhg.* 4.8.

A védikus szentírások négy világkorszakot említenek. Az első az aranykor, a *satya-yuga*, amikor az emberek lelkileg nagyon fejlettek, vallásosak, tiszták, a jószág minőségében élnek, tudatosak. A következő három nagy korszakban, az ezüst-, a bronz- és a vaskorban fokozatosan degradálódnak ezek a tulajdonságok. Ezért a különböző korokban más-másfajta vallásgyakorlatra képesek az emberek. Az aranykorban a lelki tökéletességhez vezető út a meditáció volt, mert akkor még békés volt az emberek elméje. Jelenleg, a *kali-yugában* az elménk olyan szabályozatlanul ugrál, mint egy majom, ezért nagyon nehezen tudunk koncentrálni. Ezért e kor emberei számára az Úr egy könnyebb vallásgyakorlatot vezetett be.

Isten megjelenésének harmadik oka, hogy megmutassa a kedvteléseit a világnak. Ennek érdekében elhozza magával örök társait, és lehetővé teszi számunkra azt a tapasztalatot is, hogy lássuk Őt. A *gauḍīya-vaiṣṇavák* szerint Isten legutóbbi *avatārája* Śrī Caitanya Mahāprabhu volt, aki ötszáz évvel ezelőtt jelent meg a Földön, 1486-ban. Ő hozta el ennek a kornak a vallásgyakorlatát, a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra* éneklését.

Moderátor: Mit mond az iszlám vallás arról, hogy miként tart kapcsolatot Isten ezzel a világgal?

Sulok Zoltán: Isten megnyilvánulásairól a Koránban azt olvashatjuk, hogy az egek és a Föld megteremtésében, a nappal és az éjszaka váltakozásában jelek vannak azok számára, akik gondolkodnak.⁸ A teremtés, az univerzum Isten jeleinek a megnyilvánulása, ami az iszlám hit szerint az ember veleszületett, természetes istenhitére alapozva elégséges ahhoz, hogy az ember felismerje Isten létét és hatalmát, és vágyjon a szolgálatára. Ez a megnyilvánulás mindenki számára elérhető, mert az embernek csak meg kell néznie az eget, a földet, a tengert, saját magát, és látnia kell bennük Isten teremtésének a nyomát.

Ám az ember azt nem tudja magától kitalálni, hogy milyen szolgálatokat kellene végeznie ahhoz, hogy Istenhez közeledjen. Ennek érdekében van az iszlámban a prófétaság. Az Isten időről időre kiválasztott embereket (férfiakat), akik elhozták az üzenetét az emberiségnek. Az iszlám tanítása szerint a legelső próféta a legelső ember, Ádám volt (béke legyen vele). Tudást kapott Istentől, amit továbbadott a leszármazottainak, a későbbi generációknak. De az emberek letértek erről az útról, feledékenységből, hanyagságból. Isten ezért újabb prófétákat küldött hozzájuk, akik igyekeztek visszahívni Isten útjára az embereket. Minden üzenetnek az volt a lényege, hogy egy Isten van, és Istent úgy kell szolgálni, ahogyan Ő parancsolja. Mivel egy idő után az emberek újra és újra letértek erről az útról, ezért van hosszú-hosszú sora a prófétaságnak. Az iszlám szerint egyszer megkérdezték Mohamed Prófétát, hogy hány próféta küldetett el. Ő azt mondta, hogy százhuszonegyezer. A kérdező azt is megkérdezte, hogy hány szent könyv küldetett el, mivel nem minden próféta kapott kinyilatkoztatott könyvet. A Próféta erre azt felelte, hogy háromszáztizenöt szent könyv küldetett el, és mindegyiknek a lényege ugyanaz: egy az Isten, és Őt kell szolgálni

⁸ Korán 2:164.

úgy, ahogyan azt Ő elrendelte. A prófétai sorban Ádám az első és Mohamed Próféta az utolsó. A próféta Isten megnyilvánulása, ami a kiválasztott embereken keresztül történik, akiket Isten megerősít olyan csodákkal, amelyek az adott korra, az adott társadalomra jellemzőek. Az embereknek pedig észre kell venniük, hogy az az ember több, mint egy nagy tudós.

Isten harmadik megnyilvánulási formája lehet, hogy sugallatot küld az embereknek. Ez azonban veszélyeket is rejt magában, mert az ember nem biztos, hogy meg tudja különböztetni a sától és az Istentől származó sugallatot. A sugallat soha nem hoz törvényt, nem érinti a valóságjogot, és nem írhatja felül például az imát vagy más istenszolgálati formát.

Az iszlám hit szerint Isten nem jön el ebbe a világba, illetve mi – jelen formánkban – képtelenek vagyunk Istent befogadni. A hatalma, a tudása itt van a világban, aktívan. Istennek nincs szüksége segítőkre, nincs szüksége semmiféle társra. Ha Ő teremteni akar, akkor teremt. Tehát Isten aktívan öröklik, és aktívan irányítja ezt a királyságot.

Moderátor: Kérem, az elhangzottak alapján emeljenek ki néhány hasonlóságot és különbséget a két vallási hagyomány között arra vonatkozóan, hogy Isten miként tart kapcsolatot a világgal!

Mañjarī Devī Dāsī: A két vallás tanításai megegyeznek abban a tekintetben, hogy a teremtés Isten megnyilvánulása, és Isten felismerhető a teremtésben. Mi is törekszünk arra, hogy ezt láttassuk másokkal. De azt tapasztalom, hogy nem olyan könnyű ily módon meglátni Őt. A világ

szemlélése önmagában nem feltétlenül elég ahhoz, hogy az ember meg tudja tapasztalni Isten létét, vagy akár csak hinni tudjon Benne.

Mi is azt gondoljuk, hogy Isten személyiségének megismerése felébreszti bennünk a vágyat a szolgálatára, ezért is olyan részletes a szentírásainkban Isten tulajdonságainak, cselekedeteinek a leírása. A szolgálatnak, illetve a szolgálatra való vágnak a hangulata azonban attól függ, hogy az ember milyen mértékű tudással rendelkezik, és milyen tiszta a szíve. Hallottuk, hogy az iszlámban úgy kell szolgálni Istent, ahogy Ő parancsolja. A mi vallásunkban is létezik ez az elképzelés, de nem parancsról, hanem inkább előírásokról beszélünk – például, hogy ismerjük meg Őt, és szolgáljuk úgy, ahogy Ő szeretné. Amikor kapcsolatot építünk valakivel, akkor igyekszünk a másik személyt megismerni, így a szolgálatunk összhangban lesz a másik fél vágyaival.

Az iszlámmal ellentétben a *vaişnavizmusban* a szentírások nem egy lezárt kánonra utalnak. Megfelelő felhatalmazással rendelkező emberek mind a mai napig alkotnak olyan könyveket, amelyeket mi isteni kinyilatkoztatásnak tekintünk. Létezik az Istentől közvetlenül származó tudás, amit Ő maga mondott el a teremtés kezdetén az első teremtett élőlénynek, Brahmának és más szenteknek: ilyen a négy *veda*. Vannak továbbá felhatalmazott személyiségek, amilyenek a próféták is, akik isteni ihletés által jutnak tudáshoz, amit aztán továbbadnak embertársaiknak. Nem ők találják ki az üzenetet, hanem Isten teszi lehetővé, hogy a tudatuk segítségével hozzáférjenek az örök tudáshoz.

Az iszlámban létező sugallathoz hasonlóan mi azt mondjuk, hogy a Felsőlélek ott lakozik minden élőlény szívében, és szól hozzánk. Amíg azonban nem vagyunk elég tiszták, addig nagyon nehéz elkülöníteni, hogy amit hallunk, az csupán a saját gondolatunk, vagy Isten ad útmutatást számunkra. Ebben a megkülönböztetésben segít nekünk a *sādhu-guru-śāstra* hármasa. A sugallat akkor megbízható, ha összhangban van azzal, amit a *sādhuk*, vagyis a szentek, a *guru*, a lelki tanítómester és a *śāstra*, azaz a szentírás mond.

Elhangzott, hogy Isten aktívan jelen van itt a világban. Mi is azt valljuk, hogy Isten működteti ezt a világot, a felügyelete alatt tart mindent. Tehát egyetértünk Zoltánnal abban, hogy Isten aktívan jelen van az anyagi világban.

Sulok Zoltán: Az iszlámban nem ciklikus a teremtés, mint a *vaiṣṇavizmusban*. Legfeljebb abban az értelemben lehet ciklikus, hogy minden változik, semmi sem állandó. Az évszakok változnak, az ember megszületik, megnő, fogyatkozik, aztán meghal. De ez a világ nem tart örökké. Ebben az értelemben fenntartható fejlődés sem létezik. Legfeljebb csak hagyunk valamit a későbbi generációknak is. Ennek a világnak az iszlám szerint egyszer vége lesz. Ez az Ítéletnap. Az Ítéletnapon egy új teremtés történik, életre kelnek mindazok, akik valaha éltek a Földön, de egy más minőségű világba, az öröklétre támadnak föl. Abban a világban már nem lesz változás. Meghalni csak egyszer kell az iszlám szerint. Tehát legfeljebb két teremtés van. Isten újratermíti a világot, új életre kelti az embereket, akik a Paradicsomba vagy

a Pokolba jutnak. De a teremtés nem ciklikus. Ez nagyon-nagyon fontos különbség.

Az iszlámban nem létezik olyan, hogy az Isten kiterjed, és egy más hangulatú személyiséggé válik. Ez nálunk tabu, az iszlámban az Isten egy. Nincs más Isten, csak az egyetlen Isten, aki önmagában létező. Akin nem vesz erőt se szendergés, se álom. Tudja, ami előttünk van, tudja, ami mögöttünk van. Ez az Isten egysége, Ő oszthatatlan. Tehát az Istennek inkarnációi, *avatārai* nem létezhetnek az iszlám szerint. Ez is fontos különbség.

Ezért küld az Isten prófétát, ezért választ embert, aki a saját emberi mivoltában hordozza Isten üzenetét, és személyes példájával is megmutatja, hogy a gyakorlatban hogyan kell ezt az üzenetet megvalósítani. Ha nem embert küldene prófétaként, akkor azt mondanák az emberek, hogy ő könnyen beszél, mert más, mint én. Ezért Isten ugyanolyan embert küld, mint a többiek, és ők (a próféták) megmutatják, hogyan kell Istennek engedelmessé válni.

Elhangzott, hogy a *vaiṣṇavizmus* szerint Istennek kedvtelésesei vannak. Mi nem tudjuk, hogy az Isten mit csinál. Ő fenntartja ezt a rendszert, és annyit tudunk, hogy Ő fölötte áll ennek a teremtésnek, nem része annak. De hogy Ő konkrétan mit csinál és hogyan, azt nem tudjuk. Nálunk a „hogyan” nem fontos. Egyszer egy tanítvány megkérdezte a mestert, hogyan kínozhatja Isten a sátánt a Pokolban tűzzel, amikor a sátán tűzből van teremtve. Erre a hittudós fogott egy agyagkorsót, és fejbe vágta vele a tanítványt, mondván: Így, ahogy az agyagot kínozni lehet az agyaggal. Isten mindent megcsinál, amit akar, hisz ezért Isten.

Szó volt a megismerési vágyról és a parancsról. Istennek vannak konkrét parancsai az iszlám szerint. Például: ne okozatok romlást a Földön, ne gyilkoljatok, ne paráználkodjatok, tartsátok meg az imát, fizessétek meg a *zakátot*.⁹ És főleg, hogy ne imádjatok más Istent. Az ember természetesen vágyik Isten felé, de megismerni nem tudjuk Őt. Viszont hiszünk abban, hogy ha megteesszük azt, amit Ő parancsol, és elkerüljük azt, amit Ő megtilt, ezzel közeledni tudunk Hozzá. Ennek jutalma a Paradicsom lesz.

A sugallat és a cselekedet összhangja nálunk is nagyon fontos. Előfordult már a történelem során, hogy emberek repültek, vízen jártak, különböző csodákat vittek véghez. A hittudósok véleménye erről mindig az volt, hogy ha az illető betartja a vallás tanításait, akkor rendben van a dolog, akkor az az ember egy csodát kapott. De ettől nem válik felsőbbrendűvé, ezért nem szabad hozzá fohászolni. Csak Istenhez lehet, mert Ő adta ezeket a képességeket annak az embernek. Az ember nem akkor tud repülni, amikor ő akar, hanem amikor Isten akarja.

Moderátor: Megkérdezném Mañjarītól, hogy a *gaudīya-vaiṣṇava* vallásban vannak-e próféták, mint az iszlámban, és ha igen, mi a különbség a két prófétai szerep között?

Mañjarī Devī Dāsī: *Aguru-paramparáról*, a tanítványi láncolatról beszélnék ezzel kapcsolatban. A *vaiṣṇava* „próféták” nem egyedül végzik a tevékenységüket, hanem egy tanítványi láncolathoz tartoznak, ami Istentől megszakítatlanul száll alá, és min-

denkinek a tudása a mesterétől származik. A tanítványi láncolatban szerepelhetnek kimagasló személyiségek, akiknek a lelki fejlettsége, a lelki megvalósításai mélyebbek, mint esetleg az elődeiké. Emiatt pedig olyan részletekbe menően tudnak megfogalmazni Istennel kapcsolatos gondolatokat, amilyenek addig nem jutottak kifejezésre. Tehát nálunk a közvetítők nagyon-nagyon fontosak. Közvetlenül nem közelítjük meg Istent, sőt úgy gondoljuk, minél több közvetítőn keresztül szemléljük Istent, annál jobban fogjuk látni Őt. Caitanya Mahāprabhu tanítása az, hogy *dāsa-dāsānudaśah*, vagyis én a szolga szolgájának a szolgája vagyok. Nem közvetlenül Isten szolgája vagyok, hanem az Ő tanítványának a tanítványának a tanítványa vagyok.

Az, hogy a világ állandóan változik, nagyon fontos tény, amit mi is vallunk. A *Bhagavad-gītāban* Kṛṣṇa kijelenti, hogy az anyagi világ teli van szenvedéssel és ideiglenes. Ideiglenes, hiszen mindig minden változik benne, végül pedig minden elmúlik. A szenvedés pedig megnyilvánul a születés, a betegség, az öregkor és a halál formájában, és sok más esetben.

Az iszlámban a világnak egyszer vége szakad, és egy új teremtés történik, amiben az öröklét nyilvánul meg. Összeegyeztethetetlen különbség a két tradícióban, hogy mi hiszünk a lélekvéndorlásban és abban, hogy mindenki újra és újra lehetőséget kap a lelki fejlődésre. Ezért a hindu hagyományhoz tartozó iskolák mind nagyon toleránsak, mert úgy gondolják, hogy ha valaki ebben az életben nem értette meg az igazságot, akkor majd egy másik életében megérti. Nem

⁹ Kötelező adomány a szegények számára.

kell ráerőszakolni, nem muszáj most megértenie. Hiszen fokozatos a fejlődés, idővel mindenki el fogja érni a lelki megértést, és vissza fog találni Istenhez.

Nálunk is vannak parancsok, de a védikus szövegek technikája az, hogy tudást adnak, és szemléltetik, hogy milyen tett milyen következményekkel jár, majd az egyénre bízják, hogyan cselekszik. Tehát nincs olyan kötelező érvényű parancs, hogy cselekedj jól. Cselekedhetsz jól is, rosszul is, mert szabad akarattal rendelkezel. De minden cselekedetnek lesz egy természetes következménye. Ugyanakkor létezik parancs is. Caitanya Mahāprabhu – az Ő életét és tanításait a *Śrī Caitanya-caritāmṛta* írja le – azt mondja, hogy „*āmāra ājñāya guru hañā tāra’ei deśa.*”¹⁰ Az *ājñā* szó azt jelenti, hogy parancs:

„Az az én parancsom, hogy mindenki váljon lelki tanítóvá, tanítsa a szentírásokban rejlő tudást, és így mentse meg a saját földjén élőket.”

Szó volt róla, hogy az Úr embereket küld közénk, hogy általuk mutassa meg, hogyan kell helyesen cselekedni, és mivel ők ugyanolyan emberek, mint mi vagyunk, könnyebb követni a példájukat. Isten mindenre képes. Mi azt valljuk, hogy Ő legutóbb Caitanya Mahāprabhu formájában jelent meg, aki maga Isten, de mint a saját híve jelent meg, hogy megmutassa, hogyan kell a vallást gyakorolni. Amikor itt volt, nem nyilvánította meg, hogy Ő Isten, úgy cselekedett, mint egy evilági ember. Éppen ezért követhető volt, és tökéletes példát állított elénk. Isten tökéletes, és embereket is fel tud hatalmazni a példa-

mutatásra, de a legtökéletesebb példa az, amikor Ő maga jön el, és mutatja meg, hogyan kell gyakorolni a vallást.

Sulok Zoltán: A tanítványi lánc létezik az iszlámban is, csak itt másképpen működik. A Próféta tanítása a mai napig aktív, az emberek ezt a tudást használják. Az Isten megőrzi a tudást és a Koránt is. Az előző szent könyveket a mi hitünk szerint nem őrizte meg. Ezért volt szükség újabb és újabb kinyilatkoztatásra, mert az emberek összekeverték az ember szavát Isten szavával. De a tanítványi láncolat tetten érhető az iszlámban is: a prófétai tanítások az úgynevezett *hadiszok* és a *szunna*¹¹ révén jutottak el a mai emberekhez. Megvizsgálták, hogy a közlési láncban szereplő emberek találkoztak-e egymással, tanultak-e egymástól, megvizsgálták az életmódjukat, a hitüket, a közösségben betöltött szerepüket, a hírnevüket. E szempontok szerint különítették el a jó tanítást a nem jó tanítástól, a hiteles *hadisz*t, a hiteles prófétai hagyományt a nem hitelestől.

Ide tartozik még, hogy sok millióan élnek a világban, akik fejből tudják a Korán teljes szövegét. Ők egy úgynevezett *idzsázával*, igazolással vagy felhatalmazással rendelkeznek, amely az illető mestereinek a sorát visszavezeti egészen a Prófétaig. Ez nálunk a tanítványi lánc, de ezen a tanítványi láncon keresztül új tudás, olyan, ami a vallásjog kereteit szét-

¹⁰ Cc. 2.7.128.

¹¹ *Szunna*: Mohamed Próféta (béke legyen vele) életmódja, amely tartalmazza tetteit, szóbeli tanításait és hallgatolagos jóváhagyásait. A *hadisz* a Próféta visszavezethető tett, mondás vagy jóváhagyás, amelyben az adott tanítás mellett a tanítványi lánc is fel van sorolva.

feszítené, nem jöhet. Az adott kereteken belül kell ennek a tudásnak, tanításnak maradnia.

Mañjarī Devī Dāsī: A *vaiṣṇava* tradíció is úgy tartja, hogy a tanítványi láncolaton keresztül nem érkezhetsz új tudás. Ugyanakkor a *guru* aktualizálja az Istentől származó tudást. Hogyan alkalmazzuk a szentírás tanításait napjainkban? Śrīla Prabhupāda, az ISKCON és a Kṛṣṇa-tudatos mozgalom alapítója rege-

teg szöveget hagyott ránk, és ezek a szent szövegek aktualizálják azt a tudást, ami korábban csak Indián belül volt ismert. Tudnunk kell értelmezni ezeket a tanításokat ma, a nyugati világban. Ugyanakkor Śrīla Prabhupāda mindig hangsúlyozta, hogy az ő sikerének titka az, hogy soha nem változtatott meg semmit, és megőrizte, pontosan azt adta át, amit az elődei adtak tovább.

MŰHELY

Varṇāśrama és kasztrendszer 3.

**Banyár Magdolna
(Mahārāṇī Devī Dāsī)**

A szerzőnek az ISKCON¹ történetét tárgyaló PhD-disszertációja² Max Weber hinduizmus-koncepcióján³ alapul. Ebben, miután ismertette Webernek a hinduizmus társadalmi rendszeréről, a kasztrendszeréről szóló elméletét, felvetette a gaudīya-vaiṣṇavizmus és különösen az ISKCON egyik alapvető problémakörét, amely mind filozófiai, mind intézményi-

szervezeti, mind pedig a legelemibb hitéleti szinten meghatározza a hívők életét: az ősi védikus⁴ varṇāśrama társadalmi rendszer⁵ modern korba való átültetésének kérdését. E téma kifejtésének első részében⁶ elméleti keretbe helyezte a varṇāśrama kontra kasztrendszer rendkívül összetett problémáját. A második részben⁷ nagy vonalakban bemutatta a történeti kontextust és az ISKCON lépéseit a varṇāśrama megvalósítása felé, a jelen harmadikban pedig vázolja a daiiva-varṇāśramának a Kṛṣṇa-hívők közösségeiben való felépítésére vonatkozó alapelveket az ISKCON magyar szempontból meghatározó gondolkodói-tól, majd felveti azokat a kérdéseket, ame-

¹ Az A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda (1896–1977) által 1966-ban alapított International Society for Krishna Consciousness, a Krisna-tudat Nemzetközi Közössége, amelynek tagja a Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége (továbbiakban: MKTHK) is.

² *Krisna társadalma. Max Weber hinduizmus-koncepciójának társadalomtörténeti alkalmazása.* ELTE BTK, Történelemtudományok Doktori Iskola, Atelier: Európai Historiográfia és Társadalomtörténet Program, 2011.

³ Weber, Max: *The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism.* Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 2007. Magyarul megjelent, de nem a teljes szöveg: *Világvallások gazdasági etikája: Vallásszociológiai tanulmányok (Válogatás).* Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.

⁴ A „védikus” jelző használata meglehetősen problematikus, amiről lásd: Das 2007: 25–42. A leggyakrabban India ősi, szanszkrit nyelvű szentírásai jelzőjeként használják, amely a védikus irodalom. A *veda* szó „tudás”-t jelent, a védikus irodalom pedig magába foglalja az eredeti négy Védát (*R̥g*, *Atharva*, *Yajur* és *Sāma*), az *upaniṣadokat*, a *Mahābhārátát* (amelynek az egyik fejezete a *Bhagavad-gītā*), a *Rāmāyanát* (azaz az *itihāsákat*) és a *purāṇákat* (melyek közül a *vaiṣṇavák* számára a *Bhāgavata-purāṇa* a legfontosabb). A hinduizmus ún. védikus korszakát az i. e. 2. évezredtől, az *ārya* törzsek feltételezett, de megkérdőjelezhető bevándorlásától számítják. (Lásd: Klostermaier 2002.)

⁵ A *varṇāśrama* a védikus társadalmi modell. Négy foglalkozási rendet (*varṇa*) – *brāhmaṇák* (papok), *kṣatriyák* (uralkodók, vezető katonák), *vaiśyák* (földművelők, kereskedők) és a *śūdrák* (kétkezi munkások) –, valamint négy lelki, életkori rendet (*āśrama*) – tanulók (*brahmācarya*), házasok (*gṛhastha*), visszavonultak (*vānaprastha*) és lemondottak (*sannyāsa*) – foglal magába. A *varṇāśrama* tagjainak viselkedési szabályait, törvényeit a *dharmasāstrák* tartalmazzák. (Bővebben lásd: Mahārāṇī 2005.)

⁶ Mahārāṇī 2016.

⁷ Mahārāṇī 2019.

lyekkel a magyar Kṛṣṇa-hívő közösség is szembekerült, -került a varṇāśrama meg-
alapozására irányuló törekvései során.

1. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda

1.1. Az asura- és a daiva-varṇāśrama Prabhupāda könyveiben

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda bár nagyon sokat ír a *varṇāśramáról*, de nem használja túl gyakran a „*daiva-varṇāśrama*” kifejezést. Amikor igen, akkor általában úgy, mint amit majd a *vaiṣṇavák* hoznak létre a jövőben azzal a céllal, hogy magukat és az egész emberi társadalmat Kṛṣṇa-tudatossá tehesék. Ezek a *vaiṣṇavák* pedig származhatnak a világ bármely tájáról és társadalmi rétegéből, mert a *daiva-varṇāśramában* a társadalmi helyzet nem függhet a születéstől, mivel az ember tulajdonságai és munkája a meghatározó tényezők benne.⁸

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda tá-
gabb összefüggésben az emberi faj lét-
módját a *varṇāśrama-dharma* követésé-
vel azonosítja, így amikor a Kṛṣṇa-tudat
mozgalma megpróbálja a *daiva-var-
ṇāśramát* bevezetni, akkor lényegében
a valódi emberi civilizációt alapozza
meg. Élesen megkülönbözteti azonban a
varṇāśrama-dharmát az Indiában a saját
korában még élő kasztrendszerrel (*asura-
varṇāśramától*), mert az a *varṇāśrama*
kiforgatott formája, amelyben például
egy *brāhmaṇa* családból származó em-
ber pusztán a születése miatt jogot formált
arra, hogy őt is *brāhmaṇaként* tiszteljék.
Azonban „az igazi *varṇāśrama-dharma* az

ember szerzett, tényleges tulajdonságain
alapszik, tekintet nélkül a születésre vagy
öröklésre. Ezért mi nem a hinduk jelenlegi
rendszerét prédikáljuk.”⁹ Az *ācāryák*, akik
a *daiva-varṇāśramát* támogatják, nem is-
merik el az *asura-varṇāśrama* azon tételét,
amely szerint a *varṇák* társadalmi rendjét
a születés határozza meg.¹⁰

Azonban míg Bhaktisiddhānta Sarasvatī
Ṭhākura¹¹ szerint a *varṇāśramának* – meg-
nyilvánulása kezdetétől fogva – kétféle
formája létezik egymás mellett: a *vaiṣ-
ṇavákból* álló *daiva-* vagy *sura-varṇāś-
rama*, valamint az összes többi emberből
álló *asura-varṇāśrama*, és az *asura-var-
ṇāśrama* változik át kasztrendszerre,¹²
addig Prabhupāda a kétféle *varṇāśrama*
finomabb megkülönböztetésével nem fog-
lalkozik. Az ő olvasatában sokkal egysze-
rűbben, e négy tételben foglalható össze
a probléma: (1) a *varṇāśrama-dharma*
az emberi civilizáció alapja; (2) amikor
az a tulajdonságok és a munka helyett
születési alapúra változik, akkor *asura-
varṇāśramának* (kasztrendszer) nevez-
zük; (3) a *vaiṣṇaváknak* létre kell hozniuk
a *daiva-varṇāśramát* azért, hogy maguk is
Kṛṣṇa-tudatossá lehessenek, és ugyaneb-
ben segítsék az összes többi embert; (4) a
daiva-varṇāśrama minden *vaiṣṇavát* be-
fogad születési helytől és társadalmi hely-
zettől függetlenül, azaz a világon minden-
hol megvalósítható és megvalósítandó,
ahol *vaiṣṇavák* élnek.

⁹ Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1990: 130.

¹⁰ Cc. 2.3.6 magyarázat.

¹¹ Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura (1874–1936)
A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda lelki
tanítómestere.

¹² Lásd: Bhaktisiddhānta 1999.

⁸ Bhāg. 5.1.24 magyarázat.

E tételek sem egyenként, sem összességükben nem mondanak ellent Bhaktisiddhānta Sarasvatī *varṇāśrama*-felfogásának, egyben jól illusztrálják Prabhupāda módszerét, ahogy a védikus szentírásokat és az előző *ācāryák* magyarázatait átadta a 20. században élő nyugati embereknek.

1.2. Prabhupāda szóbeli megnyilatkozásai a varṇāśrama megvalósításáról

Bhaktivedanta Swami Prabhupādának a követőivel folytatott beszélgetései és leckéi különösen fontosak a *varṇāśrama* megvalósítása szempontjából, hiszen annak gyakorlati részleteit ezek során mondta el, nem pedig könyveiben. Ezt felismerve a GBC¹³ 1992 végén felállította a Farmközösségek Kutatócsoportját Prabhupāda farmok és faluközösségek fejlesztésére vonatkozó utasításainak tanulmányozása céljából.¹⁴ E beszélgetések során Prabhupāda a farmközösségek fejlesztését hangsúlyozta az ideális *vaiṣṇava* társadalmi rendszer bemutatása érdekében. A farmközösségek az önellátás lehetőségét kínálják, amit a *varṇāśrama* központi elemének tekintett, és lehetőséget nyújtanak a tehénvédelemre is, amit a bráhmanikus kultúra mellett a lelki fejlődés egyik alap pillérének tartott.

Prabhupāda ugyanakkor elmagyarázta a városi templomok szerepét is a *varṇāśrama* közösségek szervezésének első állomásaként. Eszerint az első fázisban a hívők elmennek a városokba, hogy embereket toborozzanak templomok alapításához és a védikus irodalom népszerűsítéséhez. A második fázisban ezekből az emberekből hívők válnak, akik farmközösségekbe szervezhetők, amelyekben gyakorolhatják a szentírások által előírt Kṛṣṇa-tudatos életformát, és a városok érzéki csábításaitól távol szilárdak maradhatnak az odaadó szolgálat gyakorlatában. Prabhupāda azonban azt is látta, hogy a modern világban élő emberek a természetközeli életmódtól olyannyira messzire kerültek, hogy félnek elindulni egy egyszerűbb életvitel felé, ezért egy *varṇāśrama* iskola (college) létrehozását javasolta, ami nemcsak lelki, hanem gyakorlati képzést is biztosítana ehhez.

A beszélgetések és leckék kronológiai sorrendben történő nyomon követése megmutatja Prabhupāda *varṇāśrama*-konceptiójának fejlődését, amely az idő előrehaladtával három fázison ment át. A (1) legkorábbi időkből a *varṇāśramát* ideális társadalmi struktúráként mutatta be, de határozottan úgy látta, hogy az emberiség jelen korszakában nagy valószínűséggel nem lehetséges a megvalósítása. Mindemellett már ebben a korai időszakban is az volt a szándéka, hogy *brāhmaṇákat* képezzen, akik lelki iránymutatókként, a társadalom „fejeként” működnének. A (2) középső szakaszban már az volt a javaslata, hogy az ISKCON *brāhmaṇái* vállaljanak vezető szerepet az egész világot magába foglaló

¹³ A Governing Body Commission az ISKCON legfelső autoritása, amelyet Prabhupāda már 1970-ben megalapított, és amely a mai napig vezeti az ISKCON-t.

¹⁴ E munka gyümölcse Hare Kṛṣṇa devī dāsī: *Speaking About Varṇāśrama. Śrīla Prabhupāda on Varṇāśrama and Farm Community Development* (1999) c. könyve, ami ezen alfejezet forrása.

varṇāśrama megalkotásában. Majd végül (3) a varṇāśramát fontos prédikáló eszközként értékeli, valamint az ISKCON társadalmán belül, a Kṛṣṇa-tudatos mozgalom hívei körében megvalósítandó rendszerként, akik között foglalkozásokat tekintve nemcsak brāhmaṇák, hanem minden varṇa tagjai megtalálhatók.

Mozgalma kezdetén Prabhupāda törekvése az volt, hogy brāhmaṇákat képezzen, ezért azokból a követőiből, akik képesek voltak a szigorú szerzetesi életmódra, és alkalmasak voltak a Kṛṣṇa-tudatos filozófia nagy tudású prédikátoraiként való fellépésre, városi templomközösségeket hozott létre. Az avatott tanítványok nagy százaléka azonban fokozatosan eltávolodott a Kṛṣṇa-tudat aktív gyakorlásától, mert nem voltak képesek a templomi élet által megkövetelt brāhmaṇikus szabályok betartására.¹⁵ Prabhupāda szembesült ezzel is, hogy ezek a szigorú szabályok a legtöbb embert meggátolják abban, hogy elfogadják a Kṛṣṇa-tudatot. Ezért 1974 márciusában a vṛndāvanai „varṇāśrama séták” alkalmával elhangzott beszélgetéseken felvázolta terveit egy olyan Kṛṣṇa-tudatos mozgalomra, amely az emberek minden rétegének helyet biztosítana, nemcsak azoknak, akik képesek megelégedni egy lemondott brāhmaṇa élettel. Ez egy újfajta megközelítés volt a tanítványai számára, akik csodálkoztak azon, hogy a Kṛṣṇa-tudat nemcsak a brāhmaṇák számára van.

¹⁵ Néhányan a templomi életet az USA tengerészgyalogos képzéséhez hasonlították. A tengerészgyalogoság szlogenje az volt: „Elég jó vagy, hogy bekerülj?”, az ISKCON szlogenje ehhez képest az lehetett volna: „Elég jó vagy ahhoz, hogy bennmaradj?” (Hare Kṛṣṇa 1999: 15.)

Három évvel később Māyāpurában a varṇāśrama témában tartott híres öszszegző leckéjén ismét hangsúlyozta azt a meggyőződését, hogy a varṇāśrama a Kṛṣṇa-tudat terjesztésének egyik kulcsa.¹⁶ Elmondta, hogy a varṇāśrama követése nélkül nem lehet felemelkedni a jóság minőségébe, azaz brāhmaṇává, majd vaiṣṇavává válni. Ugyanakkor a brāhmaṇának kettős jelentése van – melynek szem előtt tartása nélkül nem lehet megérteni Prabhupāda szavait –: egyrészt arra a személyre utal mint brāhmaṇára, aki felemelkedve a jóság minőségébe követi a brāhmaṇikus életformát, másrészt arra, aki brāhmaṇa foglalkozást űz. A brāhmaṇikus életmód kötelező minden vaiṣṇavának, és ebben az értelemben mindannyian brāhmaṇák, de nem minden vaiṣṇava képes és tud brāhmaṇa foglalkozást űzni. Így varṇāja, vagyis foglalkozása szerint egy vaiṣṇava lehet akár śūdra is, azonban az életmódja és tudatának szintje szerint mégis a legkiemelkedőbb brāhmaṇa, azaz vaiṣṇava.

2. Śivarāma Swami

Śivarāma Swami¹⁷ a magyar közösség vezetőjeként a varṇāśrama felépítéséről

¹⁶ Māyāpura, India, 1977. február 14. Lásd: *The Bhaktivedanta VedaBase* 2011.

¹⁷ Śivarāma Swami 1949-ben született Létai Péter néven Budapesten. Szüleivel 1956-ban Kanadába emigrált, ahol végzős bányamérnök hallgatóként 1973-ban megszakította tanulmányait és szerzetesként csatlakozott az ISKCON-hoz, majd avatást kapott Prabhupādától. Különféle vezető pozíciókat töltött be, majd 1980-ban Angliába költözött, ahol átvette az angol, ír és skót ISKCON-közösség vezetését. 1987-ben Harikeśa Swami kérésére Magyarországra jött – mint az egyetlen magyarul értő ISKCON-vezető

szóló 1995-ben adott előadássorozatóban¹⁸ egyértelművé tette, hogy az egyik legfőbb missziójának Magyarországon a *daiva-varṇāśrama* felépítését tekinti, és programot adott ennek gyakorlati végrehajtására a somogyvámosi Krisna-völgy lakói számára – bár egyetlen egyszer sem használta a *daiva-varṇāśrama* kifejezést, csak a jelző nélküli *varṇāśramát*.

2.1. A varṇāśrama szükségessége

Śivarāma Swami 1995-ös programja megfogalmazásakor kizárólag Prabhupāda munkáit használta forrásként. A *vaiṣṇavák varṇāśramában* való részvételének szükségességét ő is azzal magyarázta, hogy nem mindegyikük transzcendentális, és a lelki szintre való felemelkedéshez követniük kell a *varṇāśrama* szabályrendszerét. És bár lehet, hogy *vaiṣṇavának* nevezik őket is, de ez csak egy megszólitás az esetükben, mint például az újoncnál, aki még azt sem tudja, hogyan kell fogni a puskát, de már katonának hívják. Hamis, és a kommunista időköt idéző az az állítás, miszerint minden *vaiṣṇava* egyenlő; az a közös bennük, hogy rendkívül egyszerű módon élnek. Azonban még a gyakorló, nem transzcendentális *vaiṣṇavákat* sem helyes a *varṇájuk* szerint azonosítani, mint a közönséges embereket. Ugyanakkor a *vaiṣṇaváknak* tudniuk kell, hogy ők is a társadalom részei, és olyan szerepeket fogadnak el, mintha maguk is feltételekhez kötöttek lennének. Egyrészt

–, újrászervezte a magyar ISKCON-közösséget, majd annak hivatalos vezetőjévé és GBC-titkárává nevezték ki. Ez utóbbi pozíciót 2018-ig töltötte be.

¹⁸ Lásd: Śivarāma Swami 1996.

azért, mert nekik is dolgozniuk kell a létfenntartásukért, másrészt pedig példát kell mutatniuk a többi embernek, akik számára egy transzcendentális *vaiṣṇava* túl magas, így követhetetlen szintet jelentene. A *varṇāśramát* Śivarāma Swami oktatási intézményként is jellemezte, amelyben az emberek életük minden lépéséhez iránymutatást és képzést kapnak.

2.2. A varṇāśrama felépítésének programja

Śivarāma Swami a *varṇāśramát* Krisna-völgy önfenntartásra és egyszerű életmódra törekvő *vaiṣṇava* közösségében gondolta megvalósíthatónak, ahol a hívők minden tevékenysége a templom és a *mūrti*-imádat köré szerveződik, ily módon mindenki életének középpontjában automatikusan Kṛṣṇa áll – hiszen a *mūrti* Kṛṣṇa szobor-formája, amelyben a *vaiṣṇava* filozófia szerint személyesen jelen van Kṛṣṇa.¹⁹ A *varṇāśrama* felépítését az olyan *gr̥hasthák* feladataként értelmezte, akik hajlandók lemondani a független, saját maguk által irányított életstílusról, és komoly áldozatokat vállalni azért, hogy Prabhupādának a *varṇāśrama* megvalósítására vonatkozó kérését beteljesítve egy felülről irányított közösségben éljenek. Śivarāma Swami elképzelése szerint először egy olyan „alap” *varṇāśramát* kell létrehozni fejlett és a szabályokat szigorúan betartó hívőkből, amely körül idővel kialakulhatnak azok a közösségrészek is, amelyekbe a lelki fejlettség alacsonyabb szintjeiről is be lehet lépni.

Ahogy Prabhupāda, Śivarāma Swami is az *āśramákra* helyezi a hangsúlyt, mi-

¹⁹ Lásd: Banyár 2007.

közben a *varṇák* meghatározását és szerepét némileg ellentmondásosan vezeti elő. Az alap *varṇāśramát* úttörőként létrehozó hívők *varṇáját* a szolgálatukkal azonosítják, amelyet a feletteseik adnak nekik, és amelyet kezdetben mindenképp a szükséghelyzet határoz meg, nem pedig a természetes képességeik egy bizonyos munka végzésére. Tőlük messzemenően el is várja, hogy alázatosan elfogadják e szolgálatot a saját *varṇájukként*, még akkor is, ha az nem felel meg a természetes *varṇa*-helyzetüknek. Azt azonban létkérdésnek tartja, hogy az ő gyerekeik már a tényleges *varṇájuknak* megfelelő megélhetést találjanak Krisna-völgyben, mert egyébként el fogják hagyni a közösséget, ami így nem tud majd fennmaradni. Ez azt jelenti, hogy fel kell építeni egy elég nagy faluközösséget ahhoz, hogy sokféle tevékenység/foglalkozás létezhesen benne, így önfenntartóvá válhasson az alapvető emberi szükségletek biztosítása tekintetében. Vagyis a *varṇa* az első generáció esetében még általában kötelező szolgálat, de az ő áldozatvállalásuk nyomán a másodiknál már lehetővé válhat, hogy eredeti értelmében működjön: az a munka, amelyet valakinek a képességei határoznak meg.

Śivarāma Swami 15 évvel később, 2011-ben²⁰ is úgy vélte, hogy a *varṇāśrama* legfőbb elve a fenntarthatóság:²¹ minél

kevésbé függ a *varṇāśrama* közösség a külvilágtól, annál jobban képes megvédeni a saját értékeit, mert nem kényszerül kompromisszumot kötni azok érvényesítésekor. Ezt pedig leginkább farmközösségekben élve lehet megvalósítani, ahol a hívők maguk termelik meg az élelmszerüket, van saját vizük és fenntartható energiaforrásaik, a városi hívők pedig a saját farmról és közösségből származó termékeket fogyasztanak.

Śivarāma Swami szerint a Kṛṣṇa-tudatban nem lehet fejlődni, ha valaki nem a *varṇāśrama* elvei szerint él. E „sarkosnak” tűnő kijelentés értelmezéséhez szükséges leszögezni, hogy Śivarāma Swami számára a közösség és a *varṇāśrama* szinonim kifejezések, és a *varṇāśrama* nem csupán a négy *varṇából* és négy *āśramából* álló társadalmi felosztást jelenti, hanem a teljes *vaiṣṇava* vallásgyakorlatot és életmódot. Hiszen ahhoz, hogy valaki Kṛṣṇa-tudatos legyen és elérje a transzcendentalista szintjét, a jóság minőségében kell élnie, ami társadalmi szinten a *varṇāśrama* szabályainak követését jelenti. A teljes *varṇāśrama* felépítése azonban többgenerációs, és a *kali-yuga* hatása miatt rendkívül nehéz feladat. A mai Kṛṣṇa-hívőknek már alig vannak olyan öröklött erkölcsi értékeik, amelyekre alapozhatnának, ráadásul nekik kell megalakítaniuk a közösségük törvényeit is, valamint mindezt továbbadni az oktatás útján. A *varṇāśrama* fejlődésében pedig ez utóbbi a döntő tényező, hogy a mostani generáció mit ad át a gyermekeinek.

²⁰ A Śivarāma Swamival 2011. július 11-én és 17-én Budapesten, a szerző által készített interjú alapján.

²¹ Az önfenntartásról a fenntarthatóságra való terminológiai váltás különösen jelentőségteljes, speciálisan magyar „találmány”, ami megadhatja a Krisna-völgyi farmprojekt sikerének a kulcsát

is. Ez a téma egy következő tanulmány tárgya lesz.

2.3. A munka és az odaadó szolgálat kapcsolata

Śivarāma Swami egy fontos filozófiai problémát: a munka és az odaadó szolgálat kapcsolatát is segített tisztázni.²² Az *ācāryák*²³ határozottan kijelentik, hogy csak azok a tevékenységek számítanak odaadó szolgálatnak, amelyeket közvetlenül Kṛṣṇa elégedettsége és öröme érdekében végeznek a szentírásokban meghatározott módon, így a *varṇāśrama* keretében végzett munka bár elégedetté teszi Istent, de mivel nem közvetlenül ezért végzik, hanem a család és saját maguk fenntartása érdekében, ezért nem számít odaadó szolgálatnak – ahogy korábban a *sanātana*- és *upadharma* kapcsán egy másik aspektusból mindez már bemutatásra került.²⁴ Prabhupāda már megengedőbb, amikor azt mondja, ha egy hívő azzal a motivációval végzi a *varṇāśrama* tetteit, hogy megtisztuljon Kṛṣṇa odaadó szolgálatához, akkor azokat is alacsonyabb szintű odaadó szolgálatnak lehet tekinteni.²⁵ Ezzel nem mond ellent az előző *ācāryáknak*, hiszen ők az odaadó szolgálat közvetlen és tisztá szintjéről beszélnek.

Śivarāma Swami szerint a munka attól lesz odaadó szolgálat, ha valaki nagyon jól végzi a lelki gyakorlatait – a közvetlen odaadó szolgálatot –, így Isten-tudatossá válik, és ezzel a jó tudattal végzi a munkáját is. Vagyis a munka csak akkor vá-

lik odaadó szolgálattá, ha végzése közben Isten-tudatos valaki, ezzel közvetve összekapcsolja azt Istennel. Tehát míg a *mūrti* közvetlen szolgálata köré szervezett *daiva-varṇāśrama* közösségben végezhető tettek nagy része közvetlen odaadó szolgálat, addig a közösségen kívül élő és nem hívők között dolgozó gyakorlóknak külön erőfeszítést kell tenniük, hogy az azt nem támogató körülmények között is fenntartsák Isten-tudatosságukat. Ezért a hívőknek saját közösségeikben dolgozva sokkal nagyobb esélyük van a lelki előmenetelre, mint azokon kívül. Ez a döntő ok, ami miatt Prabhupāda és követői favorizálják a templomi- és farmközösségekben zajló életet, és a „leesés” nagyobb kockázatával járónak tartják a kinti társadalomban való életet.

2.4. Varṇāśrama a városokban

Śivarāma Swami már 2004-ben feltette azt az alapvető kérdést, hogy miként élhetnek a nagyvárosi Kṛṣṇa-hívők a *varṇāśrama* elvei szerint?²⁶ Akkori véleménye szerint a modern társadalom – főleg a fogyasztási cikkek végtelen sorának termelését támogató – ideológiai komoly akadályt jelentenek abban, hogy a városokban is meg lehessen alapozni a *varṇāśramát*. Az ügy iránt elkötelezett hívők azonban sikerrel járhatnak, ha kivonják magukat a modern életmód csábításainak hatása alól, a fogyasztási cikkek pedig a *yukta-vairāgya* elvének megfelelően²⁷ kizárólag Kṛṣṇa szolgálata-

²² Szintén a 2011-es interjúban.

²³ Például Rūpa Gosvāmī a *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* 1.2.183–203. verseiben, amelyekre a legtöbb későbbi *ācārya* támaszkodik.

²⁴ Mahārāṇī 2016.

²⁵ Lásd: Bhaktivedanta Swami Prabhupāda 1997: 97–98.

²⁶ Śivarāma Swami 2005: 76–77.

²⁷ Lásd: *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* 1.2.255–256. A helyes lemondás azt jelenti, hogy egy gyakorló Kṛṣṇa-hívő minden olyan dolgról lemond,

tában használják. Bár ez némiképp olyan, mintha az ember az oroszán barlangjában élne, kellő lelki erővel mégis megvalósítható. Mert ha a hívők szilárdan végzik lelki gyakorlataikat, valamint prédikálnak, vagy más módon támogatják Caitanya Mahāprabhunak a Hare Kṛṣṇa *mahā mantara* terjesztésére irányuló misszióját, akkor az Ő különleges oltalmában részesülve védelmet nyernek a fogyasztásközpontú materialista életmóddal szemben.

Śivarāma Swami a vele készült 2011-es interjúban azonban már határozottan azt állította, hogy a városokban is meg lehet valósítani a *varṇāśramát*, de ott mindig nehezebb. A hívőknek meg kell érteniük, hogy mi a *varṇāśrama* közös értékrendszere – a tiszta odaadó szolgálat gyakorlása, amely csak a jóság minőségében lévő életmód mellett lehetséges – és alapelvei. A *varṇāśrama* sikere a városokban pedig azon múlik, hogy amennyire csak lehet, a hívők egymáshoz közel, a saját templomuk mellett éljenek, ahogyan például Nyugaton a nagyvárosokban a kínaiak, az indiaiak, vagy régebben a zsidók.

2.5. A *varṇāśrama* aktualizálása

A *varṇāśrama* modern formája felépítésének az az alapja, hogy a hívők becsülik és gyakorolják a *vaiṣṇava* kultúrát és életmódot, és ne próbálják meg azt a magyar társadaloméhoz igazítani. Ugyanis a hívő-léttel járó közös elvek és értékek elfogadásának a mértéke határozza meg, hogy milyen lehet az aktuális *varṇāśrama*. Különbösen csak egy rég megszűnt társadal-

amelyet csak a saját érzéseinek öröme miatt használna, viszont semmi olyasmiről nem mond le, amivel Istent szolgálhatja.

mi rendszerről lenne szó, amit ugyan érdemes kutatni, de már nincs semmi kapcsolata a jelennel. Azonban még sokszor a Kṛṣṇa-hívőket is nehéz meggyőzni arról, hogy kövessék a *varṇāśramát*, és ha túlságosan erőltetik számukra a hagyományos védikus *varṇāśrama* szabályait, az akadályozni fogja a *varṇāśrama* aktuális formájának felépítését. Ezért hosszabb időre kell tervezni, a fokozatosság elvét betartva, mert jelenleg még alapvető erkölcsi értékek is hiányoznak hozzá, és a Kṛṣṇa-hívők személyiségét szintén fejleszteni kell, mert sokan nem tudják elfogadni, hogy kik valójában és mi a reális helyük a társadalomban, azaz mi a természetes *varṇájuk*. Ezért kezdetben nem a *varṇa* „megtalálása” a legfontosabb, hanem például olyan elemi dolgok megtanulása, hogy mindenkivel tisztelettudóan, udvariasnak és kedvesnek kell lenni.

Śivarāma Swami nézetei a *kali-yuga varṇāśramájáról* – annak felépítési kísérlete közben szerzett tapasztalatai fényében – folyamatosan „érelődnek”, és továbbra is aktívan alakítják az MKTHK közösségépítését.²⁸

3. Bhaktividya Pūrṇa Swami

A magyar *varṇāśrama*-kísérlet másik jelentős mentora Śivarāma Swami mellett Bhaktividya Pūrṇa Swami, akinek nézetei jelentős hatást gyakoroltak a magyar Kṛṣṇa-hívőkre.²⁹ Bhaktividya Pūrṇa

²⁸ Śivarāma Swami *varṇāśrama*-koncepciójának további alakulását, valamint az MKTHK-nak a *varṇāśrama* felépítésére 2012-től napjainkig tett lépéseit e cikksorozat 4. része fogja bemutatni.

²⁹ Bhaktividya Pūrṇa Swami a *daiva-varṇāśrama* egyik szaktekintélye az ISKCON-ban, aki a

Swami varṇāśramával kapcsolatos álláspontja négy tételben ismertethető: (1) az *asura*- és a *daiva-varṇāśrama* azonosságai és különbségei; (2) a *daiva-varṇāśrama* szintjei; (3) a *daiva-varṇāśrama* létrehozásának szükségessége; (4) a *varṇāśrama* aktualizálásnak szempontjai.

3.1. Asura- és daiva-varṇāśrama: azonosságok és különbségek

Bhaktividya Pūrṇa Swami szerint a *varṇāśramának* két formája van:³⁰ az *asura*- és a *daiva-varṇāśrama*. Az *asura-varṇāśramában* az emberek követik a *varṇāśrama* szabályozó elveit, de nem Kṛṣṇa van az életük központjában, ezért azt az érzékkielégítés útjának is nevezik, a *daiva-varṇāśramában* élők számára viszont Kṛṣṇa a középpont. A két rendszerben ugyanazokat a szabályokat követik, és a külső szemlélő nem is tudja megkülönböztetni őket, azonban egészen más a bennük résztvevők tudatállapota és hangulata.

A két *varṇāśrama* közti azonosságot és különbséget filozófiailag tökéletesen érthetővé teszi az, hogy míg az *asura-varṇāśrama* Kṛṣṇa univerzális formá-

kilencvenes évek közepétől rendszeresen tart előadássorozatokat a témáról Magyarországon. Az indiai Māyāpurában, az ISKCON nemzetközi központjában a védikus rendszerű *gurukula* megalapítója és jelenleg is szellemi vezetője. *Daiva-varṇāśrama* témájú előadássorozatai közül kettőt tartalmaz az 1998-as *Daiva-varṇāśrama* c. könyve, melynek fő állításait, számos másik, Magyarországon adott e tárgyú előadásának kijelentéseit, valamint egy vele 2011. július 15-én, Budapesten, a szerző által készített interjú megállapításait összegzi ez a fejezet.

³⁰ Bhaktividya Pūrṇa Swami *varṇāśrama*-felfogása nyilvánvalóan Bhaktisiddhānta Sarasvatī Thākuraében gyökerezik.

jából³¹ eredő megnyilvánulás, addig a *daiva-varṇāśrama* Kṛṣṇa transzcendentális testéből származik. Bár mindkét *varṇāśrama* *varṇái* és *āśramái* Kṛṣṇa különféle testrészeiből jöttek létre, de ahogy az anyagi testrészek között funkcionálisan lényeges a különbség, úgy az *asura-varṇāśramában* a *varṇák* között jelentős eltérés van a tudatosságuk szintje és a kultúrájuk szerint, így nagyon kicsi közöttük az átjárás lehetősége. Azonban ahogy Kṛṣṇa transzcendentális testrészei között nincs funkcionális különbség,³² a *daiva-varṇāśramában* sincs a *varṇák* tudatossága és kultúrája között lényeges eltérés, hiszen mindenki a bráhmanikus kultúrát és életmódot követi, valamint az odaadó szolgálatban való fejlődést tartja szem előtt, nem pedig azt, hogy kinek mi a tevékenysége konkrétan.

3.2. A daiva-varṇāśrama szintjei

Bhaktividya Pūrṇa Swami különbséget tesz a *daiva-varṇāśrama* alacsonyabb és magasabb szintje között is, a mentalitásuk alapján. Amikor valaki bár megérti, hogy Kṛṣṇa szolgája, de az anyagi feltételekhez kötött lényét állítja az első helyre, mint a félistenek, így gondolkodva: „Ez az én házam, az én pénzem, az én családom, de a Kṛṣṇa-tudatban használok őket”. A magasabb bolygórendszer-ek bölcsei ezzel szemben nagyon egyszer-

³¹ Az univerzális formáról részletes leírás található a *Bhagavad-gītā* 11. fejezetében.

³² A *Brahma-samhitā* 5.32 elmondja, hogy az Úr testének minden része el tudja látni bármelyik másik szerv feladatát. Ez annyit jelent, hogy járni tud a kezén, fogni tud a lábával, látni képes a kezével és a lábával, enni a szemével stb.

rűen, *brāhmaṇaként* élnek, kizárólag az Isten-tudat érdekli őket azzal a mentálitással, hogy: „Minden, amim van, Kṛṣṇaé. Már eleve Kṛṣṇaé vagyok én is; a feleségem, a családom, a pénzem, az otthonom is mind az Övé.” Bhaktividya Pūrṇa Swami szerint különösen fontos, hogy a Kṛṣṇa-tudatos közösségek vezetői ez utóbbi, magasabb *daiva-varṇāśrama* hanguzatban legyenek.

3.3. A daiva-varṇāśrama létrehozásának szükségessége

Bhaktividya Pūrṇa Swami is cáfolja, hogy minden *vaiṣṇava* azonnal transzcendentálissá válik. Addig, amíg egy *vaiṣṇava* bármilyen kis mértékben is, de az anyagi testével és annak valamely tulajdonságával azonosítja magát, és nem százszázalékosan Kṛṣṇa szolgájaként, addig nem transzcendentális. A *daiva-varṇāśrama* pedig éppen azért jött létre, hogy a *vaiṣṇavák* megszabaduljanak a testi azonosítástól.

A Kṛṣṇa-hívók a legmagasabb – *ānanda-maya* – tudatszintre igyekeznek felkerülni, de még a többi négy, alacsonyabb tudatszint³³ is befolyásolja őket. Ha ez nem így volna, akkor a *gurunak* a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra* éneklésére vonatkozó útmutatása is elég lenne számukra, hogy viszszaamenjenek Istenhez. De mivel a másik

³³ A *vedānta* szerint az emberi tudatszintek fejlődési sorrendben: *anna-maya* (táplálékról való tudatosság, a durva fizikai érzékek és a *śūdrák* szintje), *prāṇa-maya* (az együttműködés és a *vaiśyák* szintje), *jñāna-* vagy *mano-maya* (a vallásos elvek és a *kṣatriyák* szintje), *vijñāna-maya* (a személytelen Brahman és a *brāhmaṇák* szintje) és az *ānanda-maya* (Bhagavān, az Istenség Legfelsőbb Személyisége és a *vaiṣṇavák* tudatszintje).

négy tudatszint is hat rájuk, az *ācāryák* kitalálták a *pāñcarātrikī-*,³⁴ valamint a *daiva-varṇāśrama* rendszert, hogy megtisztítsák őket ezektől.

A *daiva-varṇāśrama* tehát azon az elven alapul, hogy a benne résztvevők mind Kṛṣṇa szolgálói, akik lényegében az *ānanda-maya* tudatszinten vannak, de még nem valósították azt meg teljes mértékben, ezért munkálkodniuk kell az anyagi kötöttségeiktől való megtisztuláson. Minden *vaiṣṇava* a brāhmaṇikus életstílust követi, és ebben az értelemben *brāhmaṇa*. A brāhmaṇikus életmód kötelező egy *vaiṣṇava* számára, amelyet olyan szinten követ, amilyenre az adott pillanatban képes. Noha lehet, hogy foglalkozása szerint *śūdra*, *kṣatriya*, *vaiśya* vagy *brāhmaṇa* munkát lát el, ha azt közvetlenül Kṛṣṇa elégedettségéért végzi, akkor tette, annak konkrét formájától függetlenül odaadó szolgálat, vagyis transzcendentális.

3.4. A varṇāśrama aktualizálása

Arra a kérdésre, hogy a modern *daiva-varṇāśramában* a védikus *varṇāśrama* mely szabályait kellene alkalmazni, és melyeket nem, Bhaktividya Pūrṇa Swami első válasza az, hogy azokat, amelyek az elveket testesítik meg, be kell tartani, amelyek pedig a részleteket, azokat el lehet hagyni. Azt pedig, hogy mi szá-

³⁴ A *pañcarātra* szentírásokon alapuló imádati módszer, amely az Istenszobrok (*mūrti*) tempolmi imádatában az Isten iránti odaadás, azaz a *bhakti* motivációját helyezi előtérbe. A *gauḍīya-vaiṣṇavák* számára a *Nārada-pañcarātra* a mérvadó, amely Rādhā (Kṛṣṇa női társa) és Kṛṣṇa imádatát írja le.

mít elvnek, elsősorban az dönti el, hogy Prabhupāda akként nevezte-e meg a könyveiben vagy sem.

Bhaktividya Pūrṇa Swami határozott véleménnyel rendelkezik a *varṇāśrama* mai korban való megvalósításának lehetőségeiről is, ami különbözik Śivarāma Swamietől, s ez tükrözi a téma ISKCON-beli megközelítésének sokszínűségét. Míg Śivarāma Swami a közösségépítés és a Kṛṣṇa-hívők jóság minőségét biztosító életmódjának praktikus szempontjából közelíti meg a *varṇāśramát*, addig Bhaktividya Pūrṇa Swami elméleti oldalról: annak legátfogóbb szociológiai elvei felől. Szerinte valójában a modern nyugati társadalmak is a *varṇāśrama* elvei szerint szerveződnek, hiszen a legfőbb foglalkozási csoportjaik megfeleltethetők a *varṇák*nak, és az életkor szerinti kötelességek is hasonlóan változnak bennük. Azonban nem „tudományosan” alkalmazzák a *varṇāśrama* elveit, azaz a különböző *varṇák*, foglalkozási csoportok eltérő társadalmi funkcióját nem veszik kellőképpen figyelembe, pedig egy társadalom – a testhez hasonlóan – csak akkor tud megfelelően működni, ha minden része a saját feladatát végzi benne, azt, amire a leginkább alkalmas, miközben szorosan együttműködik a többivel. Ha a modern társadalmakat a *varṇāśrama* elvei szerint szerveznék meg, akkor mindazok a nehézségek, amelyekkel a kortárs nyugati országok küzdenek, megoldódnának. A legnagyobb problémájuk, hogy a *brāhmaṇák* és a *kṣatriyák* helyett a *vaiśyák* irányítják őket, akik minden szempontot alárendelnek a gazdaságnak és a profitnak. A Kṛṣṇa-hívőknek valójában „csak” any-

nyit kellene tenniük, hogy Kṛṣṇa-tudatos, brāhmaṇikus megértést biztosítanak az üzletembereknek és az állami vezetőknek, akik ha elfogadják a *varṇāśrama* elveit, alkalmazni tudják azokat a társadalmukban.

Az ISKCON közösségeiben is csak annyit lehet a *varṇāśrama* szabályrendszeréből megvalósítani, amennyit a Kṛṣṇa-hívők még képesek befogadni és alkalmazni, ami Śivarāma Swami szerint is így van. A lényeg azonban mindig az odaadó szolgálat gyakorlása marad. A Kṛṣṇa-hívőknek tisztában kell lenniük a *varṇák* és az *āśramák* fő elveivel. Vagyis a *brāhmaṇák* tanulnak és tanítanak; a *kṣatriyák* területe az irányítás és a védelem, a *vaiśyáké* a gazdaság: pénzt termelni és adományozni, a *sūdrák* pedig segítik a másik három osztályt, zokszó nélkül. Az *āśramákban* a tisztaság, a tisztelet, az egyéni kötelességek betartása, az érzékek szabályozása, a megfelelő munkamorál fenntartása a legfőbb elvek. Ezeket kell megalapozni, annyi részlettel, amennyit a hívők még alkalmazni tudnak.

Bhaktividya Pūrṇa Swami szerint a fő nehézséget az jelenti, hogy a Kṛṣṇa-hívők többsége úgy véli, a *varṇāśramát* az extrém, teljesen védikus forma mintájára kell felépíteni. Azonban ha megértik annak elveit, akkor csak annyi részletet vesznek bele, amennyit még kapcsolni tudnak az életükhöz.

Azzal az ISKCON-ban ma is élő elképzeléssel, hogy csak egy önellátó, mezőgazdaságon, tehénvédelmen és kézműiparon alapuló falusi közösségben lehet megvalósítani a *varṇāśramát*, alapvetően nem ért egyet Bhaktividya Pūrṇa Swami sem. Hiszen ez azt jelenti, hogy a mo-

dern társadalmakhoz hasonlóan mi is a gazdaság szempontjait emelnénk mindennek fölé, és ugyanúgy a *vaişyák* lennének a vezetők. Azonban ha nincsenek oktatást adó *brāhmaṇák*, akkor nem lehet szó *varṇāśramáról* sem. Ugyanis *brāhmaṇák* tudnak *kṣatriyákat* képezni, akik megte-remtik a szükséges környezetet a *vaişyák* és a *śūdrák* számára. Ha a környezet védelmező, ahol a *vaişyák* úgy érzik, hogy gazdaságilag virágozni tudnak, akkor automatikusan vállalkozni kezdenek. De mindennek az alapja a *brāhmaṇák* megléte. Ezért hangsúlyozza Prabhupāda is a *brāhmaṇák* kinevelésének elsődleges fontosságát.

Śivarāma Swamival ellentétben Bhaktividya Pūrṇa Swami úgy véli, hogy a városokban sokkal könnyebb lenne bevezetni a *daiva-varṇāśramát*, mint bárhol máshol, mert a modern nyugati társadalmakban az emberek túlnyomó többsége városi, és fogalma sincs, hogy mit kezdjen a termőfölddel. A legtöbb Kṛṣṇa-hívó, aki *varṇāśramát* szeretne létrehozni, éppen ezt nem érti meg: azt hiszi, amíg nem vidéken él a földeken és a tehennel, addig nem is építhet *varṇāśramát*. Bár a falusi életmód a legajánlottabb, a legjobb és legtermészetesebb formája a *varṇāśramának*, de a városok is működnek a kereskedelem miatt. Az sokkal nagyobb probléma, hogy amikor a Kṛṣṇa-hívók elmennek vidékre, elviszik magukkal a várost mind mentalitásukban, mind az ahhoz tartozó modern használati tárgyak formájában. Ezért egyszerűbb a városokban megalapozni a *varṇāśramát*, és amikor azokban már megvan, akkor az természetes módon vissza fog hatni a vidékre is.

4. A varṇāśrama nyitott kérdései

Bhaktivédanta Swami Prabhupāda, Śivarāma Swami és Bhaktividya Pūrṇa Swami útmutatásai egy olyan, ún. teljesidős szolgálatot végző³⁵ Kṛṣṇa-hívőkből álló *daiva-varṇāśrama* közösség esetében segítenek megoldani a felmerülő problémákat, amelyben a templomi *mūrti* imádata köré szerveződik a hívők minden tevékenysége – mint például Krisna-völgyben. A *varṇa*-helyzetnek ugyanis – ami a legtöbb nehézséget okozza – ez esetben lényegében csak annyiban van jelentősége, hogy egy hívőt célszerű olyan jellegű tevékenységben lekötni, amely leginkább megfelel a képességeinek, mert azt fogja a legnagyobb odaadással és a közösség számára is a leghasznosabb módon végezni. Amint azonban megnő a közösség, és már sokan nem teljesidős szolgálatot végeznek, hanem a közösségnek dolgozó alkalmazottak,³⁶ vagy magából a közösségből is kilépve a mai modern társadalom által kínált munkák közül választva tartják fenn magukat, *varṇa*-jellegű kérdések sokaságával szembesülnek. Például hogy a *daiva-varṇāśrama* közösségben elért *varṇa*-helyzetüket képesek-e hitelesíteni alkalmazottként vagy átváltani a külső társadalomban végzett önfenntartó munkára? Hogyan lehet egyáltalán meghatározni a mai modern foglalkozások/munkák *varṇa*-kategóriáját? A brāhmanikus életstílus fenntartásához mely szabályok betartása szükséges feltétlenül, hogy to-

³⁵ Ez magyar viszonyok között az önkéntes és misszionárius közösségi szerepek felel meg. Lásd: MKTHK Közösségi szerepek törvény.

³⁶ Az ún. támogató közösségi szerepben.

vábbra is részt vehessenek a templomi *mūrti* imádatában?

Ezek a kérdések nem vetődnek fel annyira élesen, ha a *daiva-varṇāśramából* kilépők, vagy oda soha nem tartozó hívők olyan vállalkozást alapítanak, amely szoros kapcsolatban áll az egyház/közösség vallási tevékenységeivel, vagy ilyen vállalkozás alkalmazottjává válnak, mert az egyházzal/közösséggel való viszonyuk továbbra is közvetlen vagy legalábbis annak tekinthető marad, így könnyebben összekapcsolható Istennel. Ezért a Kṛṣṇa-hívő közösségek vezetői mindig is szorgalmazták és támogatták az ilyen vállalkozások létrehozását és működését. Kérdés azonban, hogy egy Kṛṣṇa-hívő vállalkozó a *vaiśya* szerepében meddig mehet el? Mi az, amit megtehet a nyereségért, és mi az, amit már nem? Hogyan kell viszonyulnia a nála esetleg magasabb lelki helyzetű alkalmazottaihoz és fordítva? Mi az, amit elvárhat az alkalmazottaitól és fordítva? Hogyan tudja meghatározni a munka és az odaadó szolgálat prioritási sorrendjét a mindennapok gyakorlatában saját maga és alkalmazottai számára? Ezek a *varṇa*-kérdések sincsenek még végiggondolva, bár a magyar Kṛṣṇa-hívők részéről az első jelentős és ISKCON-szerte egyedülálló kísérletek megtörténtek már erre.³⁷

Bár a magyar ISKCON közösség mintegy 20 évnyi késésben van a nyugati országokban élő gyülekezetekhez képest,

és az utóbbi 20 évben olyan mértékben és tempóban változott meg a világ, hogy a magyar folyamatok kimenetelét a korábbi tapasztalatok alapján már nem lehet megjósolni, számos tendencia még így is ismétlődik. A magyar fenntartható farmmodell még sikerrel járhat, ugyanakkor egyértelműen szükségessé vált egy városi környezetben élhető gyülekezeti életforma mintájának kidolgozása is. A nagy kérdés azonban továbbra is az, hogy a *varṇāśrama* önfenntartáson alapuló életmódja mennyiben valósítható meg a posztindusztriális gazdasági-társadalmi keretek között? Végsősoron: mi valójában a *kali-yuga varṇāśramája*? A védikus *varṇāśrama* mely elveit kell és részletszabályait lehet alkalmazni benne, és melyeket nem?

Felhasznált irodalom

Banyár Magdolna: Istenszobrok a vaisnava liturgiában. *Vallástudományi Szemle*. 2007/2. 2007, 137–156.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Goswami Ṭhākura, Śrīla: *Brāhmaṇa and Vaiśnava*. Vrajraj Press, New Delhi, 1999.

Bhaktisiddhānta Sarasvatī Goswami Ṭhākura: *Śrī Brahma-saṁhitā*. The Bhaktivedanta Book Trust, Bombay, 1985.

Bhaktivedanta Swami, A. C.: *Az odaadás nektárja*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1997.

Bhaktivedanta Swami, A. C.: *Az önmegvalósítás tudománya*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1990.

Bhaktivedanta Swami, A. C.: *Caitanya-caritāmṛta*. The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1996.

³⁷ Az MKTHK ún. Dharma-tanácsa Śivarāma Swami és többek között e sorok szerzője részvételével 2007–2009 között aktívan munkálkodott azon, hogy kidolgozza a magyar *daiva-varṇāśrama* közösség elveit, valamint *varṇa*- és *āśrama*-szabályait a gyülekezetre vonatkozóan.

- Bhaktivedanta Swami, A. C.:** *Śrīmad-Bhāgavatam* (Ötödik Ének). The Bhaktivedanta Book Trust, [s.l.], 1994.
- Bhaktividya Pūrṇa Swami:** *Daīva-varṇāśrama: Tanuló és családos élet a védikus társadalomban*. Gouranga Media, Somogyvámos, 1998.
- Das, Rahul Peter:** A „védikus” kifejezés jelentése Prabhupāda és követői számára. *TATTVA*. 10.1. 2007, 25–42.
- Hare Kṛṣṇa devī dāsī:** Speaking About Varṇāśrama. In: *Śrīla Prabhupāda on Varṇāśrama and Farm Community Development*. (Vol. 1.) The Bhaktivedanta Book Trust, Bhaktivedanta Archives, 1999.
- Klostermaier, Klaus K.:** Az árja bevándorlás-elmélet megkérdőjelezése és az óind történelem felülvizsgálata. *TATTVA*. 6.1. 2002, 109–121.
- Mahārāṇī devī dāsī (Banyár Magdolna):** Varṇāśrama-dharma: a védikus társadalom alapelvei és működése. *TATTVA*. 7.1. 2005, 53–62.
- Mahārāṇī Devī Dāsī (Dr. Banyár Magdolna):** Varṇāśrama és kasztrendszer 1. *TATTVA*. 19.1. 2016, 67–88.
- Mahārāṇī Devī Dāsī (Dr. Banyár Magdolna):** Varṇāśrama és kasztrendszer 2. *TATTVA*. 22.1. 2019, 81–100.
- Rūpa Gosvāmī:** *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*. Sri Vaikuntha Enterprise, Chennai, 2006.
- Śivarāma Svāmī:** *Lépések a varṇāśrama felé*. Védikus Bölcsellettudományi Egyetem, Budapest, 1996.
- Śivarāma Svāmī:** Varṇāśrama: megoldás korunk társadalmi problémáira. *TATTVA*. 8.1. 2005, 63–77.

RECENZIO

Mireisz László: Jógama – A hét világ jógája. Avagy a tradicionális jóga a modern korban.

**Képes Andrea
(Raṅgiṇī Devī Dāsī)**

Mireisz László¹ kötete először 2003-ban jelent meg,² majd a Harmadik Évezred Kiadó 2019-ben újra kiadta.³ A cím figyelemfelkeltő, a szerző célkitűzése pedig ígéretes: a mai kor nyugati emberét szeretné segíteni az alkalmazott jóga szellemiségének megismerésében és elsajátításában, másrészt a jóga útján való helyes haladás módját kívánja bemutatni. A „jógama” szóösszetétel egy szójáték: egyrészt értelmezhető magyarul – „jóga ma”, másrészt a szerző magyarázata szerint a magyar „jó” (mint minőség) és a szanszkrit *gama* (Mireisz fordítása alapján „járás, haladás” jelentésű) szavak összevonása.⁴

¹ A Kőrösi Csoma Sándor Buddhológiai Intézetben 1982-ben szentelték fel papnak. 1999-től a Tan Kapuja Buddhista Egyház vezetője és a SZIN-TÉZIS Szabadegyetem egyik előadója.

² Paradigma Könyvek sorozat, Vizsom Kiadó, Budapest.

³ Mireisz László: *Jógama – A hét világ jógája. Avagy a tradicionális jóga a modern korban.* Harmadik Évezred Kiadó, Budapest, 2019. [Később: *Im.*]

⁴ *Im.* 201–202.

A tartalomjegyzéket követő *Bevezetés* megemlíti, hogy mikor jelent meg Nyugaton a jóga, de sem konkrét évszám(ka)t, sem olyan eseményt nem olvashatunk, ami összefüggésbe hozható ezzel, sem neveket, akiknek köszönhető. A jóga magyarországi felbukkanása ennél pontosabban meghatározható, és több hazai, ezzel a tudománnyal foglalkozó szerzőt és kiadványaikat ismerjük.⁵

A *középut keresése* című alfejezetben a jóga fogalmát a szerző „igázás”-ként fordítja. Ez azonban a szónak csak az egyik jelentése, amely figyelmen kívül hagyja a másik értelmezést, a kapcsolatot, összekapcsolódást minden létező forrásával, Istennel. A két jelentést együttesen érdemes bemutatni, még akkor is, ha a jógázó a gyakorlata során az egyiket jobban hangsúlyozza. Ebben a részben több idézetet találunk Patañjalitól, Sarahapādától és a *Haṭha-yoga-pradīpikából*, akikről és amiről érdemes lenne egy rövid leírásban, lábjegyzetben olvasni, amennyiben a könyv nem csupán annak a közönségnek szól, akik ebben a tudományban már eleve tájékozottak. Az egyes fogalmak magyarázata rövid, nem elég alapos, az idézetek forrásaként megjelölt műveknél nem tudható, hogy fordításra (s ha igen, melyikre) vagy az eredeti műre utal-e a szerző.

A második fő részben Mireisz László felsorolja a jóga irányzatait, amelyek közül a *prapatti*-, *bhakti*-, *haṭha*-, *jñāna*-, *karma*-, *mantra*-, *laya-kriyā*-yogáról azt írja, hogy elsősorban a módszereikben

⁵ <https://jogapont.hu/a-joga-magyarorszagitortenete-1/>

<https://jogapont.hu/a-joga-magyarorszagitortenete-2/#.UnvE5xAudjX>

különböznek, és a Teremtővel való teljes egyesülést (*samādhi*) tűzik ki célul. Ennél a definíciónál nem csupán a fogalmak teljes körű fordítása és magyarázata hiányzik, hanem az is, hogy nem olvashatunk részletesebben az irányzatokról és az általuk alkalmazott gyakorlatok közötti összefüggésekről. Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az itt olvasott leírással ellentétben a *bhakti-yoga* célja a *gauḍīya-vaiṣṇava* hagyományban nem a teljes egyesülés a Teremtővel, hanem a lélek eredeti természetének a megismerése és az Úrral való szeretetteljes kapcsolatának, szolgálatának a helyreállítása.

Mireisz az irányzatok közül a *rājā-yogát* emeli ki (amelynek, állítása szerint, a *tantra-yoga* a jelen korban alkalmazott formája), de ennek az irányzatnak az eszközeit nem tünteti fel, ahogyan az alkalmazás formáját sem. A magyarázat az lehet erre, hogy mivel ezt az utat tartja a legfontosabbnak, minden más út is ehhez vezet.

Adarśanāk – amelyek közül a *mīmāṃsān* belül a *Brahma-* vagy *uttara-mīmāṃsā-darśanāt* külön említi meg – bemutatása után egy szintén hivatkozás nélküli (nem tudjuk, mikori kiadás, ki fordította, van-e hozzá magyarázat) *Bhagavad-gītā* idézettel (5. fejezet, 4–5. vers) a *sāṅkhya* és a jóga kapcsolatát igyekszik megvilágítani: az egyik azt mutatja meg, mit kell tenni az egészségért, a másik azt, hogy hogyan. *A tudatállapotok változása* alfejezet bemutatja a tudatállapotok öt szintjét,⁵ és röviden elmagyarázza a *karma* és

a *dharma* fogalmát, valamint a hindu és a buddhista jóga különbségét, ám sajnálatos módon nem tisztázza, hogy a hindu és a buddhista kifejezések ez esetben mit takarnak.

A hét világ és analógiáik alfejezet táblázatokba (A világok hierarchiája, A szubtilis test felépítése, Jóga-összefüggések, A világok analógiái I-II.) foglalt rendszerre szolgálna kulcsként a később bemutatott jógagyakorlatok, *mudrāk* és *mantrāk* alkalmazásának megértéséhez. Az olvasó azonban itt is hiányolhatja az eddig még nem említett fogalmak (*brāhmaṇa*, *kṣatriya*, *vaiśya*, *śūdra*, *loka*, *cakra*, *yantra* vagy a tudatállapotok elnevezései) részletesebb bemutatását ahhoz, hogy ezeket az analógiákat valóban értelmezni tudja. A szubtilis test részeként a *cakrāk* felsorolásánál a negyedik *cakra* neve *anāhata* helyett *anātha*, a hatodiké pedig *ājñā* helyett *ājñākya*. Amennyiben az olvasó nem rendelkezik előzetes ismeretekkel a buddhizmus filozófiájáról és gyakorlatáról, akkor a „A hét világ jógájához” kulcsként kínált táblázatok csak részben értelmezhetők. Ennek az orvoslásban nagy segítség lenne a kötet végén a felhasznált irodalom jegyzéke és a pontos hivatkozások, ám ezek hiányoznak.

A harmadik fő részben olvashatjuk a *yoga-sūtrákat*. Némiképp félrevezető, hogy a kötet elején az szerepel, hogy Patañjali *sūtráit* Mireisz László fordította, mert ennek a fejezetnek nem az eredeti szanszkrit szöveg az alapja, hanem Bangali Baba angol nyelvű kiadványa,⁶

⁵ Zavaros és tompa (*mūḍhā*), hányt-vetett (*kṣiptā*), ennek a meghaladása (*vikṣiptā*), egyhegyűség (*ekāgra*) és uralt (*niruddha*).

⁶ Bangali Baba: *The Yogasutra of Patanjali with the Commentary of Vyasa*. Motilal Banarsidass, Delhi, 1976.

abból is csak a szövegtest, Vyāsadeva magyarázatai nélkül.

A negyedik rész tisztázza, hogy a fizikai gyakorlatok körébe tartozik a testi és élettani folyamatok megismerése és irányítása, a testet megtisztító gyakorlatok, a légzőgyakorlatok, a testhelyzetek és a kéztartások. A szerző ezután a jóga élet-tana, az *āyurveda* és a modern nyugati gyógyászat közötti néhány esetleges párhuzamot állapít meg, majd ismerteti a három *doṣát* (fordításában „ártó energia”: szél, tűz, víz), az ízek és érzelmi indítékek összefüggését, a szél- és tűzenergiák rövid összegzését, a betegség megjelenésének fokozatait és az egyes *doṣák* betegségtünetekkel való összefüggését. A mindennapokra hasznos tanácsokkal szolgál a gyógynövények és gyógyszerek alkalmazásának időpontját illetően, aminek mélyebb megértését támogatja az energiák (*doṣák*) napszakok szerinti eloszlásának bemutatása, áttekintést ad a felépítő szövetekről (*dhātu*), a salakokról (*mala*) és a mérgek jelenlétének jeleiről. A *jóga-táplálkozás* támpontot nyújt az olvasó számára néhány étkezéssel kapcsolatos tanáccsal, majd végigveszi a táplálékok íze és az egyes *doṣákra* kifejtett csökkentő vagy serkentő hatása közötti összefüggéseket, valamint ismerteti kedvező élettani hatásukat. Meglepő módon húsfélék is szerepelnek a felsorolásban, amelyek fogyasztása ellentmond a jóga egyik alap-pillérének, az *ahiṃsā* elvének.

A praxis, vagyis a gyakorlat része a *pañcakarma*, az öt tennivaló: a böjt, a gyomortisztítás, a hashajtás, a vastagbél tisztítása és a légzőszervek tisztítása. Az utóbbi kapcsán kerülnek sorra a

légzőgyakorlatok (*prāṇāyāma*), a teljes jógalégzés és a váltott ornyílású légzés. Bár a szerző idézi a *Haṭha-yoga-pradīpikāt* és a *Gheraṇḍa-saṃhitāt*, itt sem jegyzi meg, mely fordítás alapján ismerteti a légzőgyakorlatok fontosságát, hatását és négy feltételét.

A testhelyzetek részfejezetben huszonegy gyakorlatot ismertet a szerző, melyből 11 ülő testhelyzet. A képek fekete-fehérek, különböző méretűek, és a *cakrāsana* kivételével csak a végpózt mutatják; ezen kívül a *bamanāsana*-nál még kéz-, a *śīrṣāsana*-nál és a *mayūrāsana*-nál lábtartási variációt is láthatunk. Mindezeket egyetlen nézőpontból ábrázolják, de a *pādāṅgusthāsana* mindkét lábbal, a *matsyendrāsana* mindkét oldalra készült képekkel szerepel. Az ülő testhelyzetek közül a *siddhāsana* és a *padmāsana* leírása után olvasható az is, mi áll róluk a *Haṭha-yoga-pradīpikāban*. A *siddhāsana*-nál helyet kapott a *nāḍī* (energiavezeték) és a *bandha* (testzár) szerepének igen rövid ismertetése is. A többi póz végrehajtásának leírása nem részletes, inkább az élettani, azon belül is a *doṣákra* kifejtett hatásokra helyezi a hangsúlyt. A szerző a testgyakorláshoz kapcsolja – konkrétan a pózok közben javasolja –, de külön részben ismerteti a kéztartásokat (*mudrākat*) is, amelyeket szintén képpel illusztrálva, főként a kivitelezésük lépéseit leírva mutat be, mivel a nevükről lehet következtetni a hatásukra.

Mireisz László a *mantra* szót egyszerűen mondásnak, mondókanak fordítja, amely korlátozza a fogalom és a *mantrák* alkalmazásának, jelentőségének a megértését. A jelentést illetően a *mantrát* ötfélé-

nek jellemzi: 1. értelmes szöveg ismétlése annak szellemisége miatt, 2. *bīja*, azaz szent szöveg magja, 3. értelmet nélkülöző ürességzimbólum, 4. az univerzum rezgésein alapuló módszer, 5. a szellemi irányulást és egyesülést segíti elő. Ennél a résznél szintén tetten érhető a hivatkozások, forrás(ok) megnevezésének a hiánya. A buddhista értelmezés hangsúlya mellett sem pontos azonban a Kṛṣṇa-tudat fő gyakorlatát, a Hare Kṛṣṇa *mahā-mantrát* kizárólag az utolsó kategóriába tartozónak értelmezni.

Az ötödik részben kapott helyet a „hét világ jóga” gyakorlásának leírása, amely a szerző szerint „minden elemében a tradicionális jógára épül”,⁷ és három pillér: a test tudatos használata, a tudatos légzés és a táplálkozás támasztja alá. A már csak képekkel illusztrált – amelyek a hét testgyakorlatot és a hozzájuk kapcsolódó, azaz közben felvehető vagy utána végezhető kéztartást ábrázolják – és a *mantrát* fel-soroló gyakorlatsor végzése a kora reggeli időszakban a legkedvezőbb. Amennyiben néhány perc van a gyakorlásra, akkor a szerző *mantrák* ismétlését javasolja, ha 20–30 perc, akkor a kéztartásokat teljes jógalégzés után, egy óra alatt pedig a teljes sort, melynek eredményeként azt ígéri, hogy erő, kiegyensúlyozottság és béke tapasztalható.

Bár a kötet a jógázó közönség körében nagy érdeklődésre számot tartó, hat tar-

talmas témát ígér: testhelyzetek (*āsanák*), kéztartások (*mudrāk*), mondások (*mantrák*), az öt tisztítógyakorlat (*pañcakarma*), Patañjali *Yoga-sūtrája* és életvezetés az *āyurveda* alapján, ám az alapos vagy legalább a megértés utáni gyakorlást lehetővé tevő ismertetésük sajnálatos módon nem fér bele az A/5-ös méretű kötet 203 oldalának hat részébe.

A jóga lényege a szerző szerint „az emberben végbemenő folyamatok tudatos megismerése, irányítása és vezetése”⁸ három szinten: testi, lelki-tudati és szellemi. A két utolsó szint leírása, a kettő közötti különbség bemutatása azonban elmarad, annak ellenére, hogy Mireisz kijelenti: „tisztában kell lenni azzal, hogy honnan és hová szeretnénk eljutni a gyakorlással, valamint azzal, hogy milyen szinteken és állapotokon kell túlemelkednünk ahhoz, hogy elérhessük a célunkat.”⁹ Ezért a könyvben megfogalmazott azon célkitűzés, hogy létrehozzon és bemutasson egy olyan összefüggő jógarendszert, a „hét világ jógáját”, amely a középszert és a nyugati ember életmódját, lelki-tudati sajátosságait figyelembe véve sem veszíti el a lényegét, a szellemi fejlődést – a legjobb szándék és egyes témák részletesebb kifejtése ellenére is – már az alapok ismeretetésének a hiányában kérdésessé válik, és ez a kétely a mű végén sem oszlik el.

⁷ *Im.* 194.

⁸ *Im.* 13.

⁹ *Im.* 11.

Tim Dowley: Világvallások atlasza

Tasi István
(Īśvara Kṛṣṇa Dāsa)

A *Világvallások atlasza* 2020-ban jelent meg magyarul a Scholar Kiadó gondozásában, 176 oldal terjedelemben. Tim Dowley eredeti, angol nyelvű könyve (*Atlas of World Religion*) 2018-ban látott napvilágot a Fortress Press kiadó neve alatt, Nick Rowland térképész közreműködésével. Fülszövege szerint a könyv diákok számára hasznos segédeszköz egyéni vagy csoportos tanuláshoz. A kiadványban szereplő földrajzi és történelmi tudnivalók középiskolások, valamint főiskolai és egyetemi hallgatók számára is hasznos lehet a vallások tanulmányozása során.¹

A magyar kiadás formátuma és képanyaga egy az egyben az angol kiadást követi. A puha fedeles kötet 57 térképe és ezek kísérőszövege révén a fő világvallások és azok változatainak (valamint az ősi idők vallásainak) eredetéről, történelmi változásairól, földrajzi eloszlásáról igyekszik képet alkotni.

¹ Megjegyzés: Az ismertetett könyv írásmódjához alkalmazkodva e recenzióban – a *Tattva* folyóirat hagyományaitól eltérve – a szanszkrit szavak és nevek nem diakritikus átírásban szerepelnek.

Az angol szerző történész végzettségű, és egyháztörténetből doktorált. Kutatóként főként a kereszténység történetével foglalkozik, a tudományos igényű munkák mellett vallási történeteket feldolgozó gyermekkönyveket is ír.

A *Világvallások atlasza* előszavában a szerző beszámol róla, hogy a terjedelem korlátai miatt nem foglalkozik például a középkori judaizmussal, valamint a keresztény egyház történelmének bizonyos időszakaival, mert ezeket a kereszténység történetéről szóló, korábban megjelent társkötet tartalmazza. A térképeket kísérő vallási ismertető szövegekről pedig azt írja általánosságban, hogy céljuk egy könnyen érthető kommentár biztosítása, amely segíti a térképek értelmezését – ám rövidegük miatt nyilván nem vállalkozhatnak az érintett vallások történelmének vagy tanításainak átfogó bemutatására.

A tartalomjegyzék után a könyv elején a térképek listája olvasható, a kiadvány végén pedig a vallások mélyebb megismeréséhez ajánlott irodalomjegyzék szerepel, vallásonként két-öt tétel terjedelemben. A kötetet tizenhét oldalas *Helységnévmutató* zárja, valamint egy háromoldalas *Név- és tárgymutató*.

Az igényes kivitelű könyvet húsz színes fotó illusztrálja, megidézve az egyes vallások főbb helyszíneit, gyakorlóit, a vallásgyakorlat jellegét. A fejezetek elejét mindkét oldalra kifutó, az adott vallás hangulatát tükröző képek indítják. Ezek köszönnek vissza a könyv borítóján látható montázon is.

A könyv három leghosszabb fejezetét az ábrahámi vallások történetének feldolgozása alkotja, ahogy az a teljes tartalom alábbi áttekintéséből látható:

1. Az ókori világ – 7 alfejezet, 18 oldal
2. Hinduizmus – 5 alfejezet, 12 oldal
3. Buddhizmus – 5 alfejezet, 14 oldal
4. Judaizmus – 9 alfejezet, 22 oldal
5. Kereszténység – 10 alfejezet, 28 oldal
6. Iszlám – 8 alfejezet, 24 oldal
7. Mai világvallások – 7 alfejezet, 24 oldal.

A kereszténység területi dominanciája egyrészt abból adódhat, hogy ebben a kultúrkörben íródott a könyv, másrészt ez a szerző saját vallása, illetve fő kutatási területe. Azonban elgondolkodtató, hogy egy ilyen általános áttekintést ígérő könyvben szükségszerű-e a világvallások ismertetése közötti ilyen arányeltolódás – miközben a szerzői előszó szerint a kereszténységről és a judaizmusról külön kötet is megjelent (*Atlas of Christian History*, 2016; *Atlas of the European Reformations*, 2015). A világvallások bemutatásának területi aránytalansága - ami nem csak erre a könyvre jellemző - hozzájárul, hogy például az ősi gyökerekkel rendelkező, mind a mai napig viruló hinduizmusról az olvasók sokkal kevesebbet tudhatnak meg, mint a rövidebb történelmi múltú, ám sokkal jobban részletezett kereszténységről.

A „világvallás” kifejezést nemcsak ez a könyv, hanem sok más ismeretterjesztő mű is bátran használja – anélkül, hogy definiálná, milyen alapon sorol, vagy nem sorol be egy adott vallást e terminus alá. Kétségtelen, hogy egy egzakt definíció megalkotása nem könnyű (például, hogy a térbeni elterjedést, a követők számát vagy a történelmi múlt hosszát vesszük alapul a világvallás „rang” megadásához), de legalább utalni kellett volna e problé-

ma komplexitására. Ugyanis minden „világvallásokkal” foglalkozó szerző a több száz vallás és felekezet között szükségszerűen válogatni kényszerül, és erről az olvasókat is illene tájékoztatni.

Zavaró a könyv szerkezeti felépítésében, hogy egyes kisebb vallásokat a szerző egy nagyobb vallásról szóló fejezet végére illeszt oda, habár a két vallásnak nincs köze egymáshoz. Így a hinduizmus fejezet utolsó fejezete a dzsainizmusról szól, a buddhizmus fejezet utolsó alfejezete a konfucianizmusról és a taoizmusról, az iszlám fejezet utolsó alfejezete pedig a szikhizmusról. Ha figyelmesen olvas valaki, akkor az adott alfejezeteknél kiderül, hogy ezek a kisebb vallások nem részei a fejezet fő témáját alkotó nagyobb vallásnak – de az elhatárolás nem hangsúlyos, és a fő fejezetbe való bevonás ezért megérett. Például a dzsainizmus alfejezet elején ezt olvassuk:

„A dzsainizmus a hinduizmushoz és a buddhizmushoz hasonlóan az észak-indiai védikus kultúrából származott [...]” (42. oldal).

Tehát a szöveg egyrészt (helyesen) külön vallásként kezeli a dzsainizmust és a hinduizmust, ugyanakkor a hinduizmus fejezetben belül ír róla. Hasonló a helyzet a másik két példa, a buddhizmus fejezethez „csapott” konfucianizmus és taoizmus, valamint az iszlám és a szikhizmus esetében is. Egy kifejezetten a vallások közötti tematikus, történelmi és földrajzi tájékozódást szolgáló könyvben nem szerencsés ilyen homályosan kezelni ezen vallások kapcsolatát, másféle szerkezeti megoldást

is lehetett volna találni a kisebb vallások elhelyezésére.

Vaisnava szemszögből a legérdekesebb kérdés, hogy miként dolgozza fel Tim Dowley a hinduizmus témakörét. A fejezet a Gangesz partján fürdőzők képével indul, majd négy alfejezet következik: *A hinduizmus eredete, Hindu templomi vallás, A hinduizmus szent helyei és Hinduizmus a modern világban*. Az ötödik alfejezet a *Dzsainizmus*, elhelyezésének ambivalenciájáról már említést tettem. A hinduizmust bemutató, egy-egy oldalpárt elfoglaló alfejezetek mindegyike egy térképet is tartalmaz, valamint egy oldalnyi leírást.

Ahogy az *Előszóban* a szerző utal rá, lehetetlen ilyen hatalmas témákat ilyen rövid terjedelemben alaposan feldolgozni. Annál érdekesebb, hogy milyen információkat talált a szerző kiemelésre érdemesnek.

A hinduizmus eredetét illetően az Indus-völgyi civilizációról olvashatunk, majd az árja civilizáció eredetéről. Ez a kérdés egy jelentős ütközőpont a hindu hagyomány önértelmezése és a nyugati tudományos szemlélet között. Örömteli, hogy Dowley megemlíti a téma vitatottságát és a két alapvető álláspontot: egyes kutatók szerint az árják a Kaukázus térségéből érkeztek, míg mások szerint az árja civilizáció az Indus-völgybeli Harappa (helyesen: Harappá) kultúrából alakult ki (ez utóbbi áll közelebb a hindu hagyomány saját értelméhez). A hinduizmus eredete című, kapcsolódó térkép azonban vas-tag vörös nyíllal csupán az előbbi elképzelést teszi láthatóvá, „az árják érkezése Közép-Ázsiából, i. e. 1500. k.” felirattal.

Mivel ez csupán feltételezés, lehetett volna szaggatott nyíllal ábrázolni, vagy a térkép feliratán is utalni arra, hogy az csupán feltételezett útvonal.

A *Védák* a hagyomány szerint közel egyidőben, több mint ötezer évvel ezelőtt kerültek lejegyzésre. Dowley viszont - a történelmi megközelítéssel összhangban - úgy mutatja be a *Védákat*, mint több ezer évvel ezelőtti, szóbeli hagyományokon alapuló, évszázadok alatt összeállított szanszkrit szövegeket (bár vannak olyan kutatók is, akik még a pár ezer évet sem fogadják el). A brahmanikus vagy védikus ideológia fő fogalmaiként pedig az *Atlasz a dharma, a varna (várna* elírással), *ásrama, szánátana-dharma, szvadharma* fogalmait magyarázza tömören, a hagyomány szemszögeből is elfogadható módon. A késő védikus korszak spirituális tudásából pedig a *karma-szamszára-móksha* doktrínát emeli ki. Ezen belül említi a *duhkha* (szenvedés) szót, de nem a hinduizmusra jellemző szanszkrit, hanem a páli buddhizmusra jellemző *dukkha* írásmóddal.

A *Hindu templomi vallás* című alfejezet térképe jelentős vaisnava, saiva, sakta (helyesen: sákta) templomok helyét mutatja Indiában, valamint a Sankara és Rámánudzsa nevéhez köthető főbb központokat. A szöveg utal rá, hogy az i. sz. első évezred időszakáról van szó – a térképhez tartozó feliratban még pontosítani lehetett volna, hogy ez a térkép pontosan mely időszak templomvárosait ábrázolja. Ebben az alfejezetben esik szó a *Rámájanáról* és a *Mahábháratáról*. Utóbbi után zárójelben olvashatjuk a 'puránák' kifejezést, de a szöveg semmi-

lyen támpontot nem ad, hogy milyen kapcsolat lenne a *Mahábhárata* és a *puránák* között, így a zárójeles betoldás inkább csak bizonytalanságot kelt az olvasóban.

A szöveg egésze azt a világi kutatói szemléletet tükrözi, amely szerint a valósi tiszteletnek örvendő szanszkrit nyelvű írásokat más-más időszakban állították össze. (Ezzel ellentétben a hindu hagyomány szerint a négy *Véda*, a *puránák*, az *upanisadok* és *Mahábhárata* isteni akarat által, közel egy időben kerültek lejegyzésre, és egymással szerves kapcsolatban állnak.) A *Mahábhárata* részét képező *Bhagavad-gítá*t a szerző „talán a legfontosabb hindu szöveg”-nek nevezi, amely a hinduizmus fő üzenetét tartalmazza: a *dharma*, a társadalmi rend fenntartása, valamint odaadás a transzcendens mint isteni személy iránt. Ahhoz képest, hogy a *Bhagavad-gítának* milyen sokféle értelmezése és félreértése létezik, ezt vaisnava szemszögből is elfogadható megfogalmazásnak tekinthető. Ugyanakkor a *samhitá* nevű szentírások *sarnhitá* elírással szerepelnek (36. oldal, az eredeti angol kiadásban is tévesen). A téves szanszkrit szóalakok feltehetően abból adódnak, hogy a szerző fő kutatási területe nem a hinduizmus, ugyanakkor az e területen jártas lektorokkal korrigálni lehetett volna a hibákat, ha már az ismeretterjesztés a cél.

A *hinduizmus szent helyei* című alfejezet térképe többféle színnel megkülönböztetve tünteti fel a Sivához, Visnuhoz és Saktihoz köthető szent helyeket és fürdőhelyeket. Tizenöt szent fürdőhelyet jelöl meg, és nem derül ki, hogy miért éppen ezeket tekinti a legjelentősebbnek a

sok ezernyi szent tó és folyószakasz közül. Ami kicsit mulatságos ezen a térképen, az a jelzésmagyarázatban szereplő ötödik jel, a kis fehér kör, amely „guru, risi vagy szent ember” jelenlétét hivatott jelezni. Ezt a jelet India térképén öt városnál lelhetjük fel: Risikés, Daksinésvar, Rádzsnis, Puttaparthi, Pondicherry. A lelki tanítóknak a hinduizmus minden irányzatában nagy a jelentőségük a vallás társadalmi szerveződésében, így a guruk jelenlétét a szubkontinensen elhelyezett öt pöttyel nemigen lehet elintézni. A tanítók között persze vannak kiemelkedőb-
bek, nagyobb befolyásúak, de ezek kiemelését valahogyan magyarázni kellene. A kísérszövegben azonban erről a témáról nem esik szó, szinte végig a Gangesz folyó a téma, azon belül is az a probléma, hogy a szennyezett vizű folyót a hinduk szentnek tartják, és (a szerző állítása szerint) a víz állapotáért az isteneket, nem az embereket tartják felelősnek (38. oldal) – miközben tudjuk, hogy jelentős társadalmi mozgalmak működnek a vízszennyezés megszüntetése érdekében. A Gangesz szennyezettségének hindu megítéléséről szóló, alátámasztatlan kijelentés így kissé lekezelően hangzik.

A *hinduizmus a modern világban* témájú alfejezet beszél a hinduizmus sokszínűségéről és arról is, hogy a változatos hagyományok között „néhány egységességre utaló szál is felfedezhető”. Azonban a szűk terjedelem miatt a hinduizmus irányzatainak ezen közös, központi témáiról nem tudhatunk meg semmit. Annak a térképnek a kísérszövege, amely a hinduizmus elterjedtségét mutatja a Földön, va-

lamint a hindu kivándorlás irányait a 19. században, a 20. század elején és 1947 után, néhány szót ejt a 19. századi és 20. század eleji hindu reformerekről is.

Egy földrajzi és történelmi atlaszt tartunk a kezünkben, amelynek rövid szövegeitől nyilvánvalóan nem várhatjuk el az egyes vallások alapos ismertetését. Az is érthető, hogy Dowley vallási atlasza ismétli a vallás- és történelemtudomány egyes bevett nézeteit, amelyek ellentmondanak a védikus hagyomány önértelmelésének.

A könyv utolsó, 7. fejezete a *Mai világvallások* címet viseli. Ez a vegyes témájú fejezet beszél Japán vallásairól (a sintóról és a japán buddhizmusról), a mai Kínában fellelhető vallási hagyományokról (katolikus, protestáns, buddhista, taoista, muszlim), valamint az őshonos (korábban „törzsinek” nevezett) vallásokról. Egy alfejezet foglalkozik az új vallási mozgalmakkal (ÚVM), amelyek meghatározása e szöveg szerint sem egyértelmű: (1) olyan vallási szervezetek, amelyeket a katolikus egyház „szektákként” utasít el; (2) a második világháború után Nyugaton megjelent szervezetek; (3) az elmúlt százötven évben megjelent vallási

irányzatok. Tárgyalja az 1960-70-es évek ÚVM-ait, majd az indiai és buddhista ÚVM-akat, a bahái hitet és más ÚVM-akat. Természetesen egy ilyen heterogén társadalmi jelenséget is nehéz négy oldalon kielégítő módon összefoglalni, hiszen például az indiai ÚVM-ak között felsorolt tanítók és irányzatok is nagyon különböznek egymástól a hagyományhűség tekintetében, amelyre nem tér ki a tömör szöveg. A könyv a modern kori zárandokhelyek bemutatásával végződik, kiemelten Jeruzsálemmel és a Mekkába irányuló hádzssal foglalkozik.

Az izléses kiadvány fő érdemének a precíz, áttekinthető szín- és jelzésrendszerrel ellátott térképeket tekinthetjük, ami egy atlaszként funkcionáló könyv esetében elsődleges szempont. A Ginelli Zoltán igényes fordításában megjelent kísérőszövegek informatívak, és ha az említett példák szerint nem is mindig pontosak – vagy vitatható, hogy mely témákat kellett volna még vagy inkább érinteniük –, mindenképpen hozzájárulnak a vallások történelmében és földrajzában való tájékozódáshoz, az általános vallási műveltség emeléséhez.

Szerzők

Banyár Magdolna (Mahārāṇī Devī Dāsī)

PhD, közgazdász, szociológus, főiskolai tanár, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola rektora.

Ferdinando Sardella

PhD, vallástörténész. A Stockholm University óraadója és az Oxford Centre for Hindu Studies kutatója.

Markwarthné Lengyel Piroska (Puṣkarinī Devī Dāsī)

Vaisnava teológus, történész, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola tanársegédje, PhD hallgató.

Magyar Márta (Mañjarī Devī Dāsī)

Vallástudomány szakos bölcész, vaisnava teológus, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola adjunktusa.

Képes Andrea (Raṅgiṇī Devī Dāsī)

Vaisnava jógamester, vaisnava teológus, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola tanársegédje, PhD hallgató.

Sulok Zoltán Szabolcs

Iszlám vallásjogász, a Magyarországi Muszlimok Egyháza alapító tagja, elnöke és hitoktatója.

Tasi István (Īśvara Kṛṣṇa Dāsa)

PhD, kulturális antropológus, vaisnava teológus, a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola főiskolai tanára.